

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ BÖLGESEL
KALKINMAYA ETKİLERİ: GÜNEY MARMARA KALKINMA
AJANSI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özkan ERİKÇİ

Balıkesir, 2016

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

**BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ BÖLGESEL
KALKINMAYA ETKİLERİ: GÜNEY MARMARA KALKINMA
AJANSI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özkan ERİKÇİ

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Musa GÖK**

Balıkesir, 2016

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Maliye Anabilim Dalı'nda 201412537011 numaralı Özkan ERİKÇİ'nin hazırladığı "Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Güney Marmara Kalkınma Ajansı Örneği" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 24.03.2016 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar konusunda tezin onayına OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Musa GÖK

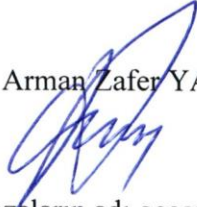
Üye

Yrd. Doç. Dr. Özgür BİYAN

Üye

Yrd. Doç. Dr. Arman Zafer YALÇIN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

25.04/2016

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın yapılmasındaki amaç, Türkiye’de 2006 yılında kurulmaya başlayan Bölgesel Kalkınma Ajanslarının bölgesel düzeyde yapmak istedikleri projelere, hedeflere ve amaçlara değinerek, Güney Marmara Kalkınma Ajansı özelinde TR22 Güney Marmara (Balıkesir-Çanakkale) Bölgesinin sosyo-ekonomik yapısı, ihracatı, ithalatı ve istihdamı üzerindeki etkileri incelenerek bir takım önerilerde bulunulmuştur.

Öncelikli olarak belirtmek isterim ki, çalışmamın başından sonuna kadar bana her konuda destek olan, bunaltıcı sorularıma üşenmeden tekrar tekrar cevap veren, yorumları ve yapıcı eleştirileriyle bana yol gösteren tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Musa GÖK’e; tez jürisinde yer alarak tezimin tamamlanmasına mutlak anlamda katkı sağlayan sayın hocalarım Yrd. Doç. Dr. Özgür BİYAN ve Yrd. Doç. Dr. A. Zafer YALÇIN’a; lisans ve yüksek lisans eğitimin boyunca vizyonumu genişleten tüm hocalarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın hem teorik hem de analiz kısmında ihtiyaç duyulan metinleri ve verileri paylaşarak bu tezin oluşmasına çok büyük katkı sağlayan Güney Marmara Kalkınma Ajansı çalışanlarına müteşekkir olduğumu belirtmek isterim.

Teşekkürlerin en büyüğünü, bu zorlu süreçte bana maddi ve manevi bir kez bile yeter artık demeden her türlü desteği veren, sevgilerini ve özverilerini hiç ama hiç esirgemeyen başta biricik; annem Emel ERİKÇİ ve babam Ekrem ERİKÇİ olmak üzere sevgili ailem hak etmektedir.

Balıkesir, 2016

Özkan ERİKÇİ

ÖZET

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİLERİ: GÜNEY MARMARA KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ

ERİKÇİ, Özkan

Yüksek Lisans, Maliye Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Musa GÖK

2016, 140 Sayfa

Türkiye Avrupa Birliğine üyelik süreciyle birlikte 2002 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasını kabul etmiştir. Türkiye bu sınıflandırmaya göre, Düzey 1, Düzey 2 ve Düzey 3 olarak hiyerarşik bir yapılanma benimsemiştir. Düzey 2 kapsamında 26 bölgede Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulması kararlaştırılmıştır.

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının temel amacı, bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesi ve bölgesel sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasıdır. Türkiye’de kurulan bu ajansların Güney Marmara Kalkınma Ajansı özelinde incelenerek bölgesel sürdürülebilir kalkınmaya ve bölgelerarası eşitsizliğin giderilmesine ne derecede katkı sağladıkları bu tezin çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, çalışmanın kapsamı içerisinde birinci bölümde bölge, kalkınma, bölgesel kalkınma ve yönetim kavramı üzerinde durarak, ajanslarının gelişim süreci, kuruluş amaçları, yasal statüleri, faaliyetleri ve finans kaynakları ele alınmış, ayrıca seçilmiş ülkelerde uygulanan kalkınma ajanslarına değinilmiştir. İkinci bölümde, Türkiye’deki bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi için uygulanan politikalar ile Türkiye’de kurulmuş olan Bölgesel Kalkınma Ajansları incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Güney Marmara Kalkınma Ajansı özelinde ajansın faaliyetlerine, hedeflerine, öncelikli politikalarına ve bölgede yaşanan değişim sürecine yer verilerek bu verilerden elde edilen bulgular ışığında TR22 Güney Marmara Bölgesinin sosyo-ekonomik değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Kalkınma Ajansları, Bölgesel Kalkınma Politikaları, Güney Marmara Kalkınma Ajansı.

ABSTRACT

THE IMPACT OF REGIONAL DEVELOPMENT AGENCY ON REGIONAL DEVELOPMENT: THE CASE OF SOUTH MARMARA DEVELOPMENT AGENCY

ERİKÇİ, Özkan

M.Sc., Finance Department

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Musa GÖK

2016, 140 Pages

Turkey accepted the Statistical Regional Units Classification in 2002 via the decision of the Council of Ministers along with the European Union membership process. According to this classification, Turkey has adopted a hierarchical structure in the form of Level 1, Level 2 and Level 3. In the scope of Level 2, it was decided to establish Regional Development Agencies in 26 regions.

The main objective of the Regional Development Agencies is the elimination of inter-regional disparities and to ensure regional sustainable development. By examining these established agencies in Turkey specifically over South Marmara Development Agency, to what extent their contribution to the regional sustainable development and to the elimination of inter-regional disparities is the starting point of this thesis.

In this content, in the scope of study in the first part, by focusing on region, development, regional development and governance concept, the development process of the agency, organizational goals, legal status, activities and funding sources were discussed, also, it was touched to the development agency implemented in selected countries. In the second part, Regional Development Agencies, which were established in Turkey, were examined with the policies implemented to eliminate regional imbalances in Turkey. In the third part, special in South Marmara Development Agency, the agency's operations, goals, their priority policies and employing the process of change taking place in the region, in the light of the findings obtained from this data, TR22 South Marmara Region of socio-economic evaluation was carried out.

Key words: Development, Regional Development, Regional Development Agencies, Regional Development Policies, South Marmara Development Agency.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BÖLGESEL KALKINMA İLE İLGİLİ GENEL KAVRAMLAR VE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARINA GENEL BAKIŞ

1.1. Bölgesel Kalkınma İle İlgili Kavramlar	4
1.1.1. Bölge Kavramı ve Bölge Türleri	4
1.1.1.1. Ekonomik Yapı Açısından Bölge Çeşitleri	6
1.1.1.2. Ekonomik Gelişme Düzeylerine Göre Bölge Çeşitleri	8
1.1.2. Kalkınma Kavramı.....	10
1.1.2.1. Sürdürülebilir Kalkınma.....	10
1.1.2.2. Dengeli Kalkınma	11
1.1.2.3. Dengesiz Kalkınma	12
1.1.3. Bölgesel Kalkınma Kavramı.....	13
1.1.4. Yeni Bölgesel Kalkınma Anlayışı ve Yönetişim.....	15
1.1.5. Avrupa'da ve Türkiye'de Bölge Birimleri Sınıflandırması	18
1.2. Bölgesel Kalkınma Ajansları	20
1.2.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tarihsel Gelişimi	20
1.2.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tanımı	23
1.2.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Genel Özellikleri	24
1.2.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri ve Yasal Statüleri	26
1.2.4.1. Kaynağına Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları	26
1.2.4.2. Faaliyetlerine Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları;	27

1.2.4.3. İşlevlerine Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları	27
1.2.4.4. Geleneksel ya da Yenilikçi Olmalarına Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları	28
1.2.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri.....	30
1.2.6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaç ve Görevleri	32
1.2.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yönetmel Yapıları.....	33
1.2.8. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansman Kaynakları.....	35
1.3. Dünyada Bölgesel Kalkınma Ajansları	37
1.3.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD).....	37
1.3.2. Almanya.....	39
1.3.3. Çek Cumhuriyeti.....	40
1.3.4. İngiltere.....	41
1.3.5. İrlanda	44
1.3.6. İtalya	45
1.3.7. Polonya	47

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE’DE BÖLGELERARASI SOSYO-EKONOMİK DENGESİZLİKLERİN GİDERİLMESİNDE UYGULANAN POLİTİKALAR

2.1. Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizliğin Giderilmesi İçin Uygulanan Politikalar	49
2.1.1. Planlı Dönem Öncesi (1923-1960)	49
2.1.1.1. 1923-1950 Yılları Arasındaki Dönem (Devletçilik Dönemi)	49
2.1.1.2. 1950-1960 Yılları Arasındaki Dönem (Liberal Dönem).....	50
2.1.2. Planlı Dönem (1960- Günümüze).....	51
2.1.3. Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Plan ve Projeleri.....	61
2.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	71
2.2.1. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu Süreci	71
2.2.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları ve Kapsamı	73
2.2.3. Türkiye’deki Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri	74
2.2.4. Türkiye’deki Kalkınma Ajanslarının Teşkilat Yapısı.....	75
2.2.4.1. Kalkınma Kurulu.....	75
2.2.4.2. Yönetim Kurulu	76

2.2.4.3. Genel Sekreterlik.....	77
2.2.4.4. Yatırım Destek Ofisleri.....	79
2.2.5. Türkiye’deki Kalkınma Ajanslarının Mali Yapısı	80
2.2.6. Türkiye’deki Kalkınma Ajanslarının Personel Yapısı.....	81
2.2.7. Türkiye’deki Kalkınma Ajanslarının Denetimi	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GÜNEY MARMARA KALKINMA AJANSININ BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİSİ

3.1. Güney Marmara Kalkınma Ajansı Hakkında Genel Bilgiler	84
3.2. GMKA Teşkilat Yapısı	85
3.2.1. Kalkınma Kurulu	86
3.2.2. Yönetim Kurulu	86
3.2.3. Genel Sekreterlik	87
3.3. GMKA Amaç ve Hedefleri	87
3.4. GMKA Temel Politikaları ve Öncelikleri	88
3.5. GMKA 2014-2023 Bölge Planı	89
3.6. GMKA Proje ve Faaliyet Destek Yöntemleri	91
3.6.1. Mali Destekler.....	92
3.6.1.1. Doğrudan Finansman Desteği	92
3.6.1.1.1. Proje Teklif Çağrısı Yöntemi	93
3.6.1.1.2. Doğrudan Faaliyet Desteği Yöntemi	93
3.6.1.1.3. GÜdümlü Proje Desteği Yöntemi	93
3.6.1.2. Faiz Desteği.....	93
3.6.1.3. Faizsiz Kredi Desteği	94
3.6.2. Teknik Destek	94
3.7. TR22 Güney Marmara Bölgesinde Yaşanan Değişim Süreci.....	96
3.7.1. İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı	98
3.7.2. Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı	98
3.7.3. İhracat ve Yenilikçilik Mali Destek Programı	99
3.7.4. Teknik Destek Programı	99
3.7.5. Doğrudan Faaliyet Destek Programı.....	99

3.7.6. Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı	100
3.7.7. Turizmde Rekabetçiliğin Arttırılması Mali Destek Programı	100
3.7.8. Öncelikli Sektörler Mali Destek Programı	100
3.7.9. Lobicilik, Eğitim, Danışmanlık Teknik Destek Programı	101
3.7.10. Fizibilite, Araştırma ve Planlama Doğrudan Faaliyet Desteği Programı	101
3.7.11. Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı	101
3.8. GMKA'nın TR22 Güney Marmara Bölgesindeki Sosyo-Ekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesi	105
3.8.1. GMKA Tarafından Hazırlanan Sektör, Araştırma ve Çalıştay Raporların Değerlendirilmesi.....	107
3.8.2. GMKA'nın TR22 Güney Marmara Bölgenin Dış Ticareti Üzerindeki Etkileri	110
3.8.3. GMKA'nın TR22 Güney Marmara Bölgenin İstihdamı Üzerindeki Etkileri	113
3.8.4. GMKA'nın Bütçe Uygulama Sonuçlarının Analizi ve TR22 Güney Marmara Bölgesinin Ekonomisi Üzerindeki Etkileri	116
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	120
KAYNAKÇA	125
EKLER.....	139

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Bölgesel Politika Açısından Yönetim ve Yönetişim.....	16
Tablo 2. Ülkelere Göre Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Yılları	21
Tablo 3. Merkezi ve Yerel Bölgesel Kalkınma Anlayışı Arasındaki Farklılıklar	25
Tablo 4. Geleneksel ve Yenilikçi Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	28
Tablo 5. Ülkelere Göre Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri ve Personel Durumları	29
Tablo 6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Temel Faaliyet Alanları, Hizmet ve Sorumlulukları	31
Tablo 7. Zayıf ve Kuvvetli Kalkınma Ajanslarının Fonksiyonları	32
Tablo 8. Ülkelere Göre Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Gelir Kaynakları	36
Tablo 9. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Bölgesel Yaklaşımların Bütünleşik Değerlendirmesi	59
Tablo 10. GAP Bölgesi'nin Dünü, Bugünü ve Yarını	70
Tablo 11. GMKA'nın TR22 Güney Marmara Bölgesi İçin Verdiği Destekler	97
Tablo 12. Proje Teklif Çağrısı Kapsamında Sağlanan Mali Desteklere İlişkin Bilgiler	102
Tablo 13. 2010 ve 2011 Yılları Mali Destek Programlarının Performans Göstergeleri	105
Tablo 14. TR22 Güney Marmara Bölgesinin İhracatı ve İthalatı (Bin \$)	111
Tablo 15. TR22 Güney Marmara Bölgesinin Yıllara ve Kurumsal Olmayan Nüfusa Göre İşgücü Durumu (Bin kişi, 15+yaş)	115
Tablo 16. GMKA'nın Yıllar İtibariyle Bütçe Uygulama Sonuçları.....	117

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. İyi Yönetişimin Unsurları	17
Şekil 2. NUTS Düzeyleri ve Nüfus Aralıkları	19
Şekil 3. TR22 Kodlu Düzey 2 Bölgesinin Haritası	84
Şekil 4. Güney Marmara Kalkınma Ajansının Teşkilat Yapısı	86
Şekil 5. Temel Değerler ve Çalışma İlkeleri	89
Şekil 6. TR22 Güney Marmara Bölgesinin Öncelikleri	90
Şekil 7. Ajans Destek Yöntemleri	91
Şekil 8. Diğer Proje ve Faaliyet Destek Mekanizmaları	95
Şekil 9. Kalkınma Ajansları Tarafından Verilen Desteklerin Etkisi	106

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. TR22 Güney Marmara Bölgesinin Yıllar İtibariyle İhracatı ve İthalatı ..	112
Grafik 2. TR22 Güney Marmara Bölgesinin Kişi başına İhracatı ve İthalatı	113
Grafik 3. Türkiye ve TR22 Güney Marmara Bölgesinin İşsizlik oranı	115

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AIDS	:Acquired Immune Deficiency Syndrome
AR-GE	:Araştırma ve Geliştirme
BKA	:Bölgesel Kalkınma Ajansları
BM	:Birleşmiş Milletler
BYKP	:Beş Yıllık Kalkınma Planı
ÇATOM	:Çok Amaçlı Toplum Merkezleri
DAP	:Doğu Anadolu Projesi
DFDP	:Doğrudan Faaliyet Destek Programı
DOKAP	:Doğu Karadeniz Projesi
DPT	:Devlet Planlama Teşkilatı
EEF	:Sınai Üreticiler Birliği
ERVET	:Emilia Romagna Bölgesel Kalkınma Ajansı
EURADA	:European Association of Regional Development Agencies
EUROSTAT	:Avrupa İstatistik Enstitüsü
FAO	:Dünya Tarım ve Gıda Örgütü
FAPDFDP	:Fizibilite, Araştırma ve Planlama Doğrudan Faaliyet Desteği Programı
GAP	:Güneydoğu Anadolu Projesi
GMKA	:Güney Marmara Kalkınma Ajansı
GSMH	:Gayri Safi Milli Hâsıla
HES	:Hidroelektrik Santralleri
IDA	:İrlanda Kalkınma Ajansı
İBBS	:İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İDT	:İktisadi Devlet Teşekkülleri
İKMDP	:İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı
İYMDP	:İhracat ve Yenilikçilik Mali Destek Programı
İZKA	:İzmir Kalkınma Ajansı

JICA	:Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı
KİK	:Kamu İktisadî Kuruluşu
KOBİ	:Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
KÖAMDP	:Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı
LDA	:London Development Agency
LEDTDP	:Lobicilik, Eğitim, Danışmanlık Teknik Destek Programı
MDP	:Mali Destek Programı
MGK	:Milli Güvenlik Kurulu
MİB	:Mahalli İdareler Birliği
NUTS	:No-menclature of Territorial Units for Statistics
OECD	:Organisation for Economic Cooperation and Development
ÖSMDP	:Öncelikli Sektörler Mali Destek Programı
SKMDP	:Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı
STK	:Sivil Toplum Kuruluşları
TDP	:Teknik Destek Programı
TL	:Türk Lirası
TDSGMDP	:Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı
TEPAV	:Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TRAMDP	:Turizmde Rekabetçiliğin Arttırılması Mali Destek Programı
TTK	:Türkiye Taşkömürü Kurumu
TÜBİTAK	:Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	:Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
TVA	:Tennessee Valley Authority
UNESCO	:United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
v.b.	:Ve Benzeri
VRA	:Avrupa Bölgeler Meclisi
YGO	:Yerel Girişim Ortaklıkları
YHGP	:Yeşilirmak Havza Geliştirme Projesi

GİRİŞ

Bölgesel eşitsizlik sorunu yalnız gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin sorunu değil aynı zamanda gelişmiş ülkelerinde sorundur. Ülkeler zamanla, bölgelerarası eşitsizliğin giderilmesi ve bölgesel kalkınmanın sağlanması arayışına girmişlerdir. Bu süreçte bölgesel politikaların hem araçlarında hem de amaçlarında önemli değişimler yaşanmıştır. Yaşanan bu değişimler sonucunda, merkezi yönetimin başrolünü oynadığı “yukarıdan aşağıya” yaklaşımından, yerel aktörlerin bir araya gelerek oluşturduğu “aşağıdan yukarıya” yaklaşımını benimsediklerini görmekteyiz. Bölgesel gelişme politikalarında yaşanan bu değişim süreci başta Avrupa'da olmak üzere birçok ülkede etkisini göstermiştir.

1929 yılında Dünyada yaşanan “Büyük Bunalım” sonucunda Amerika Birleşik Devletlerinin Tennessee Nehrinde yaşayanlara ucuz elektrik enerjisi sağlamak, sel baskınlarını önlemek, bölgenin ekonomik ve sosyal gelişmesine katkı sağlamak için 1933 yılında bölgede Tennessee Valley Authority (TVA) adında bir kurum kurulmuştur. Bu kurum Bölgesel Kalkınma Ajanslarının (BKA) ilk örneğini teşkil etmektedir. Ayrıca kurum günümüzde de faaliyetlerine devam etmektedir. Avrupa ülkelerinde ise BKA'lara 1950'li yıllarda rastlanmaktadır. Yıllar itibariyle farkı görevler üstlenen bu kurumlar bu yıllarda merkezi hükümetin öncülüğünde bölge içi ekonomiyi canlandırmak ve sürdürülebilirliği sağlamak için kurulmuştur. 1980'li yıllara gelindiğinde küreselleşmenin etkisiyle kamu işletmeciliği yaygınlaşmış ve yerel aktörlerin bölgesel kalkınma sürecine katılması sağlanmıştır. 1990'lı yıllarda ise bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi için kullanılan araçlar haline gelmiştir.

Türkiye'de BKA süreci 1999 Helsinki Zirvesi ile başlamıştır. Zirve sonrasında Türkiye, Avrupa Birliği İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması ile uyumlu bir bölge birimleri sınıflandırması oluşturulmuştur. Bu kapsamda 12 bölgeden oluşan Düzey 1, 26 alt bölgeden oluşan Düzey 2 ve 81 ili kapsayan Düzey 3 sınıflandırması yapılmıştır. Türkiye'de Kalkınma Ajansları Düzey 2 baz alınarak kurulmuştur. İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansı 2006 yılında 2 pilot ajans olarak kurulmuş, akabinde 2008 yılında 8 ve 2009 yılında 16 ajans kurularak toplamda 26 ajans aktif olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

Bu çalışmada örnek olarak anlatılan Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA) 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilen 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının, Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri hakkında Kanununun 3'üncü maddesine dayanılarak 25 Temmuz 2009 tarihli ve 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuştur. GMKA, TR22 Güney Marmara Bölgesinden (Balıkesir-Çanakkale) sorumludur.

Bu çalışmanın amacı ve önemi; ülkemizde 2000'li yıllarda kurulmaya başlayan BKA'ların tarihsel gelişimine, genel özelliklerine, yasal statülerine, amaç ve görevlerine, finansman kaynaklarına ve yönetsel yapılarına kadar derinlemesine irdelenerek Türkiye'de faaliyet gösteren 26 ajandan biri olan GMKA incelenecektir. Kalkınma Ajansları yeni oluşumlar olması nedeniyle uygulama sonuçları net olarak görülmemektedir. Bu çerçevede, GMKA bölge planı dikkate alınarak hazırlanan Mali Destek ve diğer destek programlarının bölgedeki istihdamı, ihracatı, ithalatı ve sosyo-ekonomik yapıyı nasıl etkilediği incelenecektir.

Çalışmanın ilk bölümünde genel olarak; bölge, kalkınma, bölgesel kalkınma ve yönetim gibi kavramlar incelenerek Avrupa'da ve Türkiye'de uygulanan istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasına değinilmiştir. Daha sonra Kalkınma Ajanslarının kuruluşundan başlayarak tarihsel süreç içindeki seyri, genel özellikleri, faaliyetleri, hedefleri, görev ve finansman kaynakları ele alınmıştır. Bu bölümün son kısmında ise, seçilmiş ülkelerde uygulanan BKA'ların bölgesel kalkınmaya sağladığı etkilere değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye'de planlı dönem öncesi ve planlı dönemde bölgesel farklılıkların giderilmesi için devletin uygulamış olduğu beş yıllık kalkınma planları ve Türkiye'de uygulanan bölgesel kalkınma plan ve projeleri anlatılmıştır. İkinci bölümün son kısmında ise Türkiye'deki kurulmuş olan ajansların kuruluş amaçlarına, görev ve yetkilerine, teşkilat yapılarına, gelir ve giderlerine, personel yapılarına ve denetimine yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise; örnek olarak seçilen GMKA'nın amacı, teşkilat yapısı, temel politika ve öncelikleri, proje ve faaliyet destek mekanizmaları anlatılmıştır. Devamında GMKA'nın TR22 Güney Marmara

Bölgesinin kalkınmasına katkısı detaylı olarak incelenmiştir. Bu bölümde ajansın faaliyet raporları, 2014-2023 Bölge Planı, çalışma raporları ve diğer kaynaklardan elde edilen sayısal veriler analiz edilerek karşılaştırmalar yapılmış, bu veriler tablolarda ve grafiklerde gösterilmiştir.

Sonuç ve öneriler kısmında GMKA örneğinden yola çıkarak diğer ajansların geleceğe yönelik beklentilerine, başarılarını etkileyen faktörlere, ajansların karar alma sürecindeki yaşadıkları sorunlara, finansman konusunda yaşadıkları sıkıntılara ve buna benzer problemlere değinilerek çalışma sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BÖLGESEL KALKINMA İLE İLGİLİ GENEL KAVRAMLAR VE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARINA GENEL BAKIŞ

1.1. Bölgesel Kalkınma İle İlgili Kavramlar

Bu bölümde genel anlamıyla bölgesel kalkınma ile ilgili kavramların üzerinde durulmuştur. Bu kavramlar bölge, kalkınma, bölgesel kalkınma, bölgesel kalkınmada yönetim ve İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasından oluşmaktadır.

1.1.1. Bölge Kavramı ve Bölge Türleri

Bölge sözcüğü, etimolojik kökleri bakımından Latince’de, regio olarak kullanılan ve çevre ya da alan anlamına gelen sınırları oldukça güç çizilebilen bir kavramdır (Mengi, 1998: 23). Bölge kavramı üzerine birçok tanımlama yapılmasının nedeni farklı bölge kıstaslarının kullanılmasıdır. Bu kullanılan kıstasların başında sosyal, kültürel, fiziksel, doğal kaynaklar, ekoloji ve çevre gibi unsurları temel alan yöntem ve teknikler kullanılır (Sevinç, 2011: 38).

Bölge kavramının ortaya atıldığı ilk yıllarda Christaller ve Losch bölgeyi hiyerarşik bir sistem olarak tanımlamışlardır. Bu sistemde her bölgede küçük şehirlerin birleşmesiyle büyük şehirler oluşur. Bu bölgelerin her birinde farklı ürünler üretilmektedir. Bölgeler ihtiyaçları doğrultusunda diğer bölgelerden ithalat ve ihracat yapabilirler. Başka bir düşünür olan Hoover ve Giarratani bölgeyi, birbirine bağlı iş merkezleri olarak ifade etmiştir. Bu bölgelerde emek, sermaye ve ticari mal akışları diğer bölgelere göre daha sık görülür. Bölgelerin bir diğer özelliği ise, karar mekanizmasının tek bir bölgeden yönetilmesidir. Karl Fox ise bölgeyi, fonksiyonel ekonomik alan olarak tanımlamıştır (Dawkins, 2003: 133).

Bu yapılan tanımlamalar ışığında bölgesel kalkınmanın odağında yer alan “bölge” kavramına aşağıdaki niteliklere göre tanımlamalar getirmek mümkündür (Ildırar, 2004: 8):

- ✓ Coğrafi bölgeler (dağlık, kıyı, akarsu, tarım ve maden gölgeleri vb.)
- ✓ Kültürel bölgeler (dil, din ve etnik çoğunluk vb.)
- ✓ Tarihi kökleri olan bölgeler (eski sınırlar gibi tarihsel ortak kökenleri olan bölge v.b.)

- ✓ Yerleşim ve yoğunluk bakımından bölgeler (merkezi veya çevre bölgeler, yüksek nüfus yoğunluklu veya düşük nüfus yoğunluklu bölgeler vb.)

Sayılan bu unsurların yanında yeni ekonomik yapılanma süreci ile birlikte ortak menfaatler göz önüne alındığında bölge kavramına yeni tanımlamalar getirmek mümkündür. Bu tanımlama türleri kısaca şunlardır (Ildırar, 2004: 9):

- ✓ Belirli sektörlerin ağırlıklı olduğu bölge (hizmet, tarım, sanayi, vb.),
- ✓ Bir ülkeye komşu olan ve o ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerinden etkilenen bölge,
- ✓ Uzun mesafeli ulaşım ağları ile örülmüş transit bölgeler,
- ✓ Ortak bir yerleşim bölgesinin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi özelliklerinden etkilenen bölgeler (Avrupa Birliği (AB) ülkeleri, Akdeniz ülkeleri, vb.).

Yukarıdaki özelliklerden de anlaşılacağı üzere bölge kavramının tanımı ve niteliği konusunda bir görüş birliğine varılamamıştır. Bölge kavramının nitelendirdiği mekân biriminin boyutu ve içeriği kavramın kullanıldığı alana göre farklılık göstermektedir. Bu kapsamda bölgeler, ülkenin bütününden küçük olan fiziksel, ekonomik ve sosyal yapı olarak birbirinden ayırt edilebilen özelliklere sahip mekânsal parçalar olarak tanımlanabilir (Çamur ve Gümüş, 2005: 147). Avrupa Bölgeler Meclisi (VRA)'ne göre bölge, merkezi devletin egemenliğinde oluşturulmuş yerel birimler şeklinde tanımlanmıştır (Özel, 2003: 102). VRA'nın bölge tanımında görüldüğü gibi, bölgelerin kendilerine has bir yönetim yapısı olmayıp, merkezi devletin kontrolünde faaliyet göstermektedirler.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), bölge kavramını geleneksel ve kültürel anlayış olarak ikiye ayırmıştır. Geleneksel anlayışa göre bölge, belirli sınırlar içerisinde kurulmuş yerel birimlerin mekânsal bütünlüğü ile oluşan, ulus devletin denetimine göre hareket eden, ulus devletin dışına kapalı, sınırları çizilmiş birimlerdir. Küresel anlayışa göre ise bölge, belirli bir bölgede süreklilik koşulu olmayan, uluslararası ilişkilerde serbest bırakılan, sınırları değişken birimdir. Bu açıklamalar ışığında son yıllarda küreselleşme ve bölgeselleşme (bölgesel birliklerin oluşumu) ile birlikte ekonomik, sosyal, politik ve teknolojik değişimler geleneksel bölge kavramı tartışılır kılmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2000: 7).

Ülkeler ekonomik yapılarına ve gelişmişlik düzeylerine göre sınıflandırılabilir. Ekonomik yapılarına göre bölgeler, Türdeş (Homojen) Bölgeler, Kutuplaşmış (Polarize) Bölgeler ve Plan Bölge olarak 3'e ayrılır (Dinler, 1986: 87). Ekonomik gelişme düzeylerine göre ise, Gelişmiş Bölgeler, Az Gelişmiş (Geri Kalmış) Bölgeler, Gelişme Halindeki Az Gelişmiş Bölgeler ve Potansiyel Bakımdan Az Gelişmiş Bölgeler olarak 4'e ayrılır (İldırar, 2004: 12). Bu bölge çeşitleri aşağıda açıklanmıştır.

1.1.1.1. Ekonomik Yapı Açısından Bölge Çeşitleri

Ekonomik yapı açısından bölge ayrımı, belirli bir zamanda bölgelerin durumunu ortaya koyarken, bölgenin ekonomik durumunu yansıtmamaktadır. Ekonomik yapı özelliklerine göre bölgeler üç başlık altında incelenmiştir (Dinler, 1986: 87).

a. Türdeş Bölge

Türdeş bölge, mümkün olduğu kadar birbirine benzer özellikler gösteren, birbirine komşu alanlar topluluğudur. Türdeş bir bölgenin sınırlarını çizebilmek için aynı özellikleri gösteren alanların gruplandırılması yeterlidir (Dinler, 1986: 87). Bu bölgeler, nitelikleri itibarıyla, birbirine yakın olan birimlerden meydana gelen devamlı bir mekândır. Türdeş olması gereken nitelikler de, gelir düzeyi, üretilen mal ve hizmetlerin cinsi, nüfusun sosyal ve ekonomik özellikleri, coğrafi konum vb. şekilde sıralanabilir (İldırar, 2004: 10).

Daha genel bir ifadeyle türdeş bölge, bir ülkede bölgelerarası gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması için izlenen bir bölge türüdür. Aynı gelişmişlik özellikleri gösteren iller, gelişmişlik düzeyleri açısından türdeş bölgeyi oluştururlar (DPT, 2000: 64).

b. Kutuplaşmış Bölge

Sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınma, bir ülkenin tüm bölgelerinde aynı anda ve aynı hızda gerçekleşmemektedir. Bazı bölgelerin ekonomik bazı bölgelerin ise kültürel anlamda gelişmesi, o bölgeleri diğer bölgelere göre çekim merkezi haline getirmektedir. Bir yerleşim merkezi (kent), kendisinden daha küçük yerleşim merkezini (köy veya kasaba) etkisi altına alıyorsa, bu merkezin çekim merkezi haline geldiği söylenebilir. Bu kapsamda kutuplaşmış bölge, bir merkez ile onu çevreleyen

hinterlandından meydana gelmektedir. Türdeş bölgenin aksine kutuplaşmış bölgeler dinamik bir yapıya sahiptirler (Ildırar, 2004: 10-11). Kısaca kutuplaşmış bölge, bir merkezle o merkeze bağlı alt bölgelerden oluşur (Dinler, 1986: 89).

c. Plan Bölge

Plan bölge, kentten büyük, ülkeden küçük, yönetsel sınırları ulus yönetsel birim sınırlarıyla çakışan, fakat ortaya koyduğu düşünceler bakımından o sınırları aşabilen, yerel düzeyde yönetilen, demokratik/katılımcı bir yönetim biçimine ve bütçeye sahip bir planlama ve yönetim birim olarak tanımlanabilir (DPT, 2000: 8).

Başka bir tanımlamaya göre plan bölge, ekonomik kalkınma planlarının uygulanmasını kolaylaştırmak ve bunlarla ilgili birlik ve bütünlüğü, uyum ve eşgüdümü sağlamak amacıyla tanımlanmış bölgelerdir. Türdeş ve Kutuplaşmış bölge çalışmaları bölge planlama çalışmalarına örnek olmaktadır. Ayrıca Türdeş ve Kutuplaşmış bölgelerde, iktisadi yapı ve şekli, nüfusun sosyo-ekonomik durumu ve bölge ile çevre arasındaki ekonomik faaliyetin yoğunluğu göz önüne alınarak bir sınıflama yapılmaktadır. Plan bölge ise, kalkınma planlarının oluşturulmasına yardımcı olmak ve bölgenin ulusal kalkınmaya katılımını sağlamak amacıyla saptanan bölgedir (Ildırar, 2004: 11).

Plan bölge hali hazırda Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere, Almanya ve İtalya gibi ülkelerde uygulanmaktadır. Türkiye’de ise DPT kurulmadan önce faaliyet gösteren İmar ve İskân Bakanlığının kurulmasıyla bölgesel sorunları çözmek için bölgesel çalışma planları oluşturulmuştur. 1973 yılında Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın uygulanmaya başlamasıyla uygulama sona ermiştir (Gündüz, 2006: 9). Genel olarak değerlendirildiğinde ülkenin sahip olduğu sosyal, kültürel ve ekonomik değerleri avantaja veya dezavantaja çevirerek türdeş, kutuplaşmış ve plan bölge ayrımı yapmak mümkündür. Ülkelerin sahip olduğu iktisadi özelliklere göre bir ülkede türdeş kabul edilen bölge sınıflandırması diğer bir ülkede reddedilerek farklı bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir.

1.1.1.2. Ekonomik Gelişme Düzeylerine Göre Bölge Çeşitleri

Ülkeler ekonomik gelişme düzeylerine göre ise, Gelişmiş Bölgeler, Az Gelişmiş (Geri Kalmış) Bölgeler, Gelişme Halindeki Az Gelişmiş Bölgeler ve Potansiyel Bakımdan Az Gelişmiş Bölgeler olarak 4'e ayrılır (İldırar, 2004: 12). Bu bölge çeşitleri aşağıda açıklanmıştır.

a. Gelişmiş Bölge

Gelişmiş bölge, gelir düzeyi, gelir artış hızı, refah düzeyi, eğitim düzeyi ve sağlık hizmetleri gibi göstergeler bakımından ülke ortalamasının üzerinde olan bölgelerdir. Yol, su ve elektrik gibi sosyal altyapı yatırımlarının yeterli düzeyde olması nedeniyle yatırımlar da bu gölgede yoğunlaşmaktadır. Sayılan bu özellikler kapsamında gelişmiş bölgelerin birtakım özelliklere sahip olduğunu görmekteyiz. Bu özelliklere aşağıda kısaca değinilmiştir (Gündüz, 2006: 14):

- ✓ Altyapı yatırımları yeterli seviyededir,
- ✓ Bölgede işsizlik oranı düşüktür,
- ✓ Bölgenin gelir dağılımı yüksektir. Gelir adaletli dağıtılmaktadır,
- ✓ Sosyal gelişmişlik bakımından zengin bir potansiyele sahiptir,
- ✓ Faktör dağılımında dengesizlik yoktur. Bu nedenle üretim faktörlerinin verimliliği yüksektir,
- ✓ Bölgenin yatırımları ve tasarrufları oldukça yüksektir,
- ✓ Bölgenin kalkınma hızları oldukça yüksektir ve bu bölgeler sürekli göç almaktadır,
- ✓ Bölgede ölüm oranları düşük, yaş ortalaması yüksektir.

b. Az Gelişmiş (Geri Kalmış) Bölge

Az gelişmiş bölge, gelişme avantajı olmayan veya gelişme potansiyelini kaybetmiş bölgedir (Milli Güvenlik Kurulu [MGK], 1993: 21). Bu bölgelerin eğitim, sağlık, gelir ve refah seviyeleri ülke ortalamasından düşüktür. Ayrıca bu bölgeler, sosyal ve ekonomik dengesizliklerin bulunduğu bir bölgedir. Fransa'nın güneyi ve güneybatısı, Finlandiya'nın kuzeyi, Hollanda'nın doğusu, İtalya'nın güneyi ve Türkiye'nin doğu ve güneydoğusu bu bölgelere örnek gösterilebilir. Az gelişmiş bölgeler birtakım özelliklere sahiptir. Bu özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir (İldırar, 2004: 12; Gündüz, 2006: 12):

- ✓ Altyapı yatırımları yetersiz seviyededir,
- ✓ Bölgelerin gelir dağılımı dengesizdir,
- ✓ Faktör dağılımını dengesizdir. Bu nedenle üretim faktörlerinin verimliliği düşüktür,
- ✓ Yoksulluk,
- ✓ Eğitim ve sağlık hizmetleri yetersizdir,
- ✓ Bölgenin ekonomisi tarıma dayalıdır. Teknoloji gelişmemiştir,
- ✓ Bölge dışarıya sürekli göç vermektedir.

Bu bölgelerin sanayileşme oranı oldukça düşüktür. Bunun nedeni bölgesel konumları, iklim özellikleri ve diğer faktörlere göre değişebilir. Bu bölgelerin gelişmesi için yöresel özelliklerin yüksek olduğu sektörlerin özendirilmesi gerekir. Örneğin bölgede sulama kanalları açılarak tarım desteklenebilir, tarihi yerler tanıtılarak tarih turizmi gerçekleştirilebilir (Dinler, 1986: 125). Kısacası bu bölgelere yapılacak olan küçük dokunuşlar bölgenin topyekûn kalkınmasına katkı sağlayacaktır.

c. Gelişme Halindeki Az Gelişmiş Bölge (Potansiyel Gelişme Bölgesi)

Gelişme halindeki az gelişmiş bölgeler, gelir düzeyi ülke ortalamasının altında olmasına rağmen, gelişme hızı ülke ortalamasının üzerinde olan bölgelerdir. Bölgenin kaynakları yeterince değerlendirilememesi, mevcut işgücünden faydalanılamaması ve bölgeye kamu ve özel yatırımların çekilememesi sonucu bölge az gelişmişliğini sürdürmüş aynı zamanda gelişmeye devam etmiştir (İldırar, 2004: 12-13). Bu bölgeler gelişme potansiyelin yakalamış olmasına rağmen bu potansiyeli ayakta tutacak yatırım, tanıtım ve işgücünden yeterince yararlanamamaktadır.

d. Potansiyel Bakımdan Az Gelişmiş Bölge

Potansiyel bakımından az gelişmiş bölge ise, ortalama gelir seviyesi belirli dönemde ülke ortalamasının üstünde olmasına rağmen belirli dönemlerde ülke ortalamasının altına düşmektedir. Bu nedenle refah düzeyleri düşmekte ve az gelişmiş bölgelerarasına girmektedirler. Kısaca bu bölge gelişme potansiyelini kaybetmiş bölgedir (MGK, 1993: 22).

1.1.2. Kalkınma Kavramı

Kalkınma kavramı, II. Dünya Savaşı sonrası birçok iktisatçı ve bilim insanının dikkatini çeken konu olmuştur. Bu kavram, toplumların gelişimlerine uygun olarak son yıllarda daha sık kullanılan ekonomik büyüme, sanayileşme, modernleşme, ilerleme, yapısal değişme ve yaşam kalitesi gibi kavramların yerine kullanılmıştır. Günümüze kadar gelen süreçte kalkınma kavramının anlamı netleştirilmiş değildir. Söz konusu kavram hem teoride hem de uygulamada olduğu gibi bazen sanayileşmenin, bazen modernleşmenin, bazen de ekonomik büyümenin yerine kullanılmaktadır. Ayrıca kalkınma kavramına iktisatçılar, sosyologlar ve tarihçiler farklı anlamlar yüklemiştir. Örneğin, Marks kalkınmada toplumsal değişimin nedenlerini sıralarken, Miller o dönemdeki hükümet faaliyetleri olarak açıklamıştır. (Yavilioğlu, 2002: 59-60; Uzay, 2005: 15).

Kalkınma, belirli bir alanda veya konuda ilerleme, ulusal ekonominin topyekûn olarak istendik seviyeye ulaşması olarak tanımlanır. Diğer bir ifadeyle kalkınma, az gelişmiş ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarının gelişmiş ülkeler düzeyine çıkarılması, gelişmiş ülkelerin ise, sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarının bir adım öteye taşınmasıdır (Aksu, 2011: 6). Kalkınma yalnızca sosyal, kültürel ve ekonomik yapının değiştirilmesi ve geliştirilmesi olmayıp ülkenin her türlü fonksiyonları ile kalkındırılmasıdır.

Bu tanımlamalar ışığında kalkınma kavramı, değişen dünya şartlarına göre zamanla değişik anlamlar kazandığı, yalnızca ülkelerin üretim ve gelir düzeyi ile ilgilenmeyip, aynı zamanda ülkelerin, sosyo-ekonomik yapılarına ve kültürel değerlerine göre şekillendiğini söylemek mümkündür (Taşıyan ve Korkmaz, 2012: 366). Unutulmamalıdır ki kalkınmanın yalnızca ekonomik değil, eğitim, sağlık, organizasyon ve ulaşım gibi sosyal amaçları da vardır. Kalkınma kendi içerisinde sürdürülebilir kalkınma, dengeli kalkınma ve dengesiz kalkınma olarak sınıflandırılır (Sinemillioğlu, 2009: 249). Bu sınıflama aşağıda açıklanmıştır.

1.1.2.1. Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez 19. yüzyılın başlarında Almanya'nın Baden Bölgesi'nde ormanların tahrip edilmesini engellemek amacıyla çıkarılan Kanunda yer almıştır. Bu kavram resmi olarak ise ilk kez 1987 yılında Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland'in başkanlığında Dünya Çevre ve Kalkınma

Komisyonu tarafından yayımlanan “Ortak Geleceğimiz” isimli raporda yer almıştır. Bu raporda sürdürülebilir kalkınma, gelecek kuşaklar ihtiyaçlarını karşılarken bugünün ihtiyaçlarını kullanmadan kendi ihtiyaçlarını oluşturmalarını sağlaması şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma üç daire modeli ile açıklanmıştır. Bu modele göre, ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve çevresel kalkınma eş zamanlı uygulandığında sürdürülebilir kalkınma sağlanmış olacaktır. Yalnızca bu faktörlerden biri veya bir kaç uygulanırsa sürdürülebilirlik yerine dayanılabilir, yaşanabilir ve adil gibi kavramlar kullanılır (Aksu, 2011: 5-6). Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için uygulanan başlıca hedefler şunlardır:

- ✓ Uluslararası iş birliği ve ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması,
- ✓ Büyüme canlandırmak ve büyümenin kalitesini arttırmak,
- ✓ Sosyal ve kültürel alanda dayanışmayı sağlamak,
- ✓ Eko-teknolojilerin kullanılmasını sağlamak ve risk yönetmek,
- ✓ Sürdürülebilir kalkınma ile çevresel konulara ve olaylara bütüncül bir bakış açısı kazandırmak,
- ✓ Dış ticarete verilen önemin artırılmasını sağlamak,
- ✓ Ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerin topyekûn kalkındırılmasıdır (Mengi ve Algan, 2003: 5; Kuyucu ve Tektaş, 2010: 561-562).

Sonuç itibariyle sürdürülebilir kalkınma, yaşayan ve gelecekte yaşayacak nesillerin, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeye hakkaniyetli olarak katılmalarını sağlamak için gerekli olan üretim ve tüketim biçimlerinin değiştirilmesi ile ilgilidir (Emrealp, 2005: 14).

1.1.2.2. Dengeli Kalkınma

Dengeli kalkınma modeli ilk kez Friedrich List tarafından ele alınmıştır. Dengeli kalkınma, ekonomideki bütün sektörlerin topyekûn olarak kalkınmasıdır. Kalkınmanın sağlanması için öncelikli amaç her sektör eş zamanlı olarak kalkınmalıdır. Aksi halde dengeli kalkınmadan söz edilemez. Kalkınmanın dengeli olmasını savunan iki görüş vardır. Birinci görüş, yatırımların tüm sektörleri kapsayacak ve aynı oranda geliştirecek biçimde yapılması; ikincisi görüş ise, bütün sektörlerin aynı hızda büyümesi değil, kalkınmada büyük hamleyi sağlayacak sektörlerin büyümesine önem verilmesini savunur (Kutlu, 2004: 189).

Dengeli kalkınmanın sağlanması için yatırımlar bir yerden (sektörden) başlanması gerekir, bu yerin tam olarak bilinmemesi ve ekonomik kaynakların tüm sektörel birimlere dağıtılması sonucu sektörlere düşen payın azalması ve bu kaynakların var olan kapasitenin altına inmesi gibi eleştiriler dengeli kalkınmaya yapılan eleştirilerin başında gelmektedir (Dülgeroğlu, 2000: 42). Bu eleştiriler dikkate alınarak dengeli kalkınmanın sağlanması için, mevcut üretim faktörlerinin geliştirilmesinden ziyade atıl planda kalmış üretim faktörleri tespit edilmeli bu yönde kalkınma politikaları benimsenmelidir.

1.1.2.3. Dengesiz Kalkınma

Dengesiz kalkınma modelinin öncüsü A. O. Hirschman'dır. Hirschman'a göre, büyüyen bir ekonomide birbirini izleyen sorunlar olabilir. Bu sorunların neden olduğu uyarılar, girişimcileri bu alana çekilerek daha fazla kar yapmalarını sağlayabilir. Böylece uyarıların kaynaklandığı alanlara daha fazla yatırım yapma fırsatları doğmuş olur (Hirschman, 1958: 50). Üretim faktörlerinin bu alanlara çekilmesi, diğer alanlarda boşluk yaratır. Böylece yüksek fiyat, yüksek kar ve yüksek yatırım zinciri her yönüyle olgunlaşmamış bir ekonomide dengeli büyümenin mümkün olmamasına ve bu döngünün sürekli devam etmesine neden olur (Han ve Kaya, 2004: 194).

Dengesiz kalkınma kavramı, bazı durumlarda ekonomik kalkınmayı hızlandırabilir, bazen de ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmek için dengeden vazgeçebilir. Buna göre ekonomide bilinçli veya bilinçsiz olarak oluşturulacak dengesizliklerle uyarılacak sıçrama ve dalgalanmalar, dinamik bir kalkınma ortamı hazırlar (Han ve Kaya, 2004: 193).

Genel anlamıyla dengesiz kalkınma modeli, ekonomide belirli alanlara öncelik verilip yatırımların bu alanlara yapılması ve kısa süreli büyümenin hedeflenmesini öngörmek olarak tanımlanır. Örneğin bir ülkede hizmet veya sanayi sektörlerinin geliştirilmesine öncelik verilip tarım sektörünün geri plana atılması dengesiz kalkınmanın en iyi örneğidir. Tarım, sanayi ve hizmet yapbozun parçaları gibidir, birisi eksik olunca resim tamamlanmaz.

1.1.3. Bölgesel Kalkınma Kavramı

Bölgesel kalkınma kavramı iktisat literatürüne son yıllarda girmiş yeni bir kavramdır. Zaman içerisinde bu kavramda çeşitli değişimler yaşanmıştır. 1960'larda başlayıp 1980'lere kadar devam eden bölgesel kalkınma anlayışında doğrudan yabancı yatırım çekme, altyapı yatırımlarını yapma ve imalat sanayi yatırımlarını gerçekleştirmede devlet etkin bir rol oynamaktadır. 1980'lerden 1990'lara kadar olan dönemde ise, mevcut işletmelerin korunması ve büyütülmesi, belirli sektörlerin büyütülmesi konusunda devlet sürükleyici, harekete geçirici bir rol üstlenmiştir. 1990'lardan günümüze ise, kamu/özel ortaklığı, karşılaştırmalı üstünlük sağlayan sektörlerle dışarıdan yatırım çekme gibi birçok alanda devlet yol gösterici bir politika izlemiştir (Çakmak, 2006: 48).

Sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde olan bölgesel kalkınma kavramı, bölgenin kendine has kaynaklarının harekete geçirilmesi, girişimciliğin özendirilmesi, bölgenin gelir ve istihdam düzeyinin artırılmasını ve hayat kalitesinin iyileştirilmesi olarak tanımlanır. Bölgesel kalkınma kavramı iki farklı anlayışı içerir. Bunlardan birincisi bölgesel sürdürülebilir gelişme ve ekosistemlere ilişkin hedefleri ön plana alırken, ikinci anlayış olan sürdürülebilir bölgesel gelişme, ekonomik hedeflerin daha ön planda olduğu kalkınma sürecini ifade eder (Uzay, 2005: 20-21).

İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD - Organisation for Economic Cooperation and Development)'na göre bölgesel kalkınma, bölgesel farklılıkların azaltılması için, kamu kaynaklarının daha etkin kullanılarak daha iyi politikaların ortaya atılması gerekir. Böylece bölgelerin rekabet gücü artırılarak bölgesel geri kalmışlık önlenir. OECD bölgesel kalkınma konusunda yaptığı değerlendirmede şu sonuçlara varmıştır (<http://www.oecd.org>):

- ✓ Yerel firmaların doğrudan veya dolaylı olarak performansını etkileyen kalkınma stratejisi belirlemek,
- ✓ Yukarıdan aşağıya bölgesel kalkınma anlayışının benimsenmesinden ziyade, aşağıdan yukarıya bölgesel kalkınma anlayışının benimsenmesine odaklanmak,
- ✓ Bölgesel dezavantajlardan ziyade, bölgesel fırsat ve desteklere vurgu yapma,
- ✓ Merkezi hükümetlerin; ulusal, bölgesel ve yerel hükümetlere göre daha az söz sahibi olduğu bir yönetim anlayışı benimsemek. OECD'nin bölgesel

kalkınma konusunda yaptığı bu çıkarımlar bölgesel kalkınmaya verdiği önemin bir göstergesidir.

Her ülkenin bünyesindeki bölgeler, sosyo-ekonomik kalkınma düzeyleri açısından ülkelerin gelişmişlik durumlarına (gelişmiş, az gelişmiş) göre farklılık göstermektedir. Bazı ülkelerde hükümet politikaları ile mevcut bölgesel dengesizlik azaltılmaya çalışılırken bir yandan bölgesel kalkınma politikalarının ilke ve amaçları üzerinde tartışılmaya başlanmıştır. Bölgesel kalkınma politikasının ilham kaynağını oluşturan bu ilkeler “sosyal karlılık”, ”kalkınma kutbu” ve ”halkın katılımı” şeklinde sıralanabilir (Dinler, 1986: 199-202).

- ✓ Sosyal karlılık ilkesi: Bu ilkenin amacı geri kalmış bölgelerin kısa süreli olmasa bile uzun süreli sosyal karlılığı yüksek ekonomik yatırımların devlet eliyle yapılmasıdır. Günümüzde modern devlet anlayışının bir gereği olarak toplumsal refahın artırılması için yapılan sosyal yarar, daima özel yarardan önce gelir.
- ✓ Kalkınma kutbu ilkesi: Ekonomik gelişme bir ülkenin her bölgesinde aynı anda/oranda gerçekleşmez. Bu gelişme potansiyelinin sağlanması gelişmeye uygun olan bölgelerde herhangi bir sektör seçilerek yapılırken; gelişmeye uygun olmayan bölgelerde, belirli sektörlerin seçilmesiyle (örneğin: geri kalmış bölgelerde sanayi merkezleri oluşturarak, istihdamı sorununu çözmek ve ekonomiyi canlandırmak) gerçekleştirilir. Kısacası gelişmeye uygun olan ve uygun olmayan bölgelerde ekonomik gelişme farklı şiddetlerde gerçekleşir.
- ✓ Halkın katılımı ilkesi: Bu ilkenin amacı bölgesel kalkınma politikalarının başarılı olabilmesi için yöre halkının gerçekleştirilmek istenen politikalarda söz sahibi olması gerektiğini ifade etmektedir. Halktan kopuk olarak uygulanan politikalar da elde dilen başarı düşecektir. Bunun için bölge halkının bölgesel kalkınma politikalarının hazırlanması ve uygulanması sürecinde doğrudan veya sanayi, ticaret ve ziraat odaları başta olmak üzere belediyelerden veya diğer Sivil Toplum Kuruluşlarından (STK) seçecekleri temsilciler aracılığı ile katılımı sağlanabilir.

Sonuç itibarıyla bölgesel kalkınma, bir yandan toplum refahının artırılması ve ekonomik büyümenin sağlanması iken diğer yandan bölgeler arasında hakkaniyetin

sağlanması gibi iki ayrı amaca ulaşmayı hedeflemektedir. Bu amacı gerçekleştirirken ülkelerin farklı üretim yapılarının olması, uygulanacak politikaların seçiminin zor olması ve bölgelerarasında gelir uçurumlarının olması, gibi nedenler bölgesel kalkınmanın sağlanmasını güçleştirmektedir (Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği [TÜSİAD], 2008: 113).

1.1.4. Yeni Bölgesel Kalkınma Anlayışı ve Yönetişim

Yönetişim kavramı ilk olarak Dünya Bankası tarafından 1989 yılında Sahraaltı Afrika'sı üzerine yayımlanan bir çalışmaya dayanmaktadır. Bu çalışmada, Sahraaltı Afrika ülkelerine yapılan yardımların istenilen amaca ulaşamamasının nedeni olarak yönetim eksikliği gösterilmektedir (Çelen, 2011: 125). Yönetişim kavramı daha sonra Dünya çapında yapılan konferanslar, toplantılar ve zirvelerde gündeme getirilmiştir. (DPT, 2007: 2).

Avrupa Komisyonu kendi yönetim anlayışını 2001 yılında hazırladığı “Avrupa Yönetişimi Hakkında Beyaz Kitap” (European Governance a White Paper)’ta açıklamıştır. Avrupa Komisyonuna göre yönetişimi, AB kapsamında yürütmeyi etkileyen kurallar, süreçler ve davranışlar olarak tanımlanmıştır. Ayrıca komisyon yönetişimi açıklık, katılımcılık, hesap verebilirlik, etkililik ve tutarlılık olmak üzere beş ilkeden oluştuğunu ifade etmiştir. Bu ilkeler aşağıda kısaca açıklanmıştır (Brussels, 2001: 10).

- ✓ Açıklık: Üyeler ortak bir dil kullanmalı, alınan kararlara ulaşılabilir olmalı ve kurumlar daha açık bir şekilde çalışmalıdır.
- ✓ Katılımcılık: AB politikalarının kalitesinin, uygunluğunun ve etkinliğinin artırılması için geniş katılımın sağlanmasıdır.
- ✓ Hesap verebilirlik: Yasama ve Yürütme süreçlerinin açık ve net olması gerekir. AB kurumları ne iş yaptığını açıklamalı ve sorumluluk almalıdır.
- ✓ Etkililik: Politikalar etkili ve zamanında yapılmalı, hedefler net olarak belirlenmeli, geçmişten ders alarak gelecekteki olması muhtemel olaylar değerlendirilmelidir.
- ✓ Tutarlılık: Politika ve eylemler tutarlı ve kolay anlaşılır olmalıdır. Bu ilkeler birbirinin tamamlayıcısı olup “orantılılık ve yerindenlik” ilkeleri ile desteklenmektedir.

Yönetişim kavramı, yönetim kavramının anlamındaki değişimle başlayıp yeni bir yönetim sürecini ya da toplumun nasıl yönetileceğine ilişkin bir değişimi ifade etmektedir (Kesim ve Petek, 2005: 41). Yönetimden yönetişime doğru yaşanan bu değişim, zamanla devletin değişen rolü ile ilişkilendirilebilir. Yönetişim anlayışının ortaya çıkması gerçek manada devletin kapasitesine, sınırlarına ve geleneksel anlayış biçimine karşı çıkıştır. Yönetim daha sıradan kurallarla ilgili iken yönetişim, yönetimin anlamındaki değişimi ve kamu politikalarının etkilendiği daha geniş bir süreci kapsar (Okçu, 2005: 20). Yönetim ve yönetişim arasındaki fark aşağıdaki tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Bölgesel Politika Açısından Yönetim ve Yönetişim

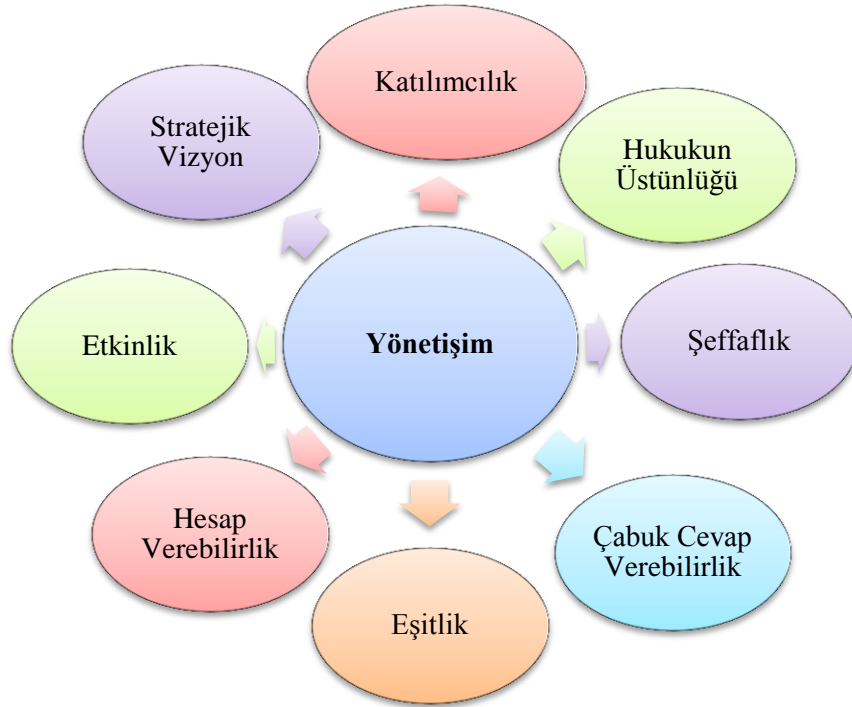
BÖLGESEL POLİTİKA (YÖNETİM)	BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI (YÖNETİŞİM)
-Yönetim	-Yönetişim
-Merkezi	-Desantralize
-Hiyerarşik	-Çok düzeyli
-Tepeden kalkınma (standardizasyon)	-Tabandan Kalkınma (farklılaşma)
-Elit projeler	-Katılımcı proje (bölgesel demokrasinin geliştirilmesi)
-Bölgeler ülkeye bağlı	-Ülke bölgelere bağlı
-İdari bölgeler	-Aktif bölgeler
-Geri kalmış bölgeler	-Tüm bölgeler
-Farklılıkların dengelenmesi	-Büyüme
-Fiziksel, teknik, finansal altyapı	-Yumuşak altyapı
-Kamusal önlemler	-Ortaklık (kamu-özel)
-Seçici yardımlar	-Bölgeselleşmiş ekonomi politikası
-Kısa dönem	-Uzun dönem (Sürdürülebilirlik-cinsel eşitlik)

Kaynak: Dulupçu, M.A. (2006). Bölgesel Politikalar Kopyalanabilir Mi? Bölgeselleş(tir)me (Yönetim) Karşısında (Yeni) Bölge(sel)cilik (Yönetişim). Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumunda Sunuldu. s.246.

Bu açıklamalar ışığında yönetişim, “*insana, hukuka ve demokrasiye önem veren katılımcılığın, etiğın, denetimin, hesap verebilirliğın, kalitenin, liyakatin ve yerinden yönetimin hâkim olduğu, teknolojideki gelişmeleri hayata giydirmiş, bağımsız bir yargı düzenine sahip siyasi düzen olarak tanımlanabilir*” (DPT, 2007: 5). Diğer taraftan yönetişim, yerel demokrasiyi geliştirmek için, özel sektör ve

STK'ların aktif katılımını sağlayarak kurumlar arası işbirliğini sağlamak ve toplumsal sorumlulukların gerçekleştirilmesi için gerekli olan politik ve sosyal iklimin oluşturulmasını kolaylaştırmaktır (Dehnert, 2010: 8).

Son yıllarda çeşitli ülkelerin ve uluslararası kuruluşların gündeminde üst sıralarda yer alan yönetim kavramı üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. İyi yönetişimin birbirinin tamamlayıcısı olan sekiz unsuru şekil 1'de gösterilmiştir. Bu ilkelere zamanla yerindenlik, yerellik, toplam kalite ve toplumu güçlendirme gibi bir takım unsurlarında eklendiği görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı [KB], 2011: 21).

Şekil 1. İyi Yönetişimin Unsurları

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı. (2011). Yerel Desenler. Kalkınma Ajansları 2011 Genel Faaliyet Raporu. s.21'den yararlanılarak düzenlenmiştir.

Yerel düzeyde iyi bir yönetişimin sağlanma bilmesi için, sadece bölgelerarası farklılıkların giderilmesi düşünülmemelidir, aynı zamanda ülke çapında sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması hedeflenmelidir. Yerel idarelerin güçlendirilmesi, sadece merkezi politikaların güçlendirilmesi ile kalmayıp, bunun yanında hem sosyal uyumu sağlamalı hem de eşit fırsat ortamı oluşturmalıdır. Avrupa'da bütünleşme sürecinin

başladığı ilk günden beri “dayanışma ruhuna” dayanan bir politika benimsenmiştir. (Tsarouhas, 2010: 21).

Türkiye’de ise yönetim modelini çeşitli sempozyum, kongre ve konferanslarda dile getirilmiş ve getirilmeye devam etmektedir. Habitat II konferansında sunulan Türkiye Ulusal Raporu ve Eylem Planı’nda yönetim modeli önerilmektedir. Türkiye’de uygulanan belediye meclislerinin alternatifi olarak oluşturulan “kent parlamentosu”, “kent meclisi” ve “danışma konseyi”, katılımı teşvik etmeyi ve saydamlığı arttırmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda bu yeni kurumlar, bölgede yaşayanlar için bir toplu sorumluluk ve “ortaklık” duygusu geliştirmeyi ve güçlendirmeyi hedeflemişlerdir (Göyman, 1999: 76-77).

Türkiye’de yönetim modelini ilgilendiren diğer önemli bir nokta, “Yerel Gündem 21”lerdir. Yerel Gündem 21 programı, iyi yönetimin ve yerel demokrasinin gerçekleştirilmesindeki temel araç olarak görülmektedir (Emrealp, 2010: 140). Son yıllarda yapılan çalışmalarda bölgesel düzeyde yerel yönetimin sağlanması için kurulan kuruluşlar Bölgesel Kalkınma Ajansları¹ (BKA)’lar olarak görülmektedir. Küreselleşme ile kamu yönetimi alanına yeni giren yönetim kavramının anlamından ziyade içeriğini sorgulamak yerinde olacaktır. Kamu politikalarının analizinin iyi yapılması uygulanacak politikaların negatif sonuç verme olasılığının düşürecektir. Gerçek manada uygulanacak bir yönetim modeli BKA’ların yapısı ile uyumlu olmakla birlikte, katılım ilkesi kapsamında uygulandığında bu kuruluşların fonksiyonlarını ve faaliyetlerini yerine getirmesi açısından önemli bir katkı sağlayacaktır (Erdoğan, 2014: 46-47). BKA’larda yönetim ilkesinin uygulanmasındaki en önemli organ Kalkınma Kurullarıdır². Ayrıca şekil 1’de bahsedilen yönetimin unsurları dikkate alınarak BKA’ların unsurları oluşturulmuştur.

1.1.5. Avrupa’da ve Türkiye’de Bölge Birimleri Sınıflandırması

NUTS (No-menclature of Territorial Units for Statistics) diğer adıyla İBBS (İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması), Avrupa İstatistik Enstitüsü (EUROSTAT) tarafından, bölgelere ait verilerin karşılaştırılabilmesini, bölgelerarası

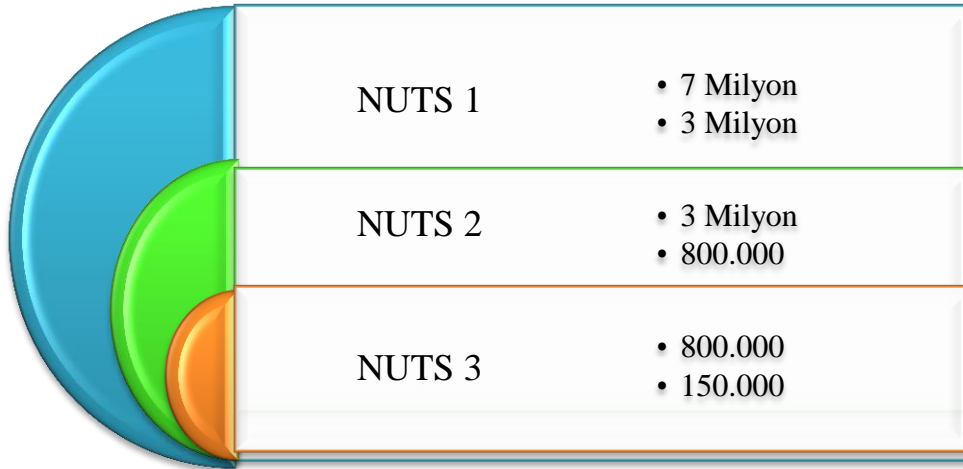
¹ Literatürde Bölgesel Kalkınma Ajansları, RDA (Regional Development Agency), LDA (Local Development Agency), LEDA (Local Economic Development Agency) veya RDO (Regional Development Organization) olarak geçmektedir.

² Kalkınma Kurulu hakkında detaylı bilgi ikinci bölümde açıklanmıştır.

farklılıkların belirlenmesi ve bölgesel istatistiksel verilerinin analizini sağlamak için oluşturulmuştur (Çamur ve Gümüş, 2005: 147).

NUTS sınıflandırılması 1970'lerin başında EUROSTAT tarafından nesnel ve nicel ölçütlere göre oluşturulan, üye ülkeler arasında resmi olmayan bir oluşumdur (<http://eur-lex.europa.eu>). Daha sonraki yıllarda konunun öneminin artması yasal bir zorunluluk altına alınması zorlamış ve 26.05.2003 tarih ve 1059/2003 sayılı Tüzükle hukuki nitelik kazanmıştır (Şen, 2004: 9).

NUTS; NUTS 1, NUTS 2 ve NUTS 3 olmak üzere üç düzeyli bir hiyerarşik sınıflandırmadır. NUTS sınıflandırması, bir ülkeyi NUTS I bölgelerine, her bir NUTS I bölgesini NUTS II bölgelerine ve yine aynı şekilde, her bir NUTS II bölgesini NUTS III bölgelerine böler. Söz konusu sınıflandırma ülkeden ülkeye NUTS I ve NUTS II; NUTS I ve NUTS III; NUTS II ve NUTS III düzeylerinin kullanımı şeklinde farklılık gösterebilir. NUTS bölgelerinin belirlenmesi için nüfus aralıkları tespit edilmiştir (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 84). Söz konusu nüfus aralıkları şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. NUTS Düzeyleri ve Nüfus Aralıkları

Kaynak: <http://eur-lex.europa.eu/> adresinden 15 Ekim 2015'te alındı.

Bu doğrultuda NUTS I, önemli sosyo-ekonomik bölgelerden oluşan, Alman Eyaletleri, İngiliz ekonomik planlama bölgeleri; NUTS II, bölgesel politikaları benimseyen, Belçika'daki iller, İspanya'daki özerk bölgeler ve Almanya'daki iller; NUTS III, küçük bölgelerden oluşan Almanya'daki ilçeler, İspanya ve Fransa'daki iller ve İrlanda'daki planlama bölgelerinden oluşmaktadır (<http://eur-lex.europa.eu/>).

Mevcut durumda AB’de ekonomik alanı 98 NUTS 1 düzeyine, 279 NUTS 2 düzeyi ve 1342 NUTS 3 düzeyine ayrılmıştır (<http://ec.europa.eu/>).

10-11 Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirilen Helsinki zirvesinde Türkiye AB’ye aday ülke olarak kabul edilmiştir. Üyelik için kısa ve orta vadeli katılım ortaklık belgesi, AB komisyonu tarafından 8 Mart 2001 tarihinde hazırlanmıştır. AB üyelik sürecinin koşullarından biri olan “AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı” Türkiye tarafından hazırlanmıştır. AB’ye üye ülkelerinin kullanmakta olduğu NUTS sistemini Türkiye’de İBBS adıyla kullanmaya başlamıştır. İBBS’de iller “Düzy 3” olarak belirlenmiş; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komsu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri de dikkate alınarak “Düzy 1” ve “Düzy 2” olarak gruplandırılmak suretiyle hiyerarşik İBBS yapılmıştır (Çamur ve Gümüş, 2005: 153-154). Yapılan bu hiyerarşik yapıda 12 bölge Düzy 1, 26 alt bölge Düzy 2 ve 81 ilden oluşan Düzy 3 bölgesi oluşturulmuştur. Bu sınıflandırma şekli EK 1’de gösterilmiştir.

1.2. Bölgesel Kalkınma Ajansları

Bölgesel kalkınma Ajansları (BKA), merkezi hükümetin bölgesel anlamada yetişemediği sorunlara çözüm getirebilmek için Dünya genelinde oluşturulmuş bir yapılanmadır. Ülkelerin her bölgesinde ve her bölgenin de kendi içerisinde çeşitli dengesizlikler yaşanması muhtemeldir. Bu sorunların giderilmesi için oluşturulan bu yapılanma modelinin tanıtıldığı bu bölümde BKA’ların tarihsel gelişiminden başlayarak, genel özelliklerine, yasal statülerine, amaç ve görevlerine, yönetim yapılarına ve finansman kaynaklarına değinilmiştir.

1.2.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tarihsel Gelişimi

BKA’lar, buldukları bölgelerin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirmek için kurum ve kuruluşlar arasında işbirliğini sağlayarak, kaynakların yerinde ve etkin kullanılması öngören, merkezi hükümetin kontrolünde olmayıp, bölgesel düzeyde ya da il bazında kurulan kuruluşlardır. Ayrıca BKA’lar, yerel halkın sahip oldukları kaynakları kullanmaları yönünde teşvik edici politikalar geliştirerek bölgeye önem katacak üstün nitelikli hizmet ve iş çözümleri sunan bölgesel kalkınmanın yeni aktörleri olarak görülmektedir (Meriç ve Can, 2011: 187; Apan, 2004: 48).

BKA'ların önemli bir bölümü Avrupa'da olmak üzere pek çok BKA mevcuttur. BKA'ların ilk örneğini 18 Mayıs 1933 tarihinde Franklin Roosevelt tarafından ABD'de kurulmuş olan Tennessee Valley Authority (TVA) oluşturmaktadır (Berber ve Çelepçi, 2005: 150). TVA'nın öncelikli amacı, Tennessee Nehrinin havzasında yaşayanlara ucuz elektrik enerjisi sağlamak, sel baskınlarını engellemek ve gemiciliği güçlendirmek olsa da, bölgenin sosyo-ekonomik gelişimine de çok önemli katkılarda bulunmuştur. Aynı zamanda bölge insanının yaşam niteliğinin iyileştirilmesine de katkıda bulunmuştur (Altay ve diğerleri, 2004: 21; Ergun, 1993: 73).

BKA'nın Avrupa'daki ilk örnekleri 1950 ve 1960'lı yıllarda Batı Avrupa'da merkezi hükümetin öncülük ettiği kalkınma programları kapsamında bölge içi ekonomiyi canlandırmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla kurulmuşlardır. BKA'lar 1980'lerde küreselleşmenin ve kamu işletmeciliği anlayışının yaygınlaşmasıyla, özel sektörün ve yerel aktörlerin bölgesel kalkınma sürecine katılımını sağlamakla görevlendirilmişlerdir. 1990'lı yıllardan itibaren BKA'lar, AB'nin bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi için kullandığı araçlardan biri haline gelmiştir. Bu süreçte Orta Avrupa'da pek çok ajansın kurulduğu görülmektedir. AB yapısal fonlarının uluslararası arenada kullanılmaya başlanması ile BKA'nın sayıları, faaliyet alanları ve yetkileri de hızla artmıştır (Özen, 2005: 4; Can, 2011: 35).

Tablo 2. Ülkelere Göre Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Yılları

1950 öncesi ve 1950'ler	1960'lar ve 1970'ler	1980'ler	1990'lar	2000'ler
ABD*	Almanya	Yunanistan	Bulgaristan	Türkiye*
Avusturya	İngiltere	İspanya	Çek Cumhuriyeti	
Belçika	İtalya	Finlandiya	Estonya	
Fransa	Hollanda	Danimarka	Macaristan	
İrlanda			Litvanya	
			Polonya	
			Portekiz	
			Slovakya	
			İsveç	
			Ukrayna	

Kaynak: Can, Ergüder. (2011). Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajanslarının Rolü İzmir Kalkınma Ajansı Örneği. İzmir: Altın Nokta. s.36, *ABD ve Türkiye tabloya eklenmiştir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi BKA’ların en erken örneklerine 1950’li ve 1960’lı yıllarda ABD, Avusturya, Belçika, Fransa ve İtalya’da rastlanmaktadır. Daha sonra 1970’lerde İngiltere ve Hollanda’da kurulmaya devam eden ajanslar; 1980’li yıllarda İspanya, Danimarka ve Yunanistan’da kurulmaya devam etmiştir. 1990’lı yıllar, Avrupa’da kalkınma ajansları için dönüm noktası olmuş, Polonya, Çek Cumhuriyeti, İsveç, Ukrayna ve Portekiz başta olmak üzere pek çok ülkede ajanslar kurulmaya devam etmiştir. Türkiye’de 2006 yılında iki pilot bölgede faaliyete başlayan kalkınma ajansları, 2008 yılında 8 kalkınma ajansının kurulmasıyla devam etmiş ve 2009 yılında 16 yeni ajansın kurulmasıyla süreç tamamlanmıştır.

1990’lı yıllarda küreselleşmenin tüm dünya ekonomilerini sarmasının yanı sıra, ülke içinde bölgeleri de etkilemesi ile birlikte BKA’lar dünya çapında yayılmaya başlamıştır. Bu yayılmanın sebepleri şu şekilde sıralanabilir (Çakmak, 2006: 68):

- ✓ Eski doğu bloğu ülkelerinin uluslararası ekonomiye dâhil olmaları, küreselleşme ile ekonomide meydana gelen serbestleşme, dış yatırım için rekabet ortamının oluşması gibi nedenlerle bir bölgenin diğer bölgeler ile rekabet edebilmesi için bölgesel kurumlara ihtiyaç duyulmuştur.
- ✓ Küreselleşme ile birlikte hızla gelişen teknoloji, iletişim ve bilgi ağı sistemlerine, aynı hızda karşılığın verilememesi yeni ekonomik toplumda BKA’ların kurulmasına neden olmuştur.
- ✓ Uluslararası kurumların/kuruluşların içsel kalkınmayı öngören politikaları desteklemek için özellikle gelişmiş olan ülkelerde BKA kurulmasına ön ayak olmaları da önemli bir neden olarak ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, küresel düzeyde ülkelerin çeşitli bölgelerinde oldukça farklı alanda faaliyet gösteren çok sayıda BKA vardır. Bu BKA’ların çoğunun AB’de kurulma sebebi, AB tarafından yürütülen bölgesel politikalarıdır (Özmen, 2008: 331). II. Dünya Savaşı, küreselleşme süreci, bölgesel kalkınmaya yönelik uluslararası fonlardaki artışlar (Özkara, 2012: 78) ve bölgesel dengesizlikleri gidermek için hızlı karar alma birimlerine duyulan ihtiyaç kalkınma ajanslarının yaygınlaşması ve önem kazanmasında rol oynayan temel etkenlerdir.

1.2.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tanımı

Gelişmiş olsun veya olmasın hiç fark etmez ülkelerin sahip oldukları sosyal, kültürel ve ekonomik değerleri birbirinden farklıdır. Bu kapsamda günümüzde ülkelerin gelişmişlik düzeyi fark etmeksizin BKA'lar hakkında pek çok tanım yapılmıştır. Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği'nin (European Association of Regional Development Agencies - EURADA) tanımına göre; “*Sektörel veya genel kalkınma problemlerini belirleyen, bu problemlerin çözümüne yönelik bir takım çözümler ortaya koyan ve projeleri destekleyen kurumlardır*” (European Association of Regional Development Agencies [EURADA], 1999: 16).

Dünya Bankası'nın tanımına göre BKA'nın asıl amacı, istihdam yaratmak, üretimin çeşitli kollarında görev alan küçük ve orta ölçekli işletmeleri (KOBİ) geliştirip desteklemek, bölgenin genel ekonomik seyrini ve fırsatlarını iyileştirecek içsel ağları kuran, yöneten ve destekleyen yapılardır (<http://info.worldbank.org>).

Başka bir tanıma göre BKA'ların, ekonominin kapasitesini arttırmak, ekonomik büyümeyi sağlamak, yeni istihdam koşulları yaratmak, herkes için yaşam kalitesini arttırmak için kamu, özel sektör ve STK'ların birlikte hareket etmesini sağlamak gibi görev ve amaçları vardır (Swinburn, Goga ve Murphy, 2006: 1).

DPT'nin tanıma göre BKA'lar; “*merkezi hükümetlerden bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini kamunun veya özel sektörün finanse ettiği bir kuruluşlar*” şeklinde ifade edilmiştir (DPT, 2000: 174). Kalkınma ajansları kalkınmada yeni, aracı, eşgüdümçü, yönlendirici ve sürükleyici örgütlenmelerdir (Pehlivan, 2013: 416).

Görüldüğü gibi her bir kurum BKA'lara farklı bir şekilde yaklaşmaktadır. Gerçekte BKA'lara genel bir tanım getirmek zordur. Çünkü BKA'nın değişik hedefleri ve fonksiyonları olabilir. İspanya'nın Bask bölgesinde faaliyet gösteren SPRI kalkınma ajansının eski yöneticisi olan Roberto Velasco'nun dediği gibi; “*...belki de bütün kalkınma ajanslarının ortak özelliği faaliyetlerini belirli bir coğrafi alanın içsel potansiyelinin geliştirilmesiyle ilişkili olmasıdır. Hatta bu ajansların bazıları bazen ek bir faaliyet olarak veya ana faaliyetleri olarak dış yatırımı cezbetmeyi belirleyebilirler. Başka bir tanımlanabilir özellik de ajansların*

kalkınma kavramına verdikleri çok geniş kapsamlı anlam ve bu kavramın sosyal bileşkenine verilen değerin giderek büyüyen önemdir” (Çakmak, 2006: 65).

BKA’lar hakkında yapılan tanımlar ve ajansların temel unsurları dikkate alındığında şu tanımları yapmak mümkündür. Toplumsal kalınmayı gerçekleştirmek için belirli bir bölgede faaliyet gösteren, kamu, özel sektör, STK ve diğer kurumlarla koordineli olarak hareket eden, finansman bakımından merkeze bağlı olsa da gerektiğinde kendi finansmanını sağlayan, bölgenin kaynaklarıyla yetinmeyip dışarıdan kaynak sağlayabilen kamu tüzel kişisi şeklinde kurulmuş özerk nitelikli kurumlardır.

1.2.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Genel Özellikleri

Avrupa ülkelerinde 1950’li yıllardan beri faaliyet gösteren BKA’lar, bölgesel ölçekte ekonomiyi canlandırmak, örgütlenmek ve geliştirmek üzere kurulmuşlardır (Berber ve Çelepçi, 2005: 146). BKA’ların yönetim anlayışı ulusal-merkezi anlayıştan sıyrılarak esnek yönetim anlayışı ile yeniden ele alınması gerektiği ifade edilmiştir. Bu kapsamda merkezi yönetimin öncülüğünde “yukarıdan aşağıya” anlayışı yerine bölgesel-yerel aktörlerin öncü olduğu “aşağıdan yukarıya” bir anlayış benimsenmektedir (Demirci, 2005a: 182). Tablo 3’te Merkezi “yukarıdan aşağıya” ve Yerel “aşağıdan yukarıya” bölgesel kalkınma anlayışı arasındaki farkın zamanla geçirmiş olduğu evrime yer verilmiştir.

Tablo 3. Merkezi ve Yerel Bölgesel Kalkınma Anlayışı Arasındaki Farklılıklar

Özellikler	Merkezi “Yukarıdan Aşağıya” Bölgesel Kalkınma Anlayışı	Yerel “Aşağıdan Yukarıya” Bölgesel Kalkınma Anlayışı
Örgütlenme	-Ulusal merkezi yönetime bağlı yapı -Bürokratik genel yaklaşımlar	-Bölgesel/Yerel yarı özerk yapı -Esnek ihtisaslaşmış yaklaşım egemen
Amaç	-Bölgelerarası eşitlik -Yatırım ve istihdamı arttırmak	-Bölgelerarası rekabet -Girişimciliği geliştirerek rekabet gücünü yükseltmek
Yöntem	-Otomatik/İhtiyari -Sorumlara tepki veren	-Sorunları öngörerek önlem alan
Aktörler	-Devlet	-Yerel yönetimler -Sivil Toplum Kuruluşları -Özel sektör temsilcileri
Yönetim	-Karmaşık, Bürokratik	-Basit, ussal
Politika Araçları	-Bürokratik düzenlemeler -Teşvikler -Devlet Yardımları	-Danışmanlık hizmetleri -Bölgesel Kalkınma Programı -Bölgesel Kalkınma Ajansları
Analiz Aracı	-Göstergeler	-Bölgesel SWOT Analizi ³
Çıktı	-Ölçülebilmesi zor	-Ölçülebilir

Kaynak: Akpınar, Rasim. (2004). Bölgesel Gelişme Dinamikleri ve Kurum Yansımaları: Yerel Büyüme Koalisyonları/Bölgesel Kalkınma Ajansları Deneyimi. Planlama Uzmanlığı Tezi. Ankara. s.39; Demirci, G. A. (2005a). Farklı Ülkelerde Bölgesel Kalkınma Ajansları. (Editör). Menaf Turan. Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir? Ankara: Paragraf Yayınları. s.184'ten yararlanılarak hazırlanmıştır.

BKA'ların günümüzdeki yapıları genellikle “aşağıdan yukarıya” doğru bir anlayışı benimsemiştir.

- ✓ Bölgesel politikalara “aşağıdan yukarıya” doğru bir anlayış uygulandığında personel ile firmalar bire bir ilişki içerisinde olacağından bürokrasiden uzak ve hızlı çözümler getirilebilecektir.
- ✓ BKA'lara yarı özerk bir konum verilmesi siyasi müdahaleleri önleyeceği gibi ekonomideki yapısal sorunlara uzun vadede bakılmasını sağlayacaktır.
- ✓ Bölgeye siyasi desteğin dolaysız ve etkili olarak girmesini sağlayacaktır (Berber ve Çelepçi, 2005: 146-147).

³ SWOT Analizi, güçler (Strengths), zafiyetler (Weaknesses), imkânlar-olanaklar (Opportunities) ve tehlikeler-tehditler (Threats) kelimelerinin baş harflerini içeren bir kısaltmadır. SWOT analizinin en önemli ve temel amacı, konuya ilişkin güçlü ve zayıf yönlerle bu durumları destekleyen imkân ve tehditlerin tanımlanmasıdır. Kısacası sorunlara çözüm bulmanın yöntemi olarak benimsenen bir analiz tekniğidir (Uçar ve Doğru, 2005: 2).

- ✓ Her bölgenin ihtiyaçları farklı olduğundan daha etkin hizmet sunumu gerçekleşecektir.
- ✓ Bölgede yapılan çalışmaların etkisi ölçülebilir.

1.2.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri ve Yasal Statüleri

Günümüzde BKA'lara baktığımızda oldukça fazla türü ile karşılaşırız, bu yüzden onları kurumsal özelliklerle tanımlamak zordur. BKA'lar merkezi hükümetin bir parçası olmamasına rağmen merkezi bütçe tarafından finanse edilmeleri, ajansların kurumsal yapılarının oluşmamasına neden olmuştur (Kovacs, 2006: 75). BKA'lar temel olarak kaynağına, faaliyetlerine, işlevlerine ve geleneksel ya da yenilikçi olmalarına göre sınıflandırılabilir (EURADA, 1999: 18-19):

1.2.4.1. Kaynağına Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları

Uygulamada kaynağına göre birbirinden oldukça farklı BKA'lar mevcuttur. Bunlar: Merkezi hükümetler tarafından, yerel ve bölgesel yönetimler dâhilinde, yerel ve bölgesel yönetimler tarafından ve kamu kesimi ve özel sektör ortaklığı ile kurulan BKA'lar olarak sınıflandırılabilir (EURADA, 1999: 18). Kaynağına göre kurulan ajanslar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Merkezi hükümetler tarafından kurulan BKA'lar: Bu ajanslar merkezi hükümet tarafından oluşturulmuştur. Finansal durumları bakımından merkeze bağlı olmaları açısından mali kaynak avantajına sahiptirler. Hedefleri daha çok kısa sürelidir, uzun süreli hedeflere yönelmezler. Devlet eliyle kurulan Hollanda ve İngiliz ajansları örnek gösterilebilir.

Yerel ve bölgesel yönetimlerde kurulan BKA'lar: Yerel nitelikli ihtiyaçların giderilmesi için kurulan bu ajanslar, bürokratik kanallara olan bağlılığı nedeniyle işlevlerini yerine getirememektedir. Bu ajanslara Yunanistan'da belediye girişimleri olarak kurulan ajanslar örnek gösterilebilir.

Yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulan BKA'lar: Yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulan ajanslar kendi yapılarından bağımsız olarak kurulduğunda, politik davranışlara bağımlılığı azalacak ve karar alma süreci hızlanacaktır. Bu tip ajanslara Belçika'nın Wallon bölgelerinde belediyelerin ortak olarak kurduğu ajanslar örnek gösterilebilir.

Kamu kesimi ve özel sektör ortaklığı ile kurulmuş BKA'lar: Kamu ekonomisinin kurumsal yapısı ile özel sektörün tecrübesi birleşince yerel ve bölgesel kalkınma politikalarını teşvik etmek ve uygulamak için iyi bir alternatif olarak görülen bu ajanslar, kamu ve özel sektörün bakış açısını birleştirme şansına sahiptir. Ekonomik, siyasi ve sosyal eğilimler açısından değerlendirildiğinde gelecekte artacak yapılar olarak görülmektedir. Bu ajansların öncelikli amacı maliyetleri azaltmak ve verimliliği arttırmaktır. Bu ajanslara ise, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Polonya'da kurulmuş olan bazı ajanslar örnek gösterilebilir (Çakmak, 2006: 69-70):

1.2.4.2. Faaliyetlerine Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları;

Faaliyetlerine göre BKA'lar, stratejik, küresel çalışan, sektörel çalışan ve dış yatırımları çekmek için kurulmuş olan ajanslar diye 4'e ayırmak mümkündür. (Kayasü, Pınarcıoğlu, Yaşar ve Dere, 2003: 11). Faaliyetlerine göre kurulan ajanslar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Stratejik ajanslar: Amaçları genellikle, mevcut girişim potansiyelini ortaya çıkartmak, bölgenin ulusal ve uluslararası alanda desteklenmesi ve KOBİ'lere destek sağlamak gibi çalışmaları vardır.

Küresel çalışan ajanslar: Stratejik ajansların işlevlerini dikkate alarak, sektörler arası gelişme projeleri oluşturması, yönetilmesi ve desteklenmesidir.

Sektörel çalışan ajanslar: Belirli bir bölgenin, sektörün veya projenin desteklenmesi amacıyla kurulmuş ajanslardır.

Dış yatırım çekmek için kurulan ajanslar (içsel cazibe ajansları): Bu ajansların amacı, bölgesel gelişme ve kalkınmanın sağlanması için yerel kaynaklara ek olarak dış yatırımı bölgeye çekmektir.

1.2.4.3. İşlevlerine Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları

İşlevlerine göre ajanslar tek işlevli ve çok işlevli ajanslar olarak ikiye ayrılır. Tek işlevli ajanslar, esas itibariyle bölgeye dış yatırımları çekmek (bölgeyi pazarlaya bilmek) amacı taşıyan küçük ajanslardır. Bu ajanslar, bölgedeki ve bölge dışındaki firmaların bilgilendirilmesi amacıyla yurtiçi ve yurtdışında tanıtım amaçlı hizmet birimleri kurmak, yatırım yapacak yabancı firmalara çeşitli kolaylıklar yanında bunların yerli firmalarla stratejik ortaklıklar oluşturmalarını sağlamak gibi çeşitli fonksiyonlara sahiptirler (Kumral, 1994: 8).

Çok işlevli ajansların işlevleri daha geniş olup, bölgedeki altyapı, arazi yapısı ve gayrimenkul yapısının geliştirilmesinden başlayıp, her türlü bölgesel sorunları gidermek için kurulmuşlardır. Bu ajanslar kırsal kalkınmayı sağlamak için KOBİ'lere öncelikli olarak destek vermenin yanında sanayinin gelişmediği veya az geliştiği bölgelere de destek vermektedir (Altay ve diğerleri, 2004: 21).

1.2.4.4. Geleneksel ya da Yenilikçi Olmalarına Göre Bölgesel Kalkınma Ajansları

BKA'lar sundukları hizmet olarak geleneksel ya da yenilikçi olmasına göre sınıflandırılabilir (EURADA, 1999: 18). Tablo 4'te geleneksel ya da yenilikçi hizmetlere göre sınıflandırılma gösterilmiştir.

Tablo 4. Geleneksel ve Yenilikçi Bölgesel Kalkınma Ajansları

GELENEKSEL		YENİLİKÇİ	
Danışmanlık	Uluslararası	Danışmanlık	Genel Yönetim
	Finans / Yardım		Piyasalar
			Üretim
Finans	Yardımlar, diğer	Finans	Özsermaye, kredi vs.
Altyapı	Fabrikalar (Üretim Tesisleri)	Altyapı	Bilim parkları
			Eğitim

Kaynak: EURADA. (1999). Creation, Development and Management of RDAs Does it have to be so difficult? Bruxelles. s.19.

Tablo 4'te görüldüğü gibi yenilikçi kalkınma ajansları piyasa yapısı, üretim gibi özel sektör koşullarına daha uygun bir yapılanma olduğu sinyali vermektedir. Eğitim ve bilim alanlarına verdiği önemde gözden kaçırılmamalıdır.

BKA'ların yasal ve yönetsel yapılarına baktığımızda birbirinden farklı yapılarda olduğu görülmektedir. Üniter yapıli devletlerde, belirli bir Bakanlığa ya da merkez teşkilatına bağıli olarak kurulmuştur. Federal yapıli olan ülkelerde ise, daha özerk bir yapıya sahip olan, kamu ve/veya özel şirket statüsünde kuruldukları ifade edilebilir (Meriç ve Can, 2011: 189). Kısacası BKA'lar için belirli bir yasal statü olmasa da, temelde aynı amaca hizmet eden farklı idari ve hukuki yapılara sahip birimlerdir (Altınışık ve Peker, 2010: 149). Kuruluş şekillerine göre BKA'lar:

- ✓ Belediyeler arası ajans
- ✓ Kar amacı gütmeyen birlikler/organizasyonlar

- ✓ Sınırlı sorumlu şirket
- ✓ Kamu/özel hukuk kuruluşları
- ✓ Kamusal sınırlı sorumlu şirketler (Yarı kamu şirketi)
- ✓ Vakıf
- ✓ Limitet şirket
- ✓ Ortak hisseli şirketler
- ✓ Sivil toplum kuruluşları gibi farklı yapılarda olabilmektedirler (Meriç ve Can, 2011: 189).

Tablo 5’te farklı ülkelerdeki BKA’ların yasal statüleri ve personel durumları gösterilmiştir.

Tablo 5. Ülkelere Göre Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri ve Personel Durumları

Ülke	BKA Yasal Statüleri	Personel Sayısı (Kişi)
Almanya	Sınırlı Sorumlu Şirketler, Kamu Hukuku Organizasyonları	10-50
ABD	Kar Amacı Gütmeyen Dernek / Birlik	-
Belçika	Belediyeler Arası Ajans, Tüzel Kişiliğe Sahip Kamu Kuruluşu	10-50
Bulgaristan	Kar Amacı Olmayan Organizasyonlar	5-10
Çek Cumhuriyeti Estonya Slovenya	Kamu / Özel Sektör Şirketleri, Limitet Şirket	-
Danimarka	Kar Amacı Olmayan Vakıf	10-25
Fransa	Karma Ekonomik Şirket	10-500
İsveç	Limitet Şirket	10-25
İngiltere	Bakanlık Dışı Kamu Kurumu / Özerk Örgüt	25-500
İtalya Hollanda İrlanda	Sınırlı Kamu Sorumluluğu Olan Şirket	10-50
Polonya	Kar Amacı Olmayan Vakıf, Anonim Şirket	10-100
Yunanistan	Belediye Girişimi	10-25
Türkiye	Görev ve Yetkileri Kanunla Düzenlenmiş Özel Hukuk Hükümlerine Tabi Tüzel Kişilik	10-50

Kaynak: Meriç, M. ve Can, E. (2011). Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajansları Modeli: İzmir Kalkınma Ajansı. 26. Türkiye Maliye Sempozyumunda sunuldu. s.190; Çakmak, Erol. (2006). Yerel Ekonomi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. Ankara : İmaj Yayınevi. s.136’den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 5'te görüldüğü gibi BKA'ların yasal statüleri ve personel durumları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin İngiltere'de kurulan West Midlands ajansı 25-50 kişilik personele sahipken, Scottish Enterprise ajansı 500 veya daha fazla personele sahiptir. Ajansların personel sayılarının sabit olmaması personel rejimi olarak esnek bir yapı benimsediklerinin göstergesidir (Demirci, 2005a: 188-189). Her ülkenin bölgesel kalkınma anlayışı kapsamında farklı yasal statü ve personel rejimi belirlediği görülmüştür. Böyle bir yapılanmanın belirlenmesindeki amaç, hizmetin yerinde, etkin, etkili ve hızlı bir şekilde sunulmasını sağlamaktır.

1.2.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri

BKA'lar faaliyetlerine göre stratejik, işlevsel ve sektörel işlevsel olarak üç ana grupta toplanabilir. Stratejik BKA'lar, bilgi bankasının oluşturulması, KOBİ'lere destek sağlanması, girişim potansiyelini ortaya çıkartılma ve bölgenin ulusal ve uluslararası platformda desteklenmesi gibi hedeflere hizmet etmektedir. İşlevsel BKA'lar, Stratejik BKA'ların işlevlerini göz önünde bulundurmak suretiyle, sektörler arası gelişme projelerinin oluşturulması, desteklenmesi ve yönlendirilmesidir. Sektörel işlevsel BKA'lar ise, bir bölgenin belirli bir faaliyetini veya bir yerin belirli projelerini desteklemek amacıyla kurulurlar (Berber ve Çelepçi, 2005: 148).

BKA'ların faaliyetleri, içsel kalkınma sağlamak, yabancı yatırımları bölgeye çekmek, girişimcileri desteklemek, yerel ve bölgesel yetkililere verilen hizmetler ve uluslararası faaliyetler olaraktan gruplandırılabilir (Kayasü ve Yaşar, 2004: 352). Bu gruplamaya tablo 6'da detaylı olarak yer verilmiştir.

Tablo 6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Temel Faaliyet Alanları, Hizmet ve Sorumlulukları

Temel Faaliyet Alanları	Verilen Hizmetler ve Sorumluluklar	
İçsel potansiyelin ortaya çıkarılması	-Stratejik planlama -Altyapı ile ilgili hizmetler ve altyapının yönetimi	
Girişimcilere verilen destekler	Mali olmayan destekler: -Yönetim -Üretim -Pazarlama -Bilgi ve İletişim -AR-GE -Personel -İşlemsel Hizmetler -Lojistik	Mali destekler: Sübvansiyonlar -Kredi imkânları -Risk sermayesi -Kuruluş sermayesi -Vergi indirimleri -Kredi garanti fonları -İhracat için sübvansiyon
Yabancı yatırımcıların çekilmesi	Yabancı yatırımcıyı araştırmak: -Büyükelçilikler -Ulusal kurumlar -Yurtdışında ofisler -Sergiler -Fuarlar -Kendiliğinden oluşan ilişkiler -İşbirliği	Yabancı yatırımcılar için sağlanan rekabetçi avantajlar: -Teşvik ve yardım sistemleri -Arsa sağlama -Vergi avantajları -Altyapının niteliği ve yakınlığı -Çevre ve hayatın niteliği
Eğitim alanındaki çalışmalar	-Eğitim ihtiyacının analizi -Girişimcilere yönelik eğitimler -Yöneticilere yönelik eğitimler	
Diğer hizmetler	-Yerel ve bölgesel otoriteler adına yönetim -Kamu ile ilişkiler ve haberleşme -Diğer bölgesel kalkınma ortakları ile işbirliği -Anket ve veri toplamak	

Kaynak: Uzay, Nispet. (2005). Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. Ankara: Seçkin Yayınevi. s.78-79.

Diğer taraftan BKA'lar yerine getirdikleri faaliyetlere göre zayıf ajanslar ve kuvvetli ajanslara olarak ikiye ayrılır. Bu sınıflandırmaya tablo 7'de değinilmiştir.

Tablo 7. Zayıf ve Kuvvetli Kalkınma Ajanslarının Fonksiyonları

Zayıf Bölgesel Kalkınma Ajansları	Kuvvetli Bölgesel Kalkınma Ajansları
-Bölgeye dışarıdan yatırım çekmek, -Bilgi bankaları, enformasyon hizmetleri tesis etmek, -Yurt dışına ve kendi ülkelerinde ofisler açmak.	-Bölgeye dışarıdan yatırım çekmek, -Ekonomik ve iş hayatının geliştirilmesini sağlamak, -Eski sanayi alanlarının tekrar kazanılmasını sağlamak, -Bölgesel kentleşme ve çevrenin düzenlenmesini sağlamak, -İstihdamı arttırmak, -Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) oluşturmak, -Bilim parkları ve iş merkezleri geliştirilerek çeşitli konularda teknik danışmanlık hizmeti vermek.

Kaynak: DPT. (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu. s.175'ten düzenlenmiştir.

Tablo 7'de görüldüğü gibi zayıf kalkınma ajanslarının fonksiyonları daha çok dışarıdan yatırım çekmek konusundadır. Kuvvetli ajansların ise, dışarıdan yatırım çekmeyen yanında istihdamı arttırmak, kentleşme ve çevre düzenlemesi yapmak, eski sanayi alanlarını tekrar faaliyete geçirmek ve çeşitli alanlarda danışmanlık hizmeti yapmak gibi fonksiyonları vardır (Tiftikçigil, 2010: 46).

1.2.6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaç ve Görevleri

Günümüzde, büyük çoğunluğu Avrupa'da olmak üzere, sayıları 500'ün üzerinde olan BKA'lar kuruldukları bölgelere göre farklı amaçlar taşıyabilmektedir. Örneğin, İngiltere'de kurulan ajanslar iş imkânı yaratmak, sürdürülebilir kalkınma, verimlilik ve rekabet gücünü arttırmak gibi amaçları taşırken; İspanya'nın Bask bölgesinde kurulan SPRI'nin amacı, bölgede yabancı firma oluşumunu desteklemek, Bask firmalarına uygulanacak yeni ürünler, teknolojiler araştırmak ve yenilikçilik yönünden firmaların rekabetini arttırmak (Kayasü ve Yaşar, 2004: 349). Görüldüğü gibi ajansların amaçları kuruldukları bölgelere göre farklılık göstermektedir. Genel anlamıyla BKA'ların amaçları ve görevleri şunlardır:

Amaçları:

- ✓ Bölgesel kalkınmaya yönelik stratejiler belirlemek,
- ✓ Ulusal ve uluslararası yatırımları bölgeye çekmek,
- ✓ Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak,

- ✓ Yatırım ve rekabet gücünün artırılması sağlamak,
- ✓ İstihdamın teşvik edilmesini sağlamak ve mevcut iş kollarını geliştirmek,
- ✓ KOBİ'lerin desteklenmesini sağlamak (Roberts ve Lloyd, 2000: 76).

Görevleri:

- ✓ Bölgesel sosyo-ekonomik kalkınma stratejisinin hazırlanması,
- ✓ Bölgenin beceri, bilgi yapısının geliştirilmesi,
- ✓ Bölgesel yatırımları teşvik etmek ve bu yatırımları hayata geçirebilmek için merkezi hükümet ile birlikte çalışmak,
- ✓ Kırsal kesimin sosyo-ekonomik kalkınmasının ve yenilenmenin sağlanması,
- ✓ İçsel yatırımların bölgesel koordinasyonunu gerçekleştirmek,
- ✓ Yerel sermayenin yetersiz kaldığı durumlarda ekonomiyi canlandırmak için merkezden veya diğer kurumlardan fon sağlamak,
- ✓ KOBİ'leri desteklemek ve gerektiğinde eğitim ve danışmanlık hizmeti vermek,
- ✓ Ulaşım, toprak kullanımı, çevre, sürdürülebilir kalkınma, yüksek eğitim, suçların önlenmesi, toplum sağlığı, barınma, turizm, kültür ve spor altyapısı projeleri ile ilgili program ve politikalara katkıda bulunmasıdır (Roberts ve Lloyd, 2000: 76).

EURADA ise BKA'ların amaçlarını çevresel, sosyal ve ekonomik amaçlar olarak sınıflandırmaktadır. Bu amaçlar şu şekilde özetlemiştir (EURADA, 1999: 25).

- ✓ Çevresel amaç olarak, bölgenin çekiciliğini arttırmak ve bölgeyi çekim merkezi haline getirmek,
- ✓ Sosyal amaç olarak, bölgedeki içsel potansiyel ile sosyal ve kültürel yapıyı harekete geçirmek,
- ✓ Ekonomik amaç olarak ise, bölgedeki girişimciliği arttırmak ve uzun vadeli bölgesel kalkınma için gerekli koşulları oluşturmak.

1.2.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yönetsel Yapıları

BKA'ların yasal konumlarının ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğine daha önceki konularda değinmiştik. BKA'lar amaç ve faaliyetlerine göre farklı idari yapıda ortaya çıkabilir. Avrupa'da ki BKA'ların idari yapılarına baktığımızda temel olarak her BKA'da aşağıdaki yapılanma görülmektedir (EURADA, 1999: 34);

- ✓ Genel Meclis,
- ✓ Başkan ve Başkan Yardımcısı,
- ✓ Yönetim Kurulu,
- ✓ Denetim Kurulu,
- ✓ Genel Müdür veya Ajans Sekreterleri.

Genel Meclis: Genel meclis, bölgesel kalkınmada yer alan bütün kamu, yerel yönetim (belediye başkanları, belediye meclis üyeleri), özel sektör ve sivil toplum kuruluşları gibi paydaşlardan oluşabilir. Üniversiteler, araştırma enstitüleri, meslek kuruluşları ve sanayi ve ticaret odaları da genellikle Genel Meclis'e üye verir. Kalkınma konusunun önemine ve üye sayısına göre yılda bir ya da iki kere toplanmaktadır (Çakmak, 2006: 78-79).

Başkan ve Başkan Yardımcıları: Genel Meclisin üyeleri arasından seçilen bu kişiler, ajansın hedeflerine ve amaçlarına ulaşmasını sağlamakla görevlidirler. Başkan, yönetim kuruluna ve meclise karşı sorumlu olacaktır. Genellikle kamu tarafından kurulan ajanslarda Başkanın yanında Genel Sekreterlik makamı da yer alabilir (Çakmak, 2006: 79).

Yönetim Kurulu: Yönetim kurulunu, Genel Meclisin üyeleri arasından veya dışarıda atanacak kişiler içinden (Çakmak, 2006: 79) ajansların hissedarları veya üyeleri seçer. Kurulun görevi, stratejik planları, ajansın bütçesini onaylamak, ajans çalışmalarının etkinliğini değerlendirmek gibi görevleri vardır (EURADA, 1999: 40).

Denetleme Kurulu: Denetleme Kurulu, Genel Meclis ve Yönetim Kurulu üyelerinden oluşabileceği gibi dışarıdan atanan bağımsız denetçiler tarafından da oluşabilir. Kurul, ajansı mali ve idari yönden denetler (Çakmak, 2006: 80). Denetimler yıllık yapılabileceği gibi gerekli görülmesi halinde ara dönemlerde de yapılabilir.

Genel Müdür: Teknik ekibi yetiştirmekle görevli olan Genel Müdür, Yönetim Kurulu tarafından seçilir (Berber ve Çelepçi, 2005: 148). Genel Müdürlük görevini yapacak olan kişi, teknik yönden yeterli, tecrübeli, ulusal ve uluslararası faaliyetler hakkında bilgili, bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel değerleri hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Genel Müdürlük aynı zamanda iç ve dış iletişim, halkla ilişkilerden de sorumludur (EURADA, 1999: 40-41).

Yukarıda sayılan idari yapılanmaya ek olarak, Genel Müdüre bağlı olarak çalışan ve her biri alanında uzman olan “uzmanlaşmış teknik ekip” ve bazı alanlarda gerekli uzman personelin yerelde mevcut olamaması durumunda bölge dışından temin edilen “dış danışmanlarda” idari yapılanma içinde yer almaktadırlar (Çakmak, 2006: 81).

1.2.8. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansman Kaynakları

BKA’lar kendileri verilen görevleri yerine getirmek için bir takım finansman kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Örneğin; Almanya, BKA’ların finansmanını tamamen devlet karşılar, diğer ülkelerde bütçeden pay verilmektedir. Anonim şirket olarak kurulan BKA’ların başlangıçtaki kuruluş giderleri için para, servis ve mülk ihtiyaçları kurucuları tarafından sağlanmakta fakat bu destek süreklilik arz etmemektedir. Genel anlamıyla BKA’ların finansman kaynakları şu şekildedir (EURADA, 1999: 51-52);

- ✓ Kamusal fonlar (başlangıç sermayesi veya sermaye fonları, yıllık hibeler),
- ✓ Özel fonlar (yıllık ödemeler veya finansal mühendislik),
- ✓ Hizmetlerden sağlanan gelirler,
- ✓ Diğer destekler (mülkler, iletişim olanakları, personel vb.),
- ✓ Uluslararası fon ve projeler (AB fonları vb.)

Ülkeler, yukarıdan sayılan gelir türlerinin tamamından gelir elde etmemektedirler. Gelir türleri ülkelerin belirlemiş olduğu politikalar kapsamında değişiklik gösterebilir. Örneğin bazı ülkelerde kamu kaynağı fazla iken bazı ülkelerde ajansın kendi gelir kalemi fazla olabilir. Bu durum tablo 8’de detaylı olarak incelenmiştir.

Tablo 8. Ülkelere Göre Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Gelir Kaynakları

Ülkeler	Gelir Türleri
Almanya	Kamu ve /veya Özel Sektör Katkıları
Avusturya	Kamu Kaynakları, Özel Sektör Katkıları, Faaliyet Gelirleri, Uluslararası Kaynaklar
Belçika	Kamusal Finans (Bölge, İl)+Faaliyet Gelirleri+AB Fonları
Bulgaristan	Kamu Kaynakları, Yerel Kaynaklar (İdari Bölge Birimleri, Belediyeler),AB Fonları, Yabancı Yardım/Fonlar, Özel Sektör Katkıları.
Çek Cumhuriyeti	AB Fonları, Devlet ve Bölge Kaynakları, Faaliyet Gelirleri
Estonya	Kamusal Finans (Genel Bütçe)+Özel Yatırımlar+Yabancı Yardım/Fonlar
Fransa	Kamusal Finans+Faaliyet Gelirleri
Hollanda	Kamusal Finans (Genel Bütçe, İl)+Faaliyet Gelirleri+AB Fonları
İngiltere	Kamu Gelirleri (Merkezi-Bakanlıklardan aktarılan Paylar),AB Yapısal Fonları
İrlanda	Kamusal Finans (Genel Bütçe, İl)+Faaliyet Gelirleri+AB Fonları
İspanya	Kamu Kaynağı (Bölge Hükümetinden Aktarılan Pay)
İsveç	Kamusal Finans+Faaliyet Gelirleri+AB Fonları
İtalya	Kamu Gelirleri (Merkezi ve Bölgesel),Faaliyet Gelirleri
Macaristan	Kamu Gelirleri (Merkezi ve Bölgesel),Faaliyet Gelirleri, Avrupa Birliği ve Diğer Kurumlarda Sağlanan Finansal Kaynaklar
Polonya	Kamu Kaynakları, Özel Sektör Katkıları, Faaliyet Gelirleri, Uluslararası Kaynaklar
Portekiz	Kamusal Finans (Genel Bütçe, Belediye)+Faaliyet Gelirleri+AB Fonları
Romanya	Bölgesel Kalkınma Ulusal Fonundan Aktarılan Pay, İl bütçelerinden Katkılar, Özel Sektör, Bankalar, Yabancı Yatırımcılar, Avrupa Birliği ve Diğer Kurumlardan Sağlanan Finansal Kaynaklar
Slovakya	Kamu Kaynakları, Yerel Kaynaklar (İdari Bölge Birimleri, Belediyeler) Faaliyet Gelirleri, Uluslararası Kaynaklar
Slovenya	Kamusal Finans+Faaliyet Gelirleri+AB Fonları
Türkiye	Kamusal Finans (Genel Bütçe, Belediye, Ticaret ve Sanayi Odaları, İl Özel İdaresi Katkı Payları)+Faaliyet Gelirleri+AB Fonları

Kaynak: İzmir Kalkınma Ajansı [İZKA]. (2008). Avrupa'da Kalkınma Ajansları. İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı Yayını. s.16-17.

Tablo 8'de ülkelere göre BKA'ların gelir kaynakları verilmiştir. Görüldüğü gibi gelir kaynakları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Tablo 8'de gözden kaçmayan önemli bir nokta ülkelerin çoğunda kamusal kaynak kullanımının olduğudur. Bununda nedeni ajansların sürekli bir gelir kaynağının olması sağlamaktır.

ve ajansların finansman yönünden devamlılığının güvence altında olduğunu göstermektedir.

1.3. Dünyada Bölgesel Kalkınma Ajansları

Dünyada bölgesel ekonomik dengesizlik için çözüm bekleyen sorunların başında yüksek işsizlik, sermaye yetersizliği, büyük kentlere yaşanan göç, yatırımlarının birçoğunun çok uluslu şirketlerce yapılması ve bu yatırımların belirli bölgelere aktarılması gibi nedenler gelmektedir. Bu sorunlar, AR-GE çalışmalarını, büyümeyi ve yeni girişimlerin gelişimini engellemektedir. Toplumun girişimci kısmını oluşturan; genç, alanında uzman ve kalifiye nüfusun sanayi kentlerine göç etmesi, bu engellerin şiddetini artırmaktadır. Bu durum Keynesyen talep yönlü politikaların önemini yitirerek, arz yönlü politikaların önem kazanmasına neden olmuştur. Bu anlayış, merkezi uygulamalar (Avrupa Birliği, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler v.b.) yerine yerel aktör olan BKA'ların kurulmasını öngörmektedir (Danson ve Whittam, 1999).

Batı Avrupa ülkelerinde 1950'li yıllardan önce kurulmaya başlayan ajanslar 1970'li yıllarda hızla artmaya devam etmişlerdir. İlk kuruldukları yıllarda yukarıdan aşağıya anlayışını benimseyen ajanslar 1970'li yıllarda aşağıdan yukarıya anlayışını benimsemişlerdir. Bu anlayış bölgelerarası rekabeti ön plana çıkararak bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesi yönünde uygulamalar ortaya koymuştur. (Tiftikçigil, 2010: 72; Kayasü ve diğeri, 2003: 37). Bu bölümde ABD, Almanya, Çek Cumhuriyeti, İngiltere, İrlanda, İtalya ve Polonya'da faaliyet gösteren ajanslara değinilmiştir.

1.3.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

ABD, 1929 ekonomik krizinden çıkmak için Meksika yakınlarında Tennessee Vadisi Bölgesini canlandırmaya yönelik olarak ilk BKA'yı Tennessee Valley Authority (TVA) adıyla kurulmuştur (Arslan, 2010: 92). ABD'de bölgesel kalkınma 1930'lara kadar merkezi hükümetin bir uygulaması iken TVA'nın kurulmasıyla kalkınmada yetki devri başlamıştır (Çakmak, 2006: 125).

Kırsal kesimin ağırlıklı olarak yaşadığı ve sekiz eyaletten oluşan bir bölgede kurulan TAV'ın temel amacı, bölgedeki elektrik sorununu çözmek ve istihdamı arttırmaktır. TVA yapmış olduğu barajlarla bölgedeki elektrik sorunu çözülmüş,

düzensiz su rejiminin önüne geçilmiş, üretilen elektrik enerjisi ve alt yapının geliştirilmesiyle bölgeye yatırım yapılabilir konuma gelmiştir (<https://www.tva.com>).

TVA'nın yıllar itibariyle gerçekleştirdiği projelere baktığımızda 1940'lı yıllarda II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle ihtiyaç duyulan enerjiyi üretmek için 12 hidroelektrik santral tesisi yapmıştır. Santralin yapımı için yaklaşık 28.000 kişi istihdam edilmiştir. 1950'li yıllarda TVA ülkenin en büyük elektrik enerjisi üreticisi haline gelmiştir. TVA, 1960'lı yıllarda nükleer santral inşa etmeye başlamıştır. 1970'li yıllarda artmaya başlayan enerji maliyetleri ve düşen enerji talebi nedeniyle TVA nükleer santrallerden bazılarını kapatmıştır. TVA, 1990'lı yıllarda enerji sektörünün yeniden yapılanması sürecine uyum sağlamak için işletme maliyetlerini yılda 800 milyon dolar azaltmış, işgücünü yarıya indirmiş, nükleer santral inşaatlarını durdurmuştur. TVA, 2010'lu ve devam eden yıllarda Tennessee vadisinin enerji gereksinimini karşılamak üzere yeni bir planlamaya girişmiştir. Yeni planlamanın özünü sürdürülebilir ekonomik kalkınma çabaları oluşturmuştur (<https://www.tva.com>).

Bölgede federal yönetim yapısının bir sonucu olarak, yetki en küçük yerel yönetim birimlerine kadar dağılmıştır. Bu netice ile ABD'de çok sayıda BKA kurulmuştur. (Çakmak, 2006: 125). ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı, ABD'deki diğer ajanslardan farklı olarak ABD dışında uluslararası iş birliği oluşturarak yabancı ülkelere yatırım yapmayı ve stratejik ortaklıklar düzenlemeyi amaçlamaktadır. ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın asıl amacı, geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamak gibi görünse de doğrudan veya dolaylı olarak çok ulusların kuruluşların desteği ile ABD dışında yatırımların arttırılmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda gelişmekte olan ülkelere uzun vadeli yatırım yapmayı hedefleyerek 40.000 kişiye AIDS konusunda, 50 milyondan fazla kişiye aile planlaması konusunda ve 21.000 aile toprak erozyonu konusunda eğitim verilmiştir (<https://www.usaid.gov/>).

Sonuç olarak ABD'de kurulan ajansların kuruluş gerekçesi olarak bölgesel, etkileri bakımından genel sonuçlar yarattığı görülmektedir. ABD'nin en önemli tarım merkezlerinden birisi haline gelmesi, Afganistan, Pakistan, Afrika ve Latin Amerika'ya yapılan uzun vadeli yatırımlar ajansların başarısını göstermektedir.

1.3.2. Almanya

Alman Anayasası'nın 30'uncu maddesi, devlet yetkilerinin kullanılması ve görevlerin yerine getirilmesi konusunda eyaletler sorumlu tutulmuştur. Ancak 1969 yılından itibaren Federal Devlet "Bölgelerin Ekonomik Yapısını Geliştirme" Birlik Görevi çerçevesinde Almanya'da uyumlu bir gelişmenin sağlanması için federe devletlerle birlikte hareket etmesi kararlaştırılmıştır. Birliğin görevi, Almanya'nın geri kalmış bölgelerinde nüfusun gelir seviyesini yükseltmek amacıyla imalat sanayinin desteklenmesi ve bu bağlamda yeni iş imkânlarının oluşturulması, bölgesel eşitsizlikleri azaltmak, bölgesel rekabet gücünü geliştirmek ve toplu ekonomik gelişmeyi desteklemektir. Bu kapsamda Federe Devletler ve Federal Devlet, her yıl düzenli olarak ilerleme ile ilgili kural ve programları içeren bir çerçeve plan hazırlamaktadırlar (İZKA, 2008: 28; Muradov, 2012: 110).

AB için önemli ülkelerden birisi olan Almanya'da BKA deneyimleri 1970'li yıllarda başlamıştır. Bu ajansların temel amacı, bölgelere yabancı yatırımcıların çekilmesi, sanayi ve siyasi alanda istikrar, nitelikli iş gücünün sağlanması, yeniliği ve girişimciliği desteklemek, teşvikler, finansman ve bölge fırsatları ile ilgili danışmanlık hizmeti vermek, kümeleme ve ağ oluşumlarını desteklemek gibi amaçları da bulunmaktadır (Konur ve Köse, 2011: 114).

Federal bir devlet olan Almanya 16 eyaletten oluşmaktadır. Eyaletler kendi bölgeleri içerisinde ekonomik ve bölgesel kalkınma politikalarını belirlemektedirler. Eyaletlerde kurulan kuruluşlara ek olarak Almanya'da 400'ü aşkın BKA kurulmuştur. Almanya'da kurulan BKA'lar sınırlı sorumlu şirket ve kamu hukuku organizasyonları olarak örgütlenmiştir. Ajansların finansmanı kamu ve/veya özel sektörün katkılarıyla sağlamaktadır (İZKA, 2008: 28).

Almanya'da bulunan ajanslara örnek olarak seçtiğimiz ajanslardan birisi olan Stuttgart Bölgesel Kalkınma Ajansı (Wirtschaftsförderung Bölge Stuttgart GmbH - WRS), Stuttgart bölgesinde 1995 yılında kurulmuş olup 50 çalışanı mevcuttur. Kurum faaliyetlerini gerçekleştirirken şirketlerle, araştırma enstitüleriyle, belediyelerle, odalarla ve diğer kurumlarla iş birliği yapmaktadır⁴. Ajansın temel amacı, bölgede faaliyet gösteren firmalara uzun vadede yenilikçi olabilmeleri için

⁴ Detaylı bilgi için bkz., The Stuttgart Region Economic Development Corporation (Wirtschaftsförderung Bölge Stuttgart GmbH - WRS) http://wrs.region-stuttgart.de/sixcms/wrs_en_aboutus/

uygun ortam ve şartları sunmaktır. Ayrıca yenilikçi girişimleri teşvik etmek, bölge ekonomisinin makro anlamda istikrarlı olması için çalışmak ve bölgesel ağlar kurarak işletmeler arasında iş birliğini sağlamak gibi amaçları vardır (Uğuş, 2006).

Diğer incelenen ajans ise, North Rhine-Westphalia ekonomik kalkınma ajansıdır. Bu ajansın amacı bölgeye yatırım çekmektir. Bölgeye yatırım yapmak isteyenlere yardımcı olup ruhsat ve izin gibi işlerini halletmektedir. Amerika başta olmak üzere birçok ülkede temsilcilikleri mevcuttur. Türkiye’de de ofisi bulunmaktadır (<https://www.nrwinvest.com>). Son incelenen ajans Hamburg İş Geliştirme Teşkilatıdır. Limited Şirket olarak kurulan bu ajansı en önemli özelliği ücretsiz danışmanlık hizmeti vermesidir. Bu kapsamda şirketlere yasal düzenlemeler, vergi, vize ve gelişme planları gibi birçok konuda yardımcı olmaktadır (<http://www.hamburg-economy.de>).

Sonuç itibariyle değerlendirildiğinde Almanya’da BKA’lara farklı görevler ve sorumluluklar yüklenmiştir. Bu farklılığın nedeni ise ülkede bölgesel dengesizliğin olması ve bölgelerin farklı gelişme politikaları benimsemesidir. Bu ajansların her bölgede farklı türden bir yapılanma anlayışı benimsedikleri unutulmamalıdır.

1.3.3. Çek Cumhuriyeti

Çekoslovakya’da 1960’lardan sonra sanayi politikalarında yeni teşvik politikalarının ortaya çıkması, 1970’lerde merkezden dağıtım mekanizmalarının kuvvetlenmesi, 1980’lerde yaşanan ekonomik kriz, 1990’larda bölgesel hükümetlerin kaldırılması ve pazar ekonomisine geçişin bir sonucu olarak ülke, 1993 yılında Slovakya ve Çek Cumhuriyeti olarak iki farklı devlete bölünmüştür (Kayasü ve diğerleri, 2003: 76).

Çek Cumhuriyetinde BKA’lar, kurumsal çerçevenin oluşturulması ve ekonominin yeniden yapılandırılması için 1990’lı yılların başında kurulmuştur. İlki 1993 yılında Moravia Silesia bölgesindeki Ostrava ve Kuzey Batı Bohemia bölgesindeki Most ağır sanayi bölgelerinde kurulmuştur. İlk kurulduğu yıllarda bölgesel kalkınmaya etkilerinin pek olmadığı görülmüştür. 2000’li yıllara gelindiğinde yapılan reformlarla bölgesel kalkınma konusunda çalışan kurumsal yapının bir parçası haline gelmiştir (Devlet Denetleme Kurumu [DDK], 2014: 61). 1997 yılında Bölgesel Kalkınma Bakanlığı kurulmuş ve akabinde Ekim 1998’de

AB'nin NUTS sistemini kabul etmesi sonucunda Çek Cumhuriyeti 5 Düzeye ayrılmıştır. 14 Bölge (Kraj) kapsayan Düzey 3 sınıflandırmasında bugün itibariyle 18 BKA bulunmaktadır. Ayrıca bölgesel kalkınma için özel bir Bakanlığın kurulması çok karşılaşılan bir durum değildir (Özen ve Özmen, 2010: 254-255).

Çek Cumhuriyeti'nde BKA'lar yerel kurumlar, bankalar, iş sektörü ve belediyeler tarafından oluşturulmuştur. Kamunun ve özel sektörün pay sahibi olabildiği anonim şirket olarak kurulmuşlardır. Bütçelerinin büyük bir bölümü kamu kaynaklı olsa da özel sektör, AB fonları ve faaliyet gelirleri de mevcuttur. BKA'ların genel anlamıyla amaçları şunlardır (Kayasü ve diğerleri, 2003: 77):

- ✓ Kamu-Özel sektör ortaklığını geliştirmek,
- ✓ Bölgesel kalkınma çalışmalarını koordine etmek,
- ✓ Bölge içine yatırım çekmek,
- ✓ Bölgedeki kuruluşların ihtiyaçlarını belirlemek için bölgesel bir ağ oluşturmak,
- ✓ Bölgenin tanıtımını yapmak.

Ancak zaman içinde BKA'ların amaçlarına proje geliştirmek ve hazırlamak, yerel sektör ve özel sektör için danışmanlık hizmeti vermek, belediyeler ile birlikte çalışmak ve teknik destek sağlamak gibi yeni amaçlar eklenmiştir (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı [TEPAV], 2007: 18).

Çek Cumhuriyeti'nde örnek bir inceleme olarak Ostrava Kalkınma Ajansı, 1993 yılında AB'nin bir projesi olarak kurulmuştur. Kuzey Moravyan ve Silesyan bölgelerini kapsayan ajansın amacı, bu bölgelerin yeniden yapılanmasını sağlamaktır. Bölgesel projeleri geliştirmek, girişimcileri bölgedeki yatırım olanakları ve mekânları hakkında bilgilendirmek gibi görevleri de mevcuttur (Kayasü ve diğerleri, 2003: 78).

1.3.4. İngiltere

İngiltere'de BKA'ların kuruluşu 1960'lı yıllarda başlayan bölgesel kalkınma konseylerine dayanmaktadır. Birleşik Krallıkta BKA dönemi İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'da 1970'li yıllarda hayata geçirilirken İngiltere'de 1998 yılında Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasası (Regional Development Agencies Act) ile kurulmuştur. 1990'lı yıllarda bölgeler için hükümet ofisleri (Government Offices for

the Regions) vasıtasıyla sekiz bölgede⁵, ayrıca Londra'da birer kalkınma ajansı hayata geçirilmiştir (Bache, 2010: 156).

İngiltere'de faaliyet gösteren BKA'lar bakanlık dışı kamu kurumu/özerk örgüt olarak yapılanmışlardır. BKA'ların yapıları her bölgenin özellikleri dikkate alınarak oluşturulmuştur (Tiftikçiğil, 2010: 86). İngiltere'de öne çıkan BKA'lardan birisi Londra'da faaliyet gösteren London Development Agency (LDA)'dır. Bu ajansın öncelikli amacı Londra bölgesinin kalkınmasına yardımcı olmaktır. Bu kapsamda diğer ajanslar için 1998 BKA yasasına baktığımızda ajanslara şu amaçlar yüklenmiştir (Regional Development Agencies Act 1998 Art. 4.1):

- ✓ Kapsadıkları bölgede ekonomik kalkınmayı, sosyal ve fiziksel gelişmeyi sağlamak
- ✓ İş verimliliğini, yatırımı ve rekabet gücünü arttırmak
- ✓ Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak
- ✓ Becerilerin geliştirilmesini sağlamak
- ✓ İstihdamı arttırmak

Ajanslara bu amaçların yanında ekonomik, yönetsel ve siyasal amaçlar da yüklemek mümkündür. Ekonomik amaçları, bölgelerin rekabet gücünü ve üretkenliği artırma, bölgelerarası eşitsizliği azaltma, bölgelerin fiziki ve toplumsal koşullarını iyileştirme, sürdürülebilir kalkınma, ulaştırma, konut, turizm ve kültür gibi çok farklı hizmet alanlarından oluşur. Yönetsel amaçları, kamu hizmetlerinin planlanması ve yürütülmesinde yaşanan ölçek sorununun aşılmasıdır. Son olarak yetki gücünü bölgelere aktararak karar vermeyi yerelleştirme, bölgesel aktörlerin katıldığı katılımcı bir yönetişimi sağlamak yönetsel amaca örnek olarak gösterilebilir (Karasu, 2005: 211-212).

Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasasında BKA'ların finansman kaynakları devlet destekleri, borçlanma, devlet garantileri ve devlet kredileri olarak belirtilmiştir (DDK, 2014: 67). Bu kaynaklara ek olarak BKA'lar kurulduğu dönemde, Bakanlıklar tarafından faaliyet gösterdikleri alanlarda finansman sağlanmaktaydı. Ancak 2002 yılında yapılan bir değişiklikle kaynak yine Bakanlık tarafından

⁵ Bu sekiz bölge şunlardır: Doğu İngiltere, Doğu Midlands, Kuzeybatı, Kuzeydoğu, Güneybatı, Güneydoğu, Batı Midlands, Yorkshire and the Humber. Londra için bağımsız bir kalkınma ajansı oluşturulmuştur.

sağlanacak yalnız tek bir bütçede birleştirilecektir. Single Programme adı verilen bu uygulama sayesinde kaynak aktarımı hizmete özgü olmaktan çıkmıştır. Ayrıca BKA'ların kaynakları önemli bir düzeyde artmıştır. Bu kaynakların dışında BKA'lar bakanlıkların AB yapısal fonlarından da gelir elde etmektedir (Karasu, 2005: 216).

BKA'ların denetimi ise, bölgenin durumu raporunda ajansların temel amacı değerlendirilir, faaliyet göstergelerinde ise her bir ajansın faaliyeti değerlendirilir. Ulusal Denetim Kurumu'nun Kasım 2003 tarihli "Bölgelerde Başarı" raporunun da etkisiyle, Nisan 2004'ten bu yana bu raporlar altı aylık olarak hazırlanmaktadır. Performansla ilgili veriler altı aylık aralıklarla kamuoyuna açıklanmaktadır (Bache, 2010: 164).

İngiltere'de kurulan ajanslar için Sınai Üreticiler Birliği (EEF) tarafından hazırlanan raporda ajanslar için temel bir soruna değinilmiştir. Ajanslar bir taraftan kendi bölgelerinin kalkınması konusunda sorumlu tutulmuş, diğer taraftan bölgelerarası farklılıkları gidermek için ikinci bir görev verilmiştir. EEF'ye göre ajansların amaçları açıklığa kavuşturulmalı, bölgelerarası farklılığı ortadan kaldırmak yerine bölgesel kalkınmayı arttırmak vurgulanmalıdır (Bache, 2010: 170). Mükellefler Birliği (The Taxpayer Alliance) tarafından yapılan performans göstergelerinde ise, geçen 9 yıl içerisinde 15 Milyar sterlinden fazla paranın harcandığı fakat bölgesel kalkınma ve bölgesel gelişmişliğin giderilmesi adına kayda değer bir etki oluşmadığı belirtilmiştir. Ajansların ne bölgesel eşitsizliği giderdiği ne de bölgede iktisadi büyümeyi hızlandırdığı ifade edilmiştir. Birçok kişi hem ajansta görev alıp hem de diğer kurumlarda görev almaları ajansın başarısını olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Son olarak kaynakların yerinde kullanılmadığı, gereksiz yerlere harcandığı ve maliyetlerin gereğinden fazla olmasına değinilmiştir. (DDK, 2014: 69).

Yapılan bu çalışmalara ve ortaya atılan fikirlere istinaden ajansların bölgesel kalkınma adına kayda değer bir etki yaratmaması 2010 yılında iktidara gelen Liberal Demokrat ve Muhafazakâr partinin oluşturduğu koalisyon hükümeti, bölgesel kalkınma ajanslarının kapatılması kararı almıştır (Karasu, 2015: 295). BKA'ların kapatılması için 1,5 milyar £ genel yönetim giderlerine ve 1,4 milyar £ ajansların borcuna olmak üzere toplam 3 milyar £ tutarında para harcanmış (Ward ve Hardy, 2012: 5) bu süreç pahalıya mâl olmuştur. Ajanslar kapatıldıktan sonra bölgesel

kalkınmada yaşanan yönetişime ayak uydurmak, yerel yönetimlerin ve özel sektörün yerel kalkınmaya etkisini sağlamak adına Yerel Girişim Ortaklıklarının (YGO) kurulacağı açıklanmıştır (Akbaş, 2015: 90). 2014 yılı itibariyle 39 YGO kurulmuştur⁶.

İngiltere’de bu olaylar yaşanırken Dünyada, BKA’ların görevlerini yerine getiremeyen işe yaramaz yapılar olduğu gündeme gelmiştir. Türkiye bu süreçte kalkınma ajanslarının kapatılması veya yapısal konumlarının yeniden gözden geçirilmesi hususunda hiçbir hareketliliğin yaşanmadığı görülmektedir. Hatta 2014-2023 bölgesel planları Kalkınma Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. Türkiye’de ajansların varlığının sürdüğüne örnek olarak, Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansının personel alım ilanı yapmasıdır⁷. Yine başka bir örnek ise, ajansların 2016 yılı proje teklif çağrısı rehberlerini yayınlaması gösterilebilir.

1.3.5. İrlanda

İrlanda’da BKA deneyimi 1958’de tarımsal ekonomide içe dönük korumacı politikayı dış ticarete açmak ve bunu teşvik etmek amacıyla kurulmaya başlanmıştır. Bu çerçevede 1965’te İngiltere ile serbest ticaret anlaşması imzalanmış 1965’te endüstriyel kalkınma ajansları kurulmuş ve 1973’te Avrupa Ekonomik Topluluğuna katılması ile başlamıştır. Bu süreçte kalkınma için atılan en önemli adım ise BKA’ların kurulmasıdır. İrlanda’da BKA’lardan Teşebbüs, Ticaret ve İstihdam Bakanlığı sorumludur. Ajansların üçü bölgesel ve biri ulusal olmak üzere toplam dört ajans mevcuttur. Bunlardan en tanınmış olarak bilineni İrlanda Kalkınma Ajansıdır (Özen ve Özmen, 2010: 243-244).

İrlanda Kalkınma Ajansı (IDA), 1949 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığının bir parçası olarak kurulmuştur. 1950’li yıllarda yabancı yatırımcıyı ve ihracatı teşvik etmiştir. 1969 yılında Sanayi Kalkınma Yasası altında devlet destekli özerk bir kuruluş olmuştur. İrlanda, 1973 yılında AB’ye üye olunca IDA uluslararası alanda tanınmıştır. IDA’nın amaçları, doğrudan yabancı yatırımları desteklemek, yüksek katma değerli hizmetler (örneğin; yazılım, teknoloji, finans, v.b) üretmek, AR-GE

⁶ YGO hakkında detaylı bilgi için bkz., <https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-local-enterprise-partnerships-leps-and-enterprise-zones/2010-to-2015-government-policy-local-enterprise-partnerships-leps-and-enterprise-zones>.

⁷ Bu konuda detaylı bilgi için bkz., <http://www.dogaka.org.tr/duyuru-detay.asp?M=2&Medya=guncel-duyurular&D=2326&Duyuru=personel-alim-ilani>

alanında çalışmalar yapmak ve yabancı şirketler ile hızlı iletişim kurmaktır⁸ (<http://www.idaireland.com>).

İrlanda'da kurulan diğer önemli ajans ise Shannon Kalkınma Ajansıdır. Ajans uçuş teknolojilerinin geliştirilmesi için 1959 yılında Shannon Serbest Havaalanı Kalkınma Şirketi olarak kurulmuştur. Devlete ait bir ajans olmasına rağmen limited şirket olarak kurulmuştur (Kayasü ve diğerleri, 2003: 49). Shannon Kalkınmanın amacı, Shannon bölgesinde yabancı yatırımcıların yönlendirilmesini ve yönetilmesini sağlamak, bölgede yeni turizm pazarları ve ürünleri oluşturmak, dengeli fiziksel kalkınmayı sağlamak için kentsel ve kırsal alanda bölgesel kalkınmayı teşvik etmek, az gelişmiş bölgelerin potansiyellerini ortaya çıkarmak ve Shannon havaalanı etrafında piyasa talebini arttırıcı çalışmalar yapmaktır.⁹ (<http://www.shannonproperties.ie>).

İrlanda'da bölgesel politikalar, AB bölgesel politikaları paralelinde hazırlanmıştır. 2007-2013 döneminde İrlanda'nın bölgesel politikası "*Herkes için daha iyi yaşam kalitesi*" sloganı ile İrlanda'nın değişimi üzerinde durulmaktadır. Ulusal kalkınma politikaları bölgesel kalkınma ajanslarının yanında çeşitli kurumlar tarafından koordine edilerek desteklenmektedir (İZKA, 2008: 299).

1.3.6. İtalya

İtalya, yerel kimliğin ve yerel idarelerin oldukça güçlü olduğu bir ülkedir. İtalya'da 1900'lü yılların başından beri devlet eliyle yürütülen kalkınma hamlesi 1950'li yıllarda hız kazanmıştır. 1970'li yıllarda çıkan bir yasayla, ortakları bölgesel yönetim, belediyeler, sanayi ve ticaret odaları ve üniversiteler olan bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasına imkân tanınmıştır. 1990'lı yıllarda ise AB yapısal fonlarının da etkin bir şekilde kullanılmasıyla yeni bir yapılanma içine girilmiş ve ulusal kalkınma ajansları oluşturulmuştur (Özen, 2005: 14).

Kurumsal yapıları ve yasal statüleri itibariyle farklı ülkelerde farklı özelliklere sahip olan kalkınma ajansları, İtalya'da da farklılık göstererek kamu limited şirket biçiminde örgütlenmişlerdir. Yetki alanlarına göre ulusal, bölgesel ve yerel ajanslar olarak sınıflandırılmaktadır. Bütçelerinin büyük bir bölümü merkezi hükümetler tarafından sağlanmış olup faaliyet gelirleri de mevcuttur. İtalya'da iki

⁸ Endüstriyel Kalkınma Ajansı (IDA) hakkında detaylı bilgi için bkz., <http://www.idaireland.com/>

⁹ Shannon Kalkınma hakkında detaylı bilgi için bkz., <http://www.shannonproperties.ie/>

türlü BKA'lar bulunmaktadır: Birincisi ulusal kalkınma ajansları tarafından kurulan ve yönetilen ajanslar, ikincisi bölge yönetimleri tarafından kurulan ve yönetilen ajanslar. Sviluppo İtalya Ulusal Kalkınma Ajansı, Abruzzo Bölgesel Kalkınma Ajansı, Emilia Romagna Bölgesel Kalkınma Ajansı (ERVET) ve Veneto Bölgesel Kalkınma Ajansı İtalya'da faaliyet gösteren ajanslardan bazılarıdır (İZKA, 2008: 376).

Emilia Romagna Bölgesel Kalkınma Ajansı¹⁰ (ERVET), İtalya'nın ve Avrupa'nın en gelişmiş bölgelerinden biri olan Emilia Romagna'da 1974'ten bu yana faaliyet gösteren bir bölgesel kalkınma ajansıdır. ERVET bir anonim şirkettir. Ajans 3 yıllık anlaşma ile yönetilir. Ajansın yönetim organları Başkan, Genel kurul, Yönetim kurulu ve Denetleme kuruludur. Çoğunluklu hissedar politikası benimseyen ajansın bütçesinin %80'i bölgesel hükümete, %19'u yerel bankalara ve %1'de odalar, zanaatkâr birlikleri ve belediyelere aittir. Kuruluşundan itibaren büyük bir gelişme gösteren ERVET'in yönettiği faaliyetler şunlardır (İZKA, 2008: 388-390; Dall'olio, 2006: 69-72):

- ✓ Emilia-Romagna bölgesine bilgi aktarımını sağlamak ve bölgedeki sektörleri yeniliklerden haberdar etmek,
- ✓ Hem bölgesel hem de dış finansal kaynakları kullanarak bölgesel kalkınma stratejisi geliştirmek,
- ✓ İtalya'daki ve Avrupa'daki diğer ajanslar ile iletişimi güçlendirmek için bilgi işlem ağını geliştirmek,
- ✓ Yeni katılımlar sağlamak ve kamudan politik destek almak,
- ✓ AB'ye hem bilgi hem politik anlamda uyum sağlamak,
- ✓ Kültür ve sağlık alanında yenilikçi çalışmalar yapmak,

ERVET çok geniş bir çalışma alanına sahip olduğu için, yerel ve bölgesel idareler, ticaret ve sanayi odaları, üniversiteler, girişimci birlikleri ve bölgede faaliyet gösteren diğer kamu kurum ve kuruluşları arasındaki eşgüdümün sağlanmasında güçlük çekmektedir. ERVET'in yaşadığı diğer bir sorunu ise, kamu yaptırımından yoksun olması ve projelerini gerçekleştirme konusunda önemli sıkıntılar yaşamasıdır (Özen, 2005: 17). ERVET bu zorluklarla başa çıka bilmek için diğer bölgesel

¹⁰ Emilia-Romagna Valorizzazione Economica Territorio (ERVET) hakkında detaylı bilgi için bkz., <http://www.ervet.it/ervet/>

kalkınma kurumları gibi ilkelerine bağılı kalmalıdır. Bu hem bölgedeki aktörlerin özel ihtiyaçlarını hem de küresel düzeydeki sosyo-ekonomik kalkınmanın gelişme yollarına çözüm bulacağı anlamına gelmektedir (Dall'olio, 2006: 72). Sonuç olarak, ERVET çalışma bölgesinin dışına çıkmadan, kendi ilkelerine bağılı kalarak ve yerel aktörler arasında işbirliğini sağlayarak çalışmalarını sürdürmesi ERVET'i gelecekte daha da başarılı kılacaktır.

1.3.7. Polonya

Doğu bloğunun yıkılmasından sonra 1989 yılında adı Polonya Cumhuriyeti olarak değiştirilen Polonya'da 45 yıllık komünizm dönemi sona ermiştir. 1990'lı yılların başından itibaren hem ekonomik hem de siyasi yönden hızlı bir gelişme gösteren Polonya, serbest piyasa ekonomisine ve demokratikleşmeye geçiş çabalarını hızlandırmıştır (İZKA, 2008: 419). 1998'de Polonya'nın AB'ye yakınlaşma isteğı ekonomisini ve merkezi teşkilat yapısını değiştirmesini gerektirdi. Böylece önceki 49 voivodship birleştirilerek bölgesel düzeyde yeni 16 voivodship oluşturuldu. 1998'de yeni voivodshiplerde merkezi teşkilata bağılı olmayan ve seçimle iş başına gelen bölgesel bir hükümet kurulması kanunlaştırıldı. Bu kanunlaşmanın sonucunda 2000 yılında bölgesel ölçekte politikaların gerçekleştirilmesi için NUTS kabul edildi. Buna göre Polonya, tüm Polonya'yı kapsayan NUTS 1, 16 voivodship (bölge)'i kapsayan NUTS 2, 44 poviat gruplarını kapsayan NUTS 3, 373 poviat (il)'i kapsayan NUTS 4, ve 2489 gminas (belediye)'i kapsayan NUTS 5 birimine bölünmüştür (TEPAV, 2009: 8).

Polonya'da bölgesel kalkınmada en önemli aktör olarak BKA'lar gösterilmektedir. Polonya'da kurulan ilk ajans Lublin'de 1991 yılında kurulmuştur. Ajansların büyük bir kısmı Polonya Bölgesel Kalkınma Ajansı veya Sanayi Kalkınma Ajansı (IDA) tarafından kurulmuştur. IDA tarafından kurulan ajanslar, yerel otoritelerin, ticaret ve sanayi odalarının, yerel firmaların, bankaların ve diğer iş birlikçi kurumların desteğini almaktadır. BKA'lar bölgesel kalkınma stratejisinin yanı sıra yereldeki firmalara danışmanlık hizmeti vermek, bölgelere teşvik sağlamak, KOBİ'leri desteklemek, bölgesel ekonomiyi canlandırmak ve bölge halkının kalkınmaya katılımını sağlamak üzere çalışmalar yapmaktır (Kayasü ve diğerleri, 2003: 72-73).

Polonya Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliğine göre, 2011 yılı itibariyle ülkede 57 BKA bulunmaktadır. BKA'ların kuruluşundan bu yana görev ve sorumluluklarında köklü değişiklikler yaşanmıştır. Başlangıçta yerel ekonomik kalkınma ve yerel iktisadi teşekküllerin yeniden yapılandırılması ile ilgilenen ajanlar daha sonra mali enstrümanlar, yapılandırılmış krediler, KOBİ'lere yönelik hizmet süreçlerinin tek bir müessese tarafınca üstlenilmesi ve iç yatırımların desteklenmesi ile ilgilenmiş son olarak ajansların faaliyetleri kapsamında katılım öncesi fonların yönetilmesi gibi rolleri üstlenmiştir (Kilianski, 2011: 14).

Polonya'da faaliyet gösteren ajanslardan birisi olan Malopolska Agencja Rozwoju Regionalnego SA 1993 yılında kurulmuştur. Bu ajansın faaliyetleri şunlardır: AB'den elde ettiği finansmanı Malopolska bölgesinde yatırıma dönüştürmek, girişimcilere teşvik sağlamak, yeni teknolojilerin kullanılmasına önem vermek, işbirliği ve yatırım hizmetleri vermek ve yeni kurulan işletmelerin kurulumu, faaliyete geçmesi ve geliştirilmesi için işletmelere kredi vermektir (<http://www.en.marr.pl/>).

Sonuç itibariyle Polonya'daki kalkınma ajanslarının getirdiği en önemli yenilik, kamu sektörü ile özel sektör arasında keskin bölünmelerin olduğu bir ülkede kamu sermayesi ile özel sermayeyi birleştirerek örgütsel ve mali güçlere karşın özerk bir yapı oluşturmayı başarmıştır (TEPAV, 2009: 17).

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE BÖLGELERARASI SOSYO-EKONOMİK DENGESİZLİKLERİN GİDERİLMESİNDE UYGULANAN POLİTİKALAR

2.1. Türkiye'de Bölgelerarası Dengesizliğin Giderilmesi İçin Uygulanan Politikalar

Türkiye'de bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi için çeşitli bölgesel politikalar uygulanmıştır. Bu politikalarla ilgili dönemsel ayrımlar aşağıdaki gibidir:

- ✓ Planlı Dönem Öncesi (1923-1960)
 - 1923-1950 Yılları arası dönem (Devletçilik Dönemi)
 - 1950-1960 Yılları arası dönem (Liberal Dönem)
- ✓ Planlı Dönem (1960- Günümüze)

2.1.1. Planlı Dönem Öncesi (1923-1960)

Planlı dönem öncesi 1923 Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu ile başlayıp, 1960 planlı döneme kadar uzanan süreci kapsar. 1923-1960 yılları arasında yer alan 1923-1950 yılları devletçilik dönemi, 1950-1960 yılları ise liberal ekonominin egemen olduğu dönemi kapsamaktadır. Böyle bir dönem ayarlamasının yapılmasındaki neden 1923 yıllarında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin kalkınması için devlet desteğine duyulan ihtiyaçtır. 1950'li yıllarda ise ağırlıklı olarak özel sektörün yatırım yapması teşvik edilmiş, devlet uygulayan, yapan konumdan destekleyen, teşvik eden konuma geçmiştir. Bu dönemlere aşağıda detaylı olarak değinilmiştir.

2.1.1.1. 1923-1950 Yılları Arasındaki Dönem (Devletçilik Dönemi)

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu ilk yıllarda savaştan yeni çıkması nedeniyle bölgesel politikalara ağırlık verecek durumu yoktur. Yeni kurulan genç Cumhuriyetin amacı, bölgesel kalkınmadan ziyade ülkenin topyekûn kalkınmasını sağlamaktır. Bunun için sanayileşme çabaları ilk başta devlet tarafından yapılmaya çalışılmıştır (Arslan ve Demirel, 2010: 52). Bu çalışmanın ilk örneğini 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresi oluşturmaktadır. Kongre İzmir'de, işçi, çiftçi, tüccar ve sanayici kesiminden oluşan temsilcilerin katılımı ile 17 Şubat 1923'te toplanmıştır.

Kongrenin amacı: Türk girişimciler başta olmak üzere özel girişimcilerin katkısıyla ulusal ekonominin geliştirilmesini sağlamaktır.

1923-1950 yılları arasındaki 27 yıllık dönemde, demiryollarına yapılan yatırımlar arttırılmış bu yolların Doğu Anadolu'ya yayılması için büyük çaba harcanmış, 1933-1939 yılları arasında sanayi planları¹¹ ve İktisadi Devlet Teşekküllerine¹² ait fabrikaların Batı Anadolu'dan başlayarak tüm yurda yayılması planlanmıştır. Lakin bu çabalar, ülkenin en geri ve en ileri bölgeleri olan Doğu Anadolu ve Batı Anadolu bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkının ortaya çıkmasını engelleyememiştir (Dinler, 2010: 55-56).

Ankara'nın başkent olarak seçilmesi, Batı Anadolu'ya Marmara Bölgesine yapılan göçleri azaltmıştır. Örneğin, 1935 yılında 122 bin olan Ankara'nın nüfusu 1950'de 288 bine yükselmiştir. Aynı dönemde Türkiye'nin toplam nüfusu 1,3 kat, toplam kent nüfusu 1,46 kat, Ankara'nın nüfusu 2,35 kat ve İstanbul'un nüfusu 1,32 kat artmıştır. Sonuç itibariyle 1927 ile 1950 yılları arasında, Batı'da ekonomik gelişme filizlenirken, Doğu'da hiçbir hareket yaşanmamıştır (Dinler, 2010: 56).

2.1.1.2. 1950-1960 Yılları Arasındaki Dönem (Liberal Dönem)

1950-1960 yılları arasındaki dönemde, geri kalmış bölgelerin kalkındırılması için özel bir çaba gösterilmemiştir. 1950'li yıllarda çok partili hayata geçişle birlikte liberal görüş ağırlık kazandığı bu dönemde, halka satılacağı belirtilen İDT'lere ait fabrikaların satışından vazgeçilmiş, bu fabrikaların kuruluş yerinin seçiminde sosyal

¹¹ Sanayi Planları eldeki kıt kaynaklarla halkın ihtiyaçlarının en iyi biçimde karşılanmasına yönelik olarak hazırlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1933-1938 ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1938-1944 tarihleri arasında uygulanmak için hazırlanmıştır. Ancak II. Beş Yıllık Sanayi Planı, II. Dünya Savaşının başlaması nedeniyle uygulanamamıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı döneminde demir, çelik, tekstil, iplik ve dokuma fabrikaları gibi alanlarda yatırımları Anadolu'ya yaymak için İstanbul ve İzmir dışında 20 fabrika açılması öngörülmüştür. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı döneminde ise finans sektörüne önem verilmiş ve birçok yeni milli banka kurulmuştur (Coşkun, 2003: 76).

¹² Kamu iktisadi teşebbüsü (KİT) "Teşebbüs"; iktisadî devlet teşekkülü (İDT) ile kamu iktisadî kuruluşu (KİK)'in ortak adıdır. **İktisadî devlet teşekkülü (İDT)** "Teşekkül": Sermayesinin tamamı Devlet'e ait, iktisadî alanda ticarî esaslara göre faaliyet göstermek üzere kurulan, kamu iktisadî teşebbüsüdür. **Kamu iktisadî kuruluşu (KİK)** "Kuruluş"; Sermayesinin tamamı veya bir bölümü Devlet'e ait olan ve tekel niteliğindeki mallar ile temel mal ve hizmet üretmek ve pazarlamak üzere kurulan, kamu hizmeti niteliği ağır basan kamu iktisadî teşebbüsüdür. **Müessese**; İktisadi devlet teşekkülüne yada kamu iktisadi kuruluşuna bağlı işletme veya işletmeler topluluğudur. **Bağlı ortaklık**; Sermayesinin yüzde elliden fazlası İDT veya KİK'e ait kuruluştur. **İştirak**; Sermayesinin %15'i ile %50'si arasındaki bir oranı İDT veya KİK'e ait anonim şirketlerdir (233 sayılı KHK, Madde: 2).

ve ekonomik nedenlerden çok siyasi çıkarlar etkili olmuştur. Bu dönemde ortaya atılan, “Her ile bir fabrika” sloganıyla ülkenin her yerinde fabrikalar kurulmuş ve bu fabrikalaşma Doğu Anadolu’ya kadar yayılmıştır. Fabrikaların kurulmasında siyasi çıkarlar etkili olduğundan, birçok fabrikanın kuruluş yeri yanlış yapılmış ve bunlar ekonomi üzerine ekstra yük olmuştur. Türkiye’nin daha önce tecrübesi olmasına karşın bölgesel hatta ulusal düzeyde plan fikrinden oldukça uzaklaşmış, ülkenin geri kalmış bölgelerinin kalkındırılması için özel bir çaba harcanmamıştır (Dinler, 2010: 56).

Kentleşme ve sanayileşmedeki hızlı değişim 1954’te tarım sektörünün düşmesine sebep olmuş, bu nedenle bölgelerarasında ciddi farklılıklar doğmaya başlamıştır. 1957 yılında Bayındırlık Bakanlığı bünyesindeki Bölge Plânlama Müdürlüğü, 1958’de İmar ve İskân Bakanlığı ile Plânlama ve İmar Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu müdürlükler, bölge planlaması ve bölgesel politikaların önemini ortaya çıkartma konusunda ortaya attığı çalışmalar, kamu yatırımları ile birlikte yürütülmediğinden altyapı yatırımına gerek duyulmuş ve altyapı yatırımları da yapılmadığından planlama eksik kalmıştır (Erkut ve Gönül, 2010: 389).

2.1.2. Planlı Dönem (1960- Günümüze)

1960’ı izleyen yıllarda 1950-1960 dönemine tepki olarak gelen hükümetler, ekonomik gelişmeye Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) ile yön vermeyi amaçladılar. Bu kapsamda 30 Eylül 1960 tarihinde DPT kurulmuştur. DPT’nin kurulduğu tarihten bugüne kadar 9 adet BYKP uygulamaya konulmuştur. Planların ekonomik felsefeleri ve yaklaşımları kapsamında; 1960 öncesi planları, devletçiliği, 1960-1980 planları, karma ekonomiyi, 1980-2000 planları, liberal ekonomi olarak nitelendirilebilir. 1980 öncesinde sanayileşmede "ithalat ikameci politikalar" etkili iken, 1980 sonrası dönemde, "açık ekonomiye geçiş" etkili olmuştur. 29 Haziran 2011 tarihinde DPT kaldırılarak Kalkınma Bakanlığı kurulmuştur (<http://www.kalkinma.gov.tr>). Kalkınma Bakanlığı 2013 yılında biten 9’uncu BYKP’nin ardından 2014-2018 yıllarını kapsayan 10’uncu BYKP uygulamaya koymuştur.

Kalkınma Bakanlığı, 1960 yılından beri Türkiye’nin ulusal düzeyde kalkınma planlarını hazırlayan ve uygulamakla görevli olan DPT’nin üzerine kurulmuş bir bakanlıktır. Bu bakanlığın görevlerinin sürdürmekle kalmayıp devleti “planlama”

yapan bir kurum yerine “kalkınma” odaklı bir kurum haline getirmeye çalışmaktadır (Övgün, 2011: 272-273).

DPT'nin kurulmasıyla başlayıp günümüze kadar devam eden BYKP bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesine farklı oranlarda ağırlığa sahiptir. Bu planların bölgesel alandaki sorunlara ve bölgesel planlamaya bakış açıları şu şekildedir:

a. Birinci BYKP (1963-1967)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) yıllarını kapsamaktadır. Uzun süreli bir perspektif, ekonominin ve sosyal yapının gelişmesini belirtir. Uzun süreli hedeflere ulaşılabilmesi için kısa süreli dönem planları hazırlamıştır. Bu planlar kapsamında tespit edilen hedeflerle kaynaklar ve araçlar arasında bir denge kurulmuş, yapılacak işler önem sırasına göre belirlenmiştir. Dönem planlarının uygulanmasını sağlayacak yürütme araçları yıllık programlarda ayrıntılı olarak tespit edilmiştir (DPT, 1963: 33).

Türkiye'nin Birinci BYKP on beş yıllık bir perspektif plânının ilk hamlesidir. Plânın hazırlanmasında Türk toplumunun ulaşmak istediği sosyal, kültürel ve ekonomik hedefler ile harekete geçirilmesi gereken kaynaklar on beş yıllık bir perspektif açısından ele alınmıştır. Bu sebeple 15 yılda ulaşılacak hedefler; Türkiye'nin kalkınması için gerekli olan bilim insanının ve teknik elemanın yetiştirilmesi, % 7'lik bir büyüme hızının sağlanması, istihdamın çözülmesi, dış ödeme dengesine ulaşılması ve bu hedeflerin sosyal adalet ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmesi, şeklinde özetlenebilir (DPT, 1963: 33). Planda bölge politikası sadece bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltıcı olarak değil aynı zamanda ulusal kalkınmanın bir unsuru olarak görülmüştür. Planda bölge politikasının hedefleri şu şekilde ele alınmıştır (DPT, 1963: 471).

- ✓ Nüfusu, kaynaklar ve iktisadi çalışmalarla orantılı olarak dağıtmak, adaletli bir gelir dağılımı sağlamak, yatırımların yapılmasında ve coğrafi dağılımında bölgelerarası dengeli bir kalkınmanın esaslarını dikkate almak,
- ✓ En yüksek iktisadi ve sosyal üretkenliği elde etmek amacıyla büyüme noktalarına geniş ölçüde kaynak ayrılması ve verimlilik derecesini yükseltmek,

- ✓ Plân Hedefleri ve Stratejisinde de belirtildiği gibi, bölge politikasının hedefleri, bölgelerarası dengesizlikleri gidermek ve geri kalmış bölgelerin daha hızla kalkınmalarını sağlamak şeklinde özetlenebilir.

Plan bölgeleri potansiyel gelişme bölgeleri, geri kalmış bölgeler ve büyük şehir bölgeleri olarak üçe ayırmaktadır. Bu bölgeler için ayrı ayrı bölge planlaması yapılmasını öngörmektedir.

b. İkinci BYKP (1968-1972)

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) yıllarını kapsamaktadır. İkinci plan daha fazla sanayileşmeye önem vermiştir. Uygulanması gereken bölgesel politikalar şu şekilde belirlenmiştir (DPT, 1968: 271-272):

- ✓ Ulusal bir kalkınma planının oluşturularak bu plana bağlı bölge planlarının hazırlanması¹³,
- ✓ Bölgenin kaynak durumunun tespitinde kamu kurumları, özel sektör, STK ve diğer kurumlarla koordineli olarak çalışma ortamının sağlanması,
- ✓ Bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesinde ağırlık gösteren hususlara önem verilmesi,
- ✓ DPT merkezdeki ve bölgedeki çalışmalarda yol gösterici konumda olması,
- ✓ Çalışma yapılacak bölgelerde gerekli fizibilite çalışmaları yapıldıktan sonra çalışmalara başlanması, şeklinde özetlenebilir.

İkinci BYKP’da bölgesel planlar, ulusal planlar kapsamında ele alınmıştır. Bölgesel planlar ulusal planın gerçekleşmesinde bir araç olarak kullanılmıştır. Planın son yılında ise, Kalkınma Planı metninde yer alan “Bölgesel Gelişme” yerine “Yurt Düzeyinde Dengeli Gelişme”, “Bölgesel Planlama” yerine ise “Kalkınmada Öncelikli Yöre” başlıklı konulara yer verilmesiyle “bölge” kelimesinin kullanılmasından kaçınıldığı görülmektedir. “Bölge” kelimesinin yerine “Yöre” kelimesinin kullanılması, türdeş bölge anlayışının terk edilerek, türdeş alan anlayışının benimsendiğini göstermektedir (Güler, Türkoğlu ve Üstün, 2005: 49).

¹³ Günümüzde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının gelecek 5-10 yıllık bir dönemi kapsayacak biçimde hazırlamış oldukları bölge planları örnek olarak gösterilebilir.

c. Üçüncü BYKP (1973-1977)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) yıllarını kapsamaktadır. Bu plan ilk planda belirlenen on beş yıllık perspektifin sona ermesiyle yirmi iki yıllık bir perspektifi benimsemiştir. Bu planda bölgesel kalkınma konusundan ziyade yerelleşme, şehirleşme, köy ve köylü sorunu ve çevre sorunu gibi bölgelerin kalkınmasını etkileyecek sosyal konular ele alınmıştır. Bu kapsamda belirtilen ilke ve tedbirler şunlardır (DPT, 1973: 947-948):

- ✓ Kalkınmada öncelikli yöreler, doğal kaynak, beşeri kaynaklar, şehirselleşme, ulaşım ve haberleşme gibi ekonomik bütünleşmeyi sağlayan programlara öncelik vermek,
- ✓ Kalkınmada öncelikli yörelere uygulanacak bölgesel politikalar ulusal planın tamamlayıcısı olmalıdır,
- ✓ DPT tarafından yürütülen programlara kamu kurumların, özel sektör, STK'lar ve diğer kurumlar dâhil edilmeli, şeklinde ifade edilmiştir.

Üçüncü BYKP'ında belirtilen ilke ve tedbirlerden hareketle yerel kalkınmanın sağlanması için ciddi adımların atıldığı görülmektedir. Yerel kalkınma sayesinde ulusal kalkınmayı gerçekleştirmek planın en önemli amacıdır.

d. Dördüncü BYKP (1979-1983)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) yıllarını kapsamaktadır. Plan Üçüncü BYKP'nın kalkınma anlayışını sürdürmüş, aynı zamanda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kalkınması için çözüm arayışına girmiştir. Bu bölgelerde fiziki ve sosyal altyapı faaliyetlerinin yapılması, Aşağı Fırat Projesinin hayata geçirilmek istenmesi, Doğu Anadolu'da hayvancılığın teşvik edilmesi ve verilen teşviklerin devamı bu bölgelerin kalkınması için yapılan çalışmalardan bazılarıdır (DPT, 1979: 293-294). Dördüncü BYKP'da bölgesel sorunlara önem verilmiş aynı zamanda sorunların çözümü için önerilerde bulunulmuştur.

e. Beşinci BYKP (1985-1989)

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) yıllarını kapsamaktadır. Planda bölge planlaması açısından belirtilen ilke ve politikalar şu şekildedir (DPT, 1984: 161-163):

- ✓ Ekonomik yönden gelişmeye hazır olan bölgelerde bölge planlamasının hazırlanması ve uygulamaya konulması,
- ✓ Bölgelerin iyi oldukları sektörlerin dışında gelişmeye uygun olan sektörlerinde belirlenerek desteklenmesi,
- ✓ Tarıma önem verilerek, yeni tarım alanlarının bölgeye kazandırılması,
- ✓ Gelişmekte olan ve az gelişmiş bölgelerde bölge merkezlerinin desteklenmesi,
- ✓ Bölge gelişme şemaları ile bölgelerin envanter durumlarının hazırlanmasını sağlamak,
- ✓ Teşviklerin öncelikli sektörlerle veya farklı il gruplarına farklı oranlarda uygulanmasını sağlamaktır.

Bu planla birlikte bölgesel kalkınma ve gelişmeye verilen önem tekrar artmıştır. İdari sınıflardan bağımsız bölge kavramı esas alınmış ve DPT tarafından 16 fonksiyonel bölge ortaya atılmıştır (Bilen, 2003: 20). Fonksiyonel bölge ayırımında 7'inci seviyede İstanbul, 6'ıncı seviyede Adana, Ankara, İzmir ve Gaziantep, 5'inci seviyede Bursa, Eskişehir, Konya, Samsun, Kayseri, Sivas, Malatya, Trabzon, Erzurum, Elazığ ve Diyarbakır olarak belirlenen fonksiyonel bölgelerdir (DPT, 2008: 140).

f. Altıncı BYKP (1990-1994)

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) yıllarını kapsamaktadır. Bu planda “Bölgesel Planlama” yerine “Bölgesel Gelişme” kavramı kullanılmıştır. Beşinci BYKP’da kullanılan 16 fonksiyonel bölge ayırımından vazgeçilerek, bölge planlamasının Köy'lere kayması ilkesi benimsenmiştir. Ayrıca planda bölgesel kalkınma politikalarının tespiti ve uygulanmasında Avrupa Birliğinin bölgesel politikalarında gösterilen amaç ve uygulamalar dikkate alınmıştır (DPT, 1989: 317-318).

g. Yedinci BYKP (1996-2000)

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) yıllarını kapsamaktadır. Yedinci plandaki en önemli gelişeme “Sürdürülebilir Kalkınma” kavramının ulusal birliği ve bütünlüğü sağlamak amacıyla bölgelerarası dengesizliği azaltıcı yönde ele alınmasıdır. Planda uygulanması gereken bölgesel politikalar şu şekilde belirlenmiştir (DPT, 1995: 174-175):

- ✓ Kalkınmada Öncelikli Yörelere ülkenin diğer bölgeleri ile sosyal, kültürel ve ekonomik uyumu için yeterli kaynak tahsisine devam edilecek, bu yörelere kaynakları ve gelişme potansiyelleri göz önünde bulundurularak bölgesel gelişme projeleri hazırlanacaktır.
- ✓ Bölgesel gelişme politikalarının, sürdürülebilir kalkınma anlayışı ve Kalkınma Planları ile uyum içinde hazırlanması gerekir.
- ✓ Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizdeki illeri kapsayacak şekilde, bu illerimizin bazı ihtiyaçlarını öncelikli olarak karşılamak için, 1994 yılında “Acil Destek Programı” uygulanmıştır.

h. Sekizinci BYKP (2001-2005)

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) yıllarını kapsamaktadır. Bu planın temel amacı, ülke düzeyindeki sosyo-ekonomik planlar ile yerel düzeydeki yapılan çalışmalar arasında yatay ve dikey adaletin sağlanması, ulusal ölçekte belirlenen önceliklerin yerel ölçekteki ihtiyaçlara cevap verecek biçimde mekâna yansıtılması ve yerel potansiyeli harekete geçirmek için kamu kesimi, özel sektör, STK’ları ve diğer kurumlar ile birlikte yapılacaklarının belirlenmesi bölge planlamasının temel amacıdır (DPT, 2000a: 67).

Bu planda bölgesel gelişme plan ve projelerine ağırlık verilmiştir. Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi tamamlanarak uygulamaya konulmuş, Doğu Karadeniz (DOKAP) ve Doğu Anadolu (DAP) Bölgesel Gelişme Plan çalışmaları ise devam etmektedir. Doğu Akdeniz Bölgesel Gelişme Projesi ve Marmara Bölge Planının hazırlık çalışmaları sürdürülmektedir. Güneydoğu Anadolu Projesinde öngörülen fiziki ve sosyal altyapı proje yatırımlarına devam edilmekte olduğu bildirilmiştir (DPT, 2000a: 62).

Yeşilirmak Havza Geliştirme Projesi ile Kızılırmak ve Yeşilirmak deltalarında yer alan ovalarda tarımsal alanların kullanımını yaygınlaştırmak ve yörede Organize Sanayi Bölgeleri ile ulaştırma altyapısını geliştirmek için hazırlıklarının başlatılacağı ifade edilmektedir (DPT, 2000a: 66). Plan aynı zamanda ekonomik istikrarın sağlanması, rekabet gücünün artırılması, AB'ye uyum, teknoloji üretimi ve gelir dağılımındaki farklılıkların azaltılmasına göre hazırlanmıştır. Plan küresel ve ülke düzeyinde orta ve uzun dönem stratejileri kapsayan dinamik ve sürekli yenilenen bir yapıya sahiptir (<http://www.kalkinma.gov.tr>).

1. Dokuzuncu BYKP (2007-2013)

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013) yıllarını kapsamaktadır. Bu plan 2005 yılında AB müzakere sürecinin başlamasının etkisiyle birlik ile uyumlu olarak yedi yıllık bir süreci kapsamaktadır. Bu plan döneminde ajansların kurulmuş olmasıyla bölge planlamasında yaşanan “aşağıdan yukarıya” yaklaşımı test edilmeye çalışılmıştır (Güler ve diğerleri, 2005: 51).

Plan ulusal kalkınmaya, rekabet gücüne, istihdamı arttırmaya, bölgelerin gelişmesini ve verimliliği sağlamaya bu özellikleri gerçekleştirmenin yanında kıır/kent arası gelişmişlik farklarını azaltmaya hizmet etmek için oluşturulmuştur. Ayrıca yerel dinamikleri harekete geçirmek için merkezi düzeyde hazırlanan politikalar ile bölgesel gelişme politikasının merkezi düzeyde etkinleştirilmesi, yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanması, yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılması, kırsal kesimde kalkınmanın sağlanması ve kamu hizmetlerinde kalite ve etkinliğin sağlanması amaçlanmaktadır (DPT, 2007: 91-94).

i. Onuncu BYKP (2014-2018)

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018) yıllarını kapsamaktadır. Planda bölgesel gelişme politikalarıyla, bir taraftan bölgesel gelişmişlik farkları azaltılarak refahın ülke geneline daha dengeli yayılması sağlanacak, diğer taraftan tüm bölgelerin mevcut durumu değerlendirilip rekabet güçleri artırılarak ulusal büyümeye ve kalkınmaya katkıları azami seviyeye çıkarılması amaçlanmaktadır. Bunun için uygulanması gereken politikalar şu şekilde özetlenebilir (DPT, 2013: 123-125):

- ✓ Bölgesel gelişme ve bölgesel rekabet edebilirliğin sağlanması, mekânsal gelişme ve sosyo-ekonomik kalkınma politikaları arasındaki uyumu güçlendirmek ve alt ölçekli plan ve stratejilere genel çerçeve oluşturmak üzere, “Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi” uygulamaya koymak,
- ✓ Orta gelirli ve geliri düşük olan bölgelerde üretim yapısının değiştirilmesi, sektörel çeşitliliğin artırılması, KOBİ’lerin geliştirilmesi, tarımsal verimliliğin artırılması, beşeri ve sosyal sermayenin güçlendirilmesi ve yeni istihdam alanlarının oluşturulması sağlamak,
- ✓ Kalkınma ajanslarının aralarındaki ağ bağlantıları güçlendirilecek, merkezi ve yerel düzeydeki kurum ve kuruluşlarla daha yakın ve koordinasyon içinde kaynak yönetimini sağlamak,
- ✓ Metropollerin küresel ölçekte rekabet edebilmelerini garanti altına almak, AR-GE kapasitelerini arttırmak, yeniliğe dayalı yüksek teknoloji ürünler kullanmak, nitelikli hizmet üretmek, kaliteli yaşam ve çalışma imkânları sunma gibi kabiliyetlerin arttırılmasını sağlamaktır.

Onuncu BYKP’da bölgesel gelişme kapsamında uygulanması öngörülen politikalar incelendiğinde küreselleşme sürecinin de büyük bir etkisiyle teknolojiyi maksimum seviyede yararlanma, kamu kesimi, özel sektör ve STK işbirliği içerisinde çalışması, bilgi iletişim ağından en iyi şekilde istifade etme, üretimde çeşitliliği arttırma gibi konular üzerinde durduğu görülmektedir.

Kalkınma Planları Üzerine Değerlendirme

BYKP’lar bölgesel politikaların ve bölgesel gelişme araçlarının içeriğini ve ana faaliyet alanlarını belirleyen temel dokümanlardır. Planlar beşer yıllık dönemi (sadece dokuzuncu plan yedi yıllık dönemi) kapsamaktadırlar. Uzun yıllar boyunca dengeli büyüme, göç, altyapı ve kırsal kalkınma etrafında şekillenen kalkınma planları bölgesel kalkınma politikalarının tasarlanma, uygulanma, izlenme ve değerlendirme konularında eksik kalmış; yatırım programları ve bütçeler bölgesel kalkınmanın belirleyicisi haline dönüşmüştür (DPT, 2008: 13).

Tablo 9’da bu zamana kadar uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarının ilkeleri, hedefleri, araçları ve bölgesel kalkınma politikalarına değinilerek, kalkınma planlarıyla ilgili bölgesel yaklaşımlar ele alınmıştır.

Tablo 9. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Bölgesel Yaklaşımların Bütünleşik Değerlendirmesi

Planlar	İlkeler	Yaklaşım ve Politikalar	Hedefler	Araçlar
1. Plan (1962-1967)	*Bölgelere ekonomik kalkınmanın nüfuz etmesi *Bölgesel Ekonomik bütünleşme	*Bölgesel Planlama *Büyüme kutupları (örneğin Doğu Marmara, Çukurova, Antalya, Zonguldak)	*Dengeli kentleşme *Bölgelerarasında denge (kamu hizmetleri ve gelir dağılımında) * Yatırım etkinliği	*Finansal teşvikler *Az gelişmiş bölgelere yönelik yatırım temelli önlem alternatifleri
2. Plan (1967-1972)	*Hızlı kentleşmeden kaynaklanan nüfus sorunlarına Odaklanma	*Bölge ve il planlaması *Dolaylı bölgesel planlama	*Dengeli bölgelerarası gelişme *Sosyal eşitlik açısından bölgelerarasında dengeli dağılım * Yatırım etkinliği	*Vergi indirimleri *Özel sektör yatırımlarına yönelik finansal teşvikler *Pilot projeler *Keban
3. Plan (1972-1977)	*Bölgesel farkların giderilmesi *Belirli az gelişmiş bölgelerin kalkınması	*Sektör ve il planlaması	*İkinci planın aynısı	*Finansal teşvikler *Az gelişmiş bölgeler için sanayileşme programları *Envanter çalışmaları *İl planlaması *Sektörel planlama *Paket projeler *Kalkınmada öncelikli iller
4. Plan (1977-1982)	*Bölgesel sorunlara yönelik kaynakların mobilizasyonu	*Sektörler ve bölgelerarasındaki bağların güçlendirilmesi	*Az gelişmiş illerin kalkınması *Sektörel ve bölgesel karşılıklı bağımlılık *Mekânsal organizasyon	*Yatırımlar için faiz indirimleri *Çeşitli finansal yardımlar *Paket projeler *İl ve bölge düzeyinde yatırımlar *Çukurova Kentsel Kalkınma Projesi *GAP
5. Plan (1985-1989)	*Az gelişmiş ve sektörel olarak potansiyele sahip bölgelerde kaynak kullanımını rasyonelleştirerek kalkınmanın hızlandırılması	*Projelerin bölgesel etkisini de içeren doğrudan bölgesel planlama (16 fonksiyonel bölge önerisi)	*Sosyal eşitliği dikkate alan dengeli bölgesel kalkınma	*Potansiyel kaynakların belirlenmesi için bölgesel gelişme programlarının hazırlanması *Bu programlar doğrultusunda ilgili yatırımların seçilmesi *Öncelikli bölge ve sektörlerdeki altyapının sanayileşme projeleri için geliştirilmesi *Kalkınmada Öncelikli illerdeki yatırımlar için finansal yardımlar

<p>6. Plan (1990-1994)</p>	<p>*Uygulama için sosyal, idari ve finansal boyutların bütün olarak ele alınması *Uluslararası standartlara uygun istatistiksel sistemin uyarlanması (özellikle AB bağlamında)</p>	<p>*Bölge ve bölge altı düzeyde Planlama</p>	<p>*Bölgelerde dengeli kalkınma *İlçelerin köylerden kente göçün engellenmesi için desteklenmesi</p>	<p>*Kalkınmada öncelikli yörelere yönelik finansal kaynakların artırılması *Kalkınmada öncelikli illere yönelik teşvikler ve bu amaca yönelik özel bir fon oluşturulması *Sanayi bölgeleri</p>
<p>7. Plan (1996-2000)</p>	<p>*Sektörel ve mekânsal çalışmaların bütünleştirilmesi *İllerin sektörel uzmanlaşması *Şehir planlaması *Bölgesel Farkların giderilmesi *Rekabet gücünün artırılması</p>	<p>*Bölge ve bölge altı projeler *Bölgesel yeteneklerin mobilizasyonu *Sürdürülebilir kalkınma</p>	<p>*Göç ve demografik değişimin rasyonalizasyonu *Metropol bölgelerin sorunlarının ayrı bir kategoride ele alınması *Konut sorunu için politika geliştirme çalışmaları *Bölgesel farklar</p>	<p>*Kalkınmada öncelikli yöreler politikasına devam edilmesi *Doğu ve Güneydoğu Anadolu için acil destek programı *GAP *Yasal düzenlemeler *Konut projeleri *Kalkınmada öncelikli illerdeki KOBİ'lerin desteklenmesi *ZBK, DOKAP, DAP</p>
<p>8. Plan (2001-2005)</p>	<p>*Katılımcı planlama *Sürdürülebilirlik *Kaynak kullanımının etkinleştirilmesi *AB bölgesel politikalarına uyum</p>	<p>*Stratejik bölgesel planlama *Kümelenme *İl Gelişme planları</p>	<p>*Rekabet edebilirliğin genişletilmesi *Yerel girişimcilik ve yerel kaynakların mobilizasyonu *Bölgesel farklar</p>	<p>*KOBİ destekleri *AB fonları *İlk kapsamlı bölgesel planlar *Beşeri sermaye *Yeşilirmak Havzası Gelişme Projesi *Bölgesel perasyonel programlar</p>
<p>9. Plan (2007-2013)</p>	<p>*Katılımcılık *Yerellik *Kaynak kullanımının verimli ve etkin hale getirilmesi *AB bölgesel politikalarına uyum *Aşağıdan yukarıya yaklaşım</p>	<p>*Bölge planları *Kümelenme *Bölgesel İnovasyon *Cazibe Merkezleri *Bölgelerin içsel dinamiklerini ve farklılıklarını dikkate alan, yerel dinamikleri harekete geçirecek nitelikte bütüncül kalkınma politikası *AR-GE, teknolojik gelişme, inovasyon, işbirliği ve bölgesel dinamikleri hayata geçirmeye odaklı bölgesel politikalar *Kurumsal kapasite artırımı</p>	<p>*Rekabet edilebilirliğin artırılması “yerel ve bölgesel kaynakların harekete geçirilmesi” *İyi yönetim modelleri *Önceliklendirilmiş sektörler</p>	<p>*Kobi destekleri *Kalkınma Ajansları *Kamu kurumsal kapasite artırımı ve beşeri sermaye *AB fonları Risk sermayesi, çekirdek sermaye Girişim sermayesi, mikro kredi uygulamaları ve farklılaştırılmış girdi maliyetlendirilmesi</p>

10. Plan (2014-2018)*	<p>*Refah seviyesinin artırılması</p> <p>*İstikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme performansının yakalanması</p> <p>*Sermaye birikimi, sanayileşme süreci, yurtiçi tasarruflar, yatırımlar ve üretim faktörlerinin verimliliği artırılması</p> <p>*Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler ile üretim yapısında dönüşümün sağlanması hedeflenmektedir</p>	<p>*Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum</p> <p>*Yenilikçi Üretim, İstikrarlı Yüksek Büyüme</p> <p>*Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre</p> <p>*Kalkınma için Uluslararası İşbirliği</p>	<p>*Milletimizin temel değerlerini ve beklentilerini esas alan yapısal dönüşümler</p> <p>*Yüksek, istikrarlı ve sürdürülebilir büyüme yapısı</p> <p>*Toplumsal refahın yaygınlaştırılması</p> <p>*Azalan bölgesel gelişmişlik farkları</p> <p>*Daha mutlu, müreffeh ve onurlu bir yaşam</p> <p>*Yurtiçi tasarruf oranının yüzde 19'a yükseltilmesi</p>	<p>*İhracatın artırılması için e-Ticaretin kullanılması</p> <p>*Patent, tescilli ve uluslararası marka oluşumunun desteklenmesi,</p> <p>*Yerli ürünlerin üretiminin desteklenmesi,</p> <p>*Finansal ürün çeşitliliğinin artırılması</p>
------------------------------	--	--	--	---

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı. (2008) Dokuzuncu Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu. s.14-15; Karaca, Yakup. (2013). Yönetişim Perspektifinden Kalkınma Ajansları: Ankara ve Güney Ege Kalkınma Ajansı Örnekleri. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. s.89. * 10'uncu Plan, Onuncu Kalkınma Planı baz alınarak hazırlanmıştır.

İlk plandan başlayıp son plana kadar detaylı bir inceleme yapıldığında gerek ulusal gerek bölgesel kalkınmanın sağlanmasında Türkiye kendi hudutları içinde gitmek yerine dünya ile yaşamak ve onun icaplarına ayak uydurarak, plan ve politikalarını bu kapsamda hazırlamıştır. Her planda farklı hedefler belirlense de genel anlamıyla, sürdürülebilir kalkınma, bölgesel farklılığı azaltmak, dengeli büyüme, ekonomik istikrar gibi hedefler süreklilik arz etmiş, küreselleşmenin yaygınlaşması ile bu hedeflere yönetim ve kalkınma ajansları eklenmiştir.

2.1.3. Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Plan ve Projeleri

Türkiye'de bölgelerarasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla çeşitli bölgesel gelişme planları ve projeleri hazırlanmıştır. Bu plan ve projelerden bazıları Köyceğiz-Dalaman Projesi, Marmara Bölgesi Projesi, Zonguldak Projesi, Keban Projesi, Çukurova Projesi, Antalya Bölgesi Projesi, Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı, Doğu Anadolu Projesi, Yeşilirmak Havza Geliştirme Projesi ve Güneydoğu Anadolu Projesi'dir.

a. Köyceğiz-Dalaman Projesi

Köyceğiz-Dalaman Projesi, 1957 yılında Türkiye’de yapılmış en eski bölgesel kalkınma planıdır. Bu proje, OECD’nin İtalya’nın Sardinya ve Yunanistan’ın Spirus bölgelerinde Akdeniz ülkelerinin bölgesel kalkınmasını sağlamak için giriştiği üçüncü projedir. Projeyi Türk Kamu Kuruluşları ve UNESCO desteklemiştir. Bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmenin yanında, bölgeyi laboratuvar olarak kullanmak, bölge için en uygun kalkınma yöntemlerini saptamak, elde ettiği deneyimleri başka bölgelere de uygulamak ve toplumun kalkınması için bir model oluşturmak projenin amacını oluşturmaktadır. Ancak, faaliyet alanının küçüklüğü, belirlenen hedefler ve araçlar arasında bağlantının sağlanamaması ve çalışmada işlevsel hedefler konulamaması gibi nedenlerle proje tavsiyeden ileri gidememiştir (Mutlu, 2008: 230).

b. Marmara Bölgesi Projesi

Marmara Bölge Projesi, aşırı kentleşmenin ve merkezileşmenin önüne geçmek için hazırlanan projedir. Ülkemizde sektörel planlamanın ve sektörler arası politikaların bölge ölçeğine indirilmesi konusunda önemli bir adım olmuştur. İmar ve İskân Bakanlığının başlattığı bu proje, hiçbir kuruluş tarafından uygulanamamış, daha sonra yapılacak küçük ölçekli fiziki plan çalışmalarında yol gösteren bir çalışma olarak kalmıştır (Kayan, 2012: 110-111).

c. Zonguldak Projesi

Zonguldak için hazırlanan plan, nüfus artışı ve kalkınma hızı arasındaki ilişkiyi kurmayı, kamu kesimi ve özel sektör arasındaki dengeyi sağlamayı, bölgenin altyapısını gerçekleştirmeyi, gelir dağılımında adaleti sağlamayı, kentleşmeyi ve tarım dışı iş olanaklarını geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu amaçları sağlarken, balıkçılık, madeni eşya sanayi, kunduracılık, mobilyacılık, çimento ve yapı malzemeleri gibi sanayi sektörlerinin geliştirilmesini amaçlanmıştır (Taştekin, 2007: 161-162).

1971 yılında Zonguldak anakent (büyükşehir) planı içerisinde bulunan (Zonguldak, Kilimli, Çatalağzı ve Kozlu) ilçeleri 1580 sayılı belediye eski yasasının ilgili hükümlerine göre, ülkemizde belediyeçilik alanında anakent konusunda ilk örnek oluşturmuştur. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen, proje uygulanamamış,

büyük kentlerin etrafına çevre düzenlemesi yapılması şeklinde uygulamaya gidilmiştir (Keleş, 2010: 331).

d. Keban Projesi

Keban Barajının yapılmasıyla Elazığ, Malatya, Bingöl ve Tunceli’de ortaya çıkan sorunların giderilmesine yönelik 1964 yılında başlatılan Keban Projesinin amacı, Doğu Anadolu Bölgesinin ekonomik gelişmesini hızlandırmak, bölgelerarasında dengesizliği gidermek, sanayi gelirlerinin ve tarım gelirlerinin toplam gelirler içerisindeki payının arttırılmasını sağlamaktır. Türkiye’nin önemli akarsularından olan Fırat’ın üzerinde yapılan proje 1968 yılında tamamlanmış olmasına rağmen uygulanma imkânı bulamamıştır (Kayan, 2012: 113-114).

e. Çukurova Projesi

1962 yılında İmar ve İskân Bakanlığının çalışmaları ile başlatılan Çukurova Projesinin amacı, Çukurova bölgesindeki (Adana, İçel ve Hatay) tarımsal alanlardan tam kapasiteli yararlanma ve tarımsal üretime dayanan ticari ve endüstriyel faaliyetlerin geliştirilmesini sağlamaktır. Merkezi planlamanın sağlanamaması nedeniyle proje, uygulama imkânı bulamamıştır (Bayramoğlu, 2005: 58). Çukurova bölgesinde yapılan bir diğer bölgesel kalkınma projesi 1980’li yıllarda başlamış “Çukurova Bölgesi Kentsel Gelişme Projesidir”. Bu projede, bölgelerin idari yapıları incelenerek, tarım, sanayi ve madencilik hakkında tavsiyelerde bulunulmuş ve gelecekteki arazi kullanımı ve yerleşme düzeni üzerinde durulmuştur (Tek, 1999: 153).

f. Antalya Bölgesi Projesi

Antalya Bölgesi Projesi, 1959 yılında DPT yönetiminde, BM Teşkilatı Kalkınma Fonu ve Dünya Tarım ve Gıda Örgütü’nden sağlanan yardımlarla 10 yıllık bir sürede uygulanacağı öngörülmüştür. Bu proje, Antalya, Isparta ve Burdur illerini kapsamaktadır. Projesinin amacı, bölgede yatırım öncesi araştırmaları yaparak, ekonomik ve toplumsal dengeyi sağlamak ve hem bu bölgede hem de diğer bölgelerde konusunda uzman personel yetiştirilmesini sağlamaktır (Bayramoğlu, 2005: 59).

g. Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi

Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun (TTK) küçültülmesi ve Karabük ve Ereğli Demir Çelik işletmelerinin özelleştirilmesi ile meydana gelebilecek sosyal ve ekonomik sonuçların analiz edilmesi için bölge planlamasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle, Türkiye'de Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'tan sonra, kamu ve özel sektörün ortaklığına dayalı olarak "Zonguldak-Bartın-Karabük Projesi" uluslararası ihale ile gerçekleştirilmiştir. Bu projenin temel amaçları şöyle belirtilebilir (Sakal, 2010: 54-55);

- ✓ TTK'nın küçültülmesi ve Karabük ve Ereğli Demir Çelik işletmelerinin özelleştirilmesi ile meydana gelebilecek sosyal ve ekonomik sonuçların analiz edilmesi,
- ✓ Orta ve uzun dönemde bölgesel gelişme planının hazırlanması,
- ✓ Özel sektörün yatırımlarını gerçekleştirme için yeni faaliyet alanlarının belirlenmesi,
- ✓ İmalat sanayi ve hizmet sektöründe yeni iş alanlarının oluşturulması,
- ✓ Tarım ve ormancılık faaliyetlerinin dengeye kavuşturulması,
- ✓ Refah ve gelir seviyesinde artış sağlanması ve işgücünün niteliğinin artırılması,
- ✓ KOBİ'lerin geliştirilmesi ve yeni katılımcıların sağlanması için teknik yardım, garanti fonlarının kurulması ve pazar araştırmalarının bir büro takip edilmesi bölgesel gelişme projesinin önerileri arasında yer almaktadır.

Hazırlanan gelişme planına göre, "10 yılın sonunda 644 milyon \$ kamu, 714 milyon \$ özel sektör yatırımı ile tarımda 19.248, sanayide 35.697 ve hizmetler sektöründe 58.666 olmak üzere toplam 113.611 kişiye ek istihdam sağlanması" öngörülmüştür.

Bu proje, Filyos Vadisinin çevresinde yer alan Devrek ve civarının şehir yerleşkesine açılmasını öngörmektedir. Şehir plancıları ise, bu bölgelerde heyelan riski ve deprem olma olasılığının yüksek olması nedeniyle projeyi eleştirmektedirler (Özcan, 1997: 28). Proje GAP'tan sonra en yüksek istihdam özelliğine sahip bir bölge planlama projesi olması ve çevre, yerleşim ve sanayi alanlarında ortaya çıkabilecek sorunları çözmesi nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir (Kayan, 2012: 118).

h. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP)

Karadeniz Bölgesinin en önemli sorunların başında, işsizlik, bölge dışına verilen sürekli göç, kişi başına düşen gelirin az olması ve tek sektörlü üretim gelmektedir. Bu ve buna benzer sorunların giderilmesi için “Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi” hazırlama fikri ortaya atılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına DPT Doğu Karadeniz Bölgesi için çok sektörlü bölgesel bir kalkınma planı hazırlamak üzere, Japonya Hükümeti adına Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) ile teknik iş birliği anlaşması hazırlanmıştır (DTP, 2000a: 1-2).

Bu proje Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerinin ekonomik, sosyal, idari ve çevresel bakımdan kalkınması amaçlamıştır. Bu kapsamda DPT ve JICA tarafından hazırlanan projenin amaçları ve kalkınma stratejileri şu şekilde belirlenmiştir (DTP, 2000b: 3).

Amaçları:

- ✓ Bölgenin ekonomik yapısını güçlendirmek,
- ✓ Bölge halkının ortalama gelir seviyelerini yükseltmek ve bölge içi gelir dağılımını iyileştirmek,
- ✓ Bölgenin sosyal gelişmesini ve dayanışmayı sağlayarak bölge içi bütünleşmeyi sağlamak,
- ✓ Bölgenin doğal kaynaklarını ve çevre kapasitesini gelecekte kullanılmasından ödün vermeden korumak,
- ✓ Uzun dönemli sürdürülebilir kalkınmaya sağlamak.

Kalkınma stratejileri:

- ✓ Ana ulaşım altyapısının geliştirilmesi,
- ✓ Su kaynaklarının çok amaçlı kullanımını sağlamak,
- ✓ Toprak mülkiyeti ve kullanımının geliştirilmesi,
- ✓ Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi.

20 yıllık bir süreci kapsayan proje 2001-2005 yılları arası I. Dönem, 2006-2010 yılları arası II. Dönem ve 2011-2020 yılları arası III. Dönem olarak anılmıştır. Bu süreçte gerçekleştirilecek toplam yatırım 46,5 milyar \$ olması ve 15,8 milyar \$'lık kısmının kamu eliyle gerçekleştirilmesi öngörülmüştür¹⁴.

1. Doğu Anadolu Projesi (DAP)

Doğu Anadolu Projesi (DAP)¹⁵, Ardahan, Bitlis, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli ve Van illeri ve bölgeyle türdeşlik gösteren Gümüşhane ve Bayburt¹⁶ illerini kapsayan geniş bir coğrafyayı ele almaktadır. Bu coğrafya 158.972 km² alanıyla Türkiye coğrafyasının % 21'ini, 5.634.772 kişilik nüfusu ile de ülke nüfusunun yaklaşık %9,3'ünü oluşturmaktadır. DAP, DPT'nin koordinasyon ve denetiminde; Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Atatürk, Fırat, İnönü, Yüzüncü Yıl ve Kafkas Üniversitelerinin "Ortak Girişimce" hazırlanmıştır. Ancak plana en son şeklini Gazi Üniversitesi vermiştir (DAP Raporu, 6).

DAP Ana Planı'nda insan kaynaklarının geliştirilmesi, örgütlenmenin yaygınlaştırılması, altyapın güçlendirilmesi, mera ıslahı ve yönetimi, çevre kalitesinin iyileştirilmesi, yoksullukla mücadele ve finansman olarak yedi öncelikli müdahale alanı belirlenmiştir. Bu müdahale alanlarına ek olarak ekonomik, sosyal, çevresel ve mekânsal olarak dört hedef belirlenmiştir. Bu hedefler şöyle özetlemek mümkündür (Doğu Anadolu Projesi [DAP] Eylem Planı, 2014: 11).

- ✓ Ekonomik hedefler: Kişi başına düşen gelirin artırılması, yeni çalışma alanları oluşturularak istihdamı arttırmak, göçü azaltmak, altyapı yatırımlarının geliştirilmesinin sağlamak, yerel girişimcilerin desteklenmesini sağlamak, ekonomik yapıyı çeşitlendirmek ve bölgede sürdürülebilir ekonomik yapıyı oluşturmak.
- ✓ Sosyal hedefler: Kentsel ve kırsal alanlarda eğitim, sağlık, refah düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmek, kadının statüsünü arttırmak ve üretimde yer almasını sağlamak, çarpık kentleşmeyi önlemek ve kalkınmayı hızlandıracak aktivitelerin zaman içinde gelişimini sağlamak.

¹⁴ DOKAP hakkında detaylı bilgi için bakınız... <http://www.dokap.gov.tr/>

¹⁵ DAP hakkında detaylı bilgi için bakınız... <http://www.dap.gov.tr/index.php?lang=tr&page=109>

¹⁶ Gümüşhane ve Bayburt aynı zamanda DOKAP kapsamında olan illerdir.

- ✓ Çevresel hedefler: Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için çevreyi korumak ve iyileştirmek, ormanları korumak ve yeni orman alanları oluşturmak, biyolojik çeşitliliği arttırmak, toprak ve su kaynaklarının korunmasını sağlamak ve erozyonu önlemek.
- ✓ Mekânsal hedefler: Alt bölge merkezlerinde, fiziki ve altyapıyı, çevre kalitesini ve ekonomiyi geliştirerek doğu batı göçünün önüne bir filtre oluşturmak.

DAP hayata geçirildikten sonra yaşanan değişimler incelendiğinde, insan kaynaklarının geliştirilmesi konusunda ciddi bir adım atılamamış, kadın sosyal hayatta hak ettiği seviyeye gelememiş, bölge sürekli göç vermeye devam etmiş ve bölgede eğitim seviyesi diğer bölgelerin altında kalmıştır. Bu olumsuzluklara rağmen unutulmamalıdır ki, bölgeye son yıllarda özellikle karayolu alanında ciddi yatırımlar yapılmış, demiryolu ve havayolu yatırımları ise devam etmektedir. 2011 Üniversitelerarası Kış Olimpiyat Oyunlarının Erzurum'da yapılması bölgenin tarihi ve kültürel yapısının Dünyaya tanıtılmasında önemli katkısı olmuştur. Ayrıca bölgedeki Hidroelektrik Santralleri (HES), enerji sektöründe en önemli kalem olarak görülmektedir. Özel sektöründe HES yatırımlarına önem vermesiyle yan sanayi dallarının bölgeye canlılık getirmesini sağlayacak ve bölgede yoğun şekilde kullanılan kaçak elektriğin önüne geçilmesi hedeflenecektir (DAP Raporu, 77-78).

i. Yeşilirmak Havza Geliştirme Projesi

Yeşilirmak Havza Geliştirme Projesi (YHGP)¹⁷, Yeşilirmak ve kollarının bulunduğu alanlarda yağmur ve kar sularının düzensizliğinden kaynaklanan taşkınların önlenmesi, su kirliliğinin kontrolü, meraların ıslahı, su taşkınlarından kaynaklanan erozyonun önlenmesi, yeni ormanlık alanlarının oluşturulması, şehirleşme ve sanayileşmeyi geliştirilmesi ve planlanan gelişme konularında ortaya çıkan sorunların çözümü hedeflenmiştir. YHGP'nin kapsadığı alan, Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat (TR83) illerinden oluşan Düzey 2 bölgesini kapsayan Yeşilirmak ve kollarının oluşturduğu havzadır. Bu alanda yer alan illerin valilikleri projede işbirliği yapmak üzere, 23 Eylül 1997 tarih ve 97/9991 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Yeşilirmak Havzası İl Özel İdareleri Hizmet Birliği'ni kurmuşlardır. Birlik 5355 sayılı Mahalli İdareler Birliği (MİB) Kanunu'nun ilgili maddelerine göre teşekkül

¹⁷ YHGP hakkında detaylı bilgi için bakınız... <http://yesilirmak.org.tr/default.aspx>

etmiş, tüzel kişiliği haiz bir kamu kuruluşudur. Birlik, 2007 yılından bu yana Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği EURADA üyesi olup Avrupa Kalkınma Ajansları ile iletişim içindedir. TÜBİTAK ve Marmara Araştırma Merkezince başlatılan “Coğrafi Bilgi Sistemi Altyapısı Projesi” ile havzada orta ve uzun dönemli sürdürülebilir gelişme için bir veri tabanı tutulması öngörülmüştür (Taştekin, 2007: 171-172; <http://yesilirmak.org.tr/hakkinda.aspx>).

YHGP’de belirtilen yapısal dönüşümler ışığında projenin temel amaçlar şöyle sıralanabilir (Güler, 2010: 81):

- ✓ Bölgede etkin bir organizasyonun oluşturulması,
- ✓ İşletmeler arası rekabetin güçlendirilmesi ve dış ticaretin desteklenmesi,
- ✓ İnsan kaynaklarının ve toplumsal altyapının geliştirilmesi,
- ✓ Doğal hayatın ve çevrenin korunması,
- ✓ Kurumsal yapının güçlendirilmesidir.

j. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

Cumhuriyetin ilanından itibaren bugüne kadar hazırlanan bölgesel kalkınma plan ve programları arasında en kapsamlı olan uygulama Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)’tır¹⁸. GAP, uluslararası literatüre girmiş, bölgesel kalkınma yaklaşımı ve sürdürülebilir insani gelişme felsefesini temel alan marka değeri olan bir projedir. GAP’ın, faaliyet alanı Fırat-Dicle Havzası ile yukarı Mezopotamya ovalarında yer alan Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsamaktadır. GAP’ın temel hedefleri; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sahip olduğu kaynakları değerlendirerek, bölgenin ve hayat standartlarını yükseltmek, bölgelerarası gelişmişlik farkını gidermek, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam olanaklarını artırarak ulusal düzeyde ekonomik büyüme ve sosyal istikrar hedeflerine katkıda bulunmaktır (<http://www.gap.gov.tr/>).

GAP, dünya örnekleri ile karşılaştırıldığında kapsadığı alan, fiziksel büyüklüğü ve hedefleri açısından çok kapsamlı bir projedir. Proje, sadece barajlar, hidroelektrik santralleri, sulama yapıları gibi fiziksel yatırımlarla sınırlı kalmayıp, bunların yanında ve birbiriyle eşgüdüm içinde tarımsal gelişme, sanayi, kentsel ve kırsal altyapı, haberleşme, eğitim, sağlık, kültür, turizm ve diğer sosyal hizmetler

¹⁸ GAP hakkında detaylı bilgi için bakınız... <http://www.gap.gov.tr/>

gibi sosyo-ekonomik sektörlerin geliştirilmesine yönelik yatırım ve etkinlikleri de içermektedir. GAP'ın genel kalkınma hedefleri şöyle sıralanabilir (<http://www.gap.gov.tr/>):

- ✓ Ekonomik kalkınmayı geliştirerek, bölgedeki gelir düzeyini yükseltmek,
- ✓ Bölgelerarasındaki gelir farklarını azaltmak,
- ✓ Kırsal kesimdeki verimliliği arttırmak ve istihdam olanaklarını iyileştirmek,
- ✓ Ulusal amaçlara katkıda bulunmak için bölge kaynaklarının etkin kullanımını sağlayarak ekonomik büyümeyi, sosyal istikrarı ve ihracatı teşvik etmek.

Sayılan bu hedeflere ek olarak GAP'ın sosyal gelişmeye yönelik çalışmalarının olduğu unutulmamalıdır. Bu çalışmalardan bazıları, Çok Amaçlı Toplum Merkezleri, GAP gençlik evleri projesi, çocuk okuma odaları/çocuk gelişim merkezleri, burs projesi ve kurumsal sosyal sorumluluk projesi kapsamında kamu kurumlarını, özel sektör kuruluşları ve STK'ların buluşturulmasını sağlamaktır. Ayrıca proje fikri olan tüm kurum veya kuruluşlara da destek vermektedir (<http://www.gap.gov.tr>, sunum, 72).

GAP, toprak, su ve insan kaynaklarını geliştirmeyi hedefleyen, bütünleşmiş, sosyo-ekonomik ve sürdürülebilir bir bölgesel kalkınma projesidir. Proje tamamlandığında elde edilmesi gereken sonuçlar ve projenin geçmişten başlayıp geleceğine ışık tutan özellikleri aşağıda verilmiştir (<http://www.gap.gov.tr>, sunum, 12, 103);

- ✓ 1,7 milyon hektar alanın sulanması (GAP Bölge Kalkınma Planı'nda sulanacak alan 1,8 milyon hektar olarak hedeflenmiştir),
- ✓ Yılda 27 milyar kilovat-saat hidroelektrik enerji üretiminin sağlanması,
- ✓ Kişi başına gelirin % 209 oranında artması,
- ✓ 3,8 milyon kişiye istihdam olanağı sağlanması,
- ✓ Ulusal ekonomiye 17,1 milyar \$ katkı sağlaması,
- ✓ GSMH'de % 445 artış sağlanması hedeflenmiştir.

Tablo 10. GAP Bölgesi'nin Dünü, Bugünü ve Yarını

Dün (1970-)	Bugün	Yarın (2023)
☐ Geleneksel Tarım	☐ Konvansiyonel Tarım	☐ Modern-Organik Tarım
☐ El Yapımı Tekstil	☐ Sanayileşmiş Tekstil	☐ Katma Değerli Tekstil/Giyim
☐ Yerel/Din/Sağlık/İş/Turizm	☐ Kültürel/Konvansiyonel/İş/Turizm	☐ “Verimli Hilal” Turizm
☐ Birincil Sağlık Hizmetleri	☐ Orta Düzey Sağlık Hizmetleri	☐ İhtisaslaşmış Orta ve Yüksek Düzeyde Sağlık Hiz
☐ Taşımacılık Hizmetleri	☐ Yük Taşımacılığı	☐ Taşımacılık, Lojistik ve Hava Taşımacılığı
☐ Konvansiyonel Enerji	☐ Kamyonculuk	☐ Yenilenebilir Enerji
	☐ Hidrolik Enerji	

Kaynak: <http://www.gap.gov.tr>, sunum, 101.

Bu zamana kadar yapılan yatırımlarla göz önüne alındığında eğitimden, kültür ve turizme, sağlıktan, şehirleşmeye, ulaştırmadan, tarıma, toplu konuttan, kanalizasyon ve içme suyu altyapısına ve diğer tüm alanlarda büyük yollar kat edilmiş, bölgenin vizyonu değişmiştir. Bunlara ek olarak anne ve bebek ölümlerinde yaşanan düşüşler, okullaşma oranında kayda değer bir yükseliş, bütün illerde kurulan üniversiteler, her ilde kurulan havaalanlarına kadar her alanda önemli gelişmeler yaşanmıştır. 2014- 2018 dönemini içeren ikinci GAP Eylem Planı, 30 Aralık 2014 tarihli ve 2014/1 sayılı karar ile Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu'nca onaylanarak uygulamaya konmuştur. Yeni Planı ile Bölge illerini 21. yüzyılın parlayan yıldızı haline getirmeyi hedeflemektedir. Modern sulama tekniklerinin uygulanması, ulaşım ve konut altyapısının tamamlanması, rekabetçi ürün türlerine geçiş, pazarlama olanaklarının genişletilmesi, insan kaynakları ve kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi, doğal ve kültürel dokunun değerlendirilmesi gibi ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeyi kolaylaştırıcı yeni politikalar uygulanarak Bölge'nin rekabet gündemi desteklenmeye devam edilecektir. Yaşanabilir şehirler, turizm, organik ve iyi tarım, yenilenebilir enerji ve inovasyon çalışmaları yeni dönemin önemli unsurları arasındadır. Güneydoğu Anadolu Projesi hepimizin geleceğine yapılan bir yatırımdır. GAP'a yapılacak yatırımlar, 21. yüzyılda Türkiye'nin Dünyada rekabet gücünü artırması ve kendine yeterliliği anlamında fayda sağlayacaktır. GAP sadece Güneydoğu Anadolu için değil tüm Türkiye için başarı, kalkınma ve zenginlik sağlayacaktır (GAP, 2015: 67).

2.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları

Türkiye’de BKA’nın kuruluş süreci 2000’li yıllarda başlamıştır. Bu kısımda BKA’ların kuruluş sürecinden başlayıp, amaçlarına, görev ve yetkilerine, teşkilat yapılarına, gelir ve giderlerine, personel yapılarına ve son olarak denetimlerine yer verilmiştir.

2.2.1. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu Süreci

Dünyada 1950’li yıllarda uygulanmaya başlayan kalkınma ajansları, Türkiye’de ise yaklaşık 50 yıl sonra Türkiye’nin AB’ye aday üyeliğinin tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesi sonucu tanışmıştır. Bu süreçte Türkiye’de siyasal, yönetsel ve ekonomik alandaki planlama anlayışında köklü değişiklikler yaşanmıştır. Devlet birçok konuda “düzenleyici” konuma geçmiştir. AB’ye üyelik sürecinin en önemli sonuçlarından biri olan “yeni planlama” anlayışı, planlamanın ve planlama sürecinin yeniden değişmesine neden olmuştur. Bu yıllarda uygulanan BYKP’ları bölgesel sorunları çözmeye yetersiz kaldığından yeni bölgesel kalkınma kurumlarına ihtiyacın doğmasına neden olmuştur (Hekimoğlu ve Altındağ, 2006: 4).

BKA’lar ülkemizde AB’nin talebi ile gündeme gelmiştir. Türkiye’de DTP ile başlayan ve yaklaşık 50 yıldır uygulamakta olan, BYKP’ları bölgesel kalkınma politikalarından çok ulusal kalkınma politikalarına doğru kayması sonucu, yeni bir uygulamaya geçilmiştir. AB tarafından tüm aday ülkelere benimsetilen bu yeni yaklaşımın amacı, özel sektörün ve bölgesel rekabetin ön plana çıkartılmasıdır (Berber ve Çelepçi, 2005: 146). Birinci bölümde bahsedildiği gibi, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi sonucu Türkiye’nin AB’ye adaylığı tescillenince, ajanslar konusu gündeme gelmiştir. AB komisyonu tarafından 19 Mayıs 2003 tarihinde hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi’nde de aday ülkelerin orta vadede yapması gereken düzenlemeler arasında BKA’ları oluşturmak ve buna yönelik yasal düzenlemelerin yapılması yer almıştır.

Bu kapsamda, bölgesel istatistiklerin toplanması, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması ve bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi için AB’de NUTS sınıflaması yapılmıştır. Türkiye’de de karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla Düzey 1, Düzey 2 ve Düzey 3 İBBS belirlenmiştir. Türkiye’nin hazırladığı AB’nin onayladığı bu sınıflandırma 28/08/2002 tarih ve 4720

sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 22/09/2002 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Koçberber, 2006: 40).

BKA’ların kuruluşuna dair en temel hukuki düzenleme, 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’dur. Bu kanun resmi gazetede yayımlanmadan önce kalkınma ajanslarının başındaki “bölge” sözcüğü düşürülmüş, İngilizce agency olarak anılan ajans sözcüğü ise kanunun başından beri korunmuştur. Kurulmak istenen yeni birime “bölge” sözcüğünün düşürülmesinin tek nedeni, bölge yönetimi sisteminden başlayarak “eyalet sistemine mi?” geçiliyor, tartışmalarının yeniden alevlenmesinin önüne geçilmek istenmiştir (Güler, 2005: 4).

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, Bakanlar Kurulu tarafından 19/01/2005 tarihinde TBMM’ye sevk edilen Kanun Tasarısı 28/01/2005 tarihinde AB Uyum Komisyonunda aynen kabul edilmiş, daha sonra da TBMM Plan Bütçe Komisyonunda görüşülerek, İçişleri Komisyonu, Adalet Komisyonu ve esas komisyon gibi alt komisyonlara havale edilmiştir. Alt komisyonda görüşülerek muhalefetin de görüşleri yansıtılmak suretiyle bazı değişikliklere uğrayan tasarı, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda görüşülerek kabul edilmiştir. Tasarı 08/02/2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kalkınma ajansları faaliyetlerini 5449 sayılı Kalkınma Ajansları Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun başta olmak üzere aşağıdaki mevzuat hükümlerine tabi olarak yürütmektedir:

- ✓ Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (Resmi Gazete, 25.07.2006, Sayı: 26239)
- ✓ Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliği (Resmi Gazete, 25.07.2006, Sayı: 26239)
- ✓ Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği (Resmi Gazete, 28.09.2006, Sayı: 26303)
- ✓ Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği (Resmi Gazete, 08.11.2008, Sayı: 27048)
- ✓ Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliği (Resmi Gazete, 03.08.2009, Sayı: 27308)

Bu yönetmelikler dışında;

- ✓ Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan ve ajansların tabi olduğu satın alma faaliyetlerine ilişkin kalkınma ajansları mal, hizmet ve yapım işi satın alma ihale usul ve esasları
- ✓ Ajanslar tarafından uygulanan programların uygulanmasına ilişkin proje uygulama rehberi
- ✓ Destek programlarının yürütülmesine ilişkin destek yönetim kılavuzu ve diğer ilgili mevzuat bulunmaktadır. İlgili mevzuatı geliştirme ve uygulamaya dönük kararsızlıkları giderme hususunda Bakanlık yetkili kılınmıştır. Ayrıca, hukuki yapıya ilişkin gerekli değişiklik ve yeni düzenlemelerin yapılması konusunda çalışmalar Bakanlık tarafından sürdürülmektedir.

Kalkınma ajansları 10.12.2003 tarih ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 8.9.1983 tarih ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ve 4.1.2002 tarih ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu hükümlerine tabi değildir.

5449 sayılı Kanunun birinci bölümünde, amaç ve kapsam, tanımlar, kuruluş ve genel koordinasyon; ikinci bölümünde, görev ve yetkiler; üçüncü bölümünde, ajansın teşkilatı; dördüncü bölümünde, personel rejimi, bütçe ve denetim; beşinci bölümünde, çeşitli hükümler yer almaktadır. Kanun beşi geçici olmak üzere otuz yedi maddeden oluşmaktadır. Bu kapsamda 5449 sayılı kanun aşağıda irdelenmiştir.

2.2.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları ve Kapsamı

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun 1’inci maddesi uyarınca ajansların amacı, “kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usûlleri düzenlemektir” (Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun [KAKKGHK], 2006: M/1)

Ajanslar, bölgeler esas alınarak, DPT Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanın teklifi üzerine BK kararı ile kurulur. Ajans merkezinin bulunacağı il, kuruluş kararnamesinde belirtilir. EK 1 listede belirtilen bölgelerin yeniden düzenlenmesine ve kurulmuş olan ajansın kaldırılmasına BK yetkilidir. Ajanslar, tüzel kişiliği¹⁹ haiz ve bu Kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tâbidir.

2.2.3. Türkiye'deki Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun 5'inci maddesi uyarınca ajansın görev ve yetkileri şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Bölgede faaliyet gösteren yerel yönetimlerin plânlama ve koordinasyon çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- ✓ Bölgede uygulanması öngörülen plân ve programlara yardımcı olmak, uygulanacak faaliyet ve projelerin sonuçlarını izlemek, değerlendirmek ve Kalkınma Bakanlığına bildirmek.
- ✓ Kırsal ve yerel kalkınma için hazırlanmış olan plan ve projelerin bölge plân ve programlarına uygun olarak hazırlanmasını sağlamak.
- ✓ Kamu kesimi, özel kesim ve STK'ları ve diğer kurum ve/veya kuruluşlar arasındaki işbirliğini geliştirmek. Hazırlanacak olan plan ve projelerin ortaklaşa yapılmasına özen göstermek.
- ✓ Ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.
- ✓ Bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasına katkı sağlamak için bölgede yer alan kaynakları tespit etmeye, rekabeti gücünü arttırmaya yönelik çalışmalar yapmak ve yapılan çalışmaları desteklemek. Tüm bunları yaparken diğer kurum ve/veya kuruluşların yaptıkları çalışmaları desteklemek.
- ✓ Bölgenin sahip olduğu değerlerin hem ulusal hem de uluslararası alanda tanıtımını yapmak veya yaptırmak.
- ✓ Bölgeye yatırımın çekilmesi için bölgede çalışmak isteyen yatırımcıların her türlü işlemlerini²⁰ tek elden yönetmek.

¹⁹ Kalkınma ajanslarının tüzel kişiliği ile ilgili olarak da Anayasa Mahkemesi, 30.11.2007 tarihli ve 2006/61 Esas ve 2007/91 Karar sayılı Kararı ile kalkınma ajanslarının birer kamu tüzel kişisi olduklarını net bir şekilde ortaya koymuştur.

²⁰ Her türlü işlem den kasıt, izin işlemleri, ruhsat işlemleri ve diğer idari işleri kapsamaktadır.

- ✓ KOBİ tanımına giren işletmelerin desteklenmesini sağlamak ve girişimcileri üretim, pazarlama, yönetim süreci, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda bilgilendirmek, bu konularda gerek duyulması halinde ilgili kurum ve/veya kuruluşlarla işbirliği sağlamak.
- ✓ Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programların bölgede tanıtımını yapmak ve bölgedeki genç girişimcilerin bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.
- ✓ Ajans hakkında ter türlü işlemlerin güncel olarak yer aldığı bir internet sitesi oluşturmak (KAKKGHK, 2006: M/5).

Ajansların bu görevlere ek olarak, bölgedeki içsel kalkınma potansiyeli ortaya çıkarmak, yeni fikir ve projelerin gelişmesine katkı sağlamak, kırsal kalkınma ve yerel kalkınma faaliyetlerinin desteklenmesi ve bölgesel rekabet gücünün artırılması gibi görevleri mevcuttur (Can, 2007: 377). Görüldüğü gibi ajansların görev ve yetkileri bölgede yer alan kurum ve/veya kuruluşlar arasında işbirliğini geliştirmek, bölgede arka planda kalmış değerleri gün yüzüne çıkarmak, uluslararası alanda yarışacak nitelikli projeler geliştirmek ve bölgedeki girişimcilere eğitimler vermektir.

2.2.4. Türkiye'deki Kalkınma Ajanslarının Teşkilat Yapısı

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun 7'inci maddesi uyarınca ajansın teşkilat yapısı aşağıdaki gibidir:

- ✓ Kalkınma Kurulu.
- ✓ Yönetim Kurulu.
- ✓ Genel Sekreterlik.
- ✓ Yatırım Destek Ofisleri.

2.2.4.1. Kalkınma Kurulu

Kalkınma Ajansları Kanunu 8'inci maddede yer verilen kalkınma kurulu, ajansın danışma organıdır. Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, STK, üniversiteler ve yerel yönetim temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu temsilcilerin görev süresi ve diğer hususlar kuruluş kararnamesi ile belirlenir. Kalkınma kurulu, ajansın kapsadığı illerin dengeli dağılımını sağlamak şartıyla en fazla 100 üyeden oluşur. Kalkınma kurulu, yapacağı ilk toplantıda kendi üyeleri arasından bir Başkan ve bir Başkan Vekili seçer. Başkan

ve Başkan Vekilinin görev süresi iki yıldır. Kalkınma kurulu, Kurul Başkanının daveti üzerine yılda en az iki defa toplanır. Kalkınma kurulu, üye tam sayısının yarısından bir fazlası ile toplanır, katılanların çoğunluğu ile karar alır. Toplantı yetersayısı sağlanamayan hallerde 15 günü aşmayacak şekilde yeni toplantı tarihi Başkan tarafından belirlenir ve bu toplantıda toplantı yetersayısı aranmaz (KAKKGHK, 2006: M/8).

5449 sayılı Kanunun 9'uncu maddesine göre Kalkınma Kurulunun görev ve yetkileri şunlardır:

- ✓ Yönetim kurulu üyelerini seçmek,
- ✓ Faaliyet ve iç denetim raporlarını görüşmek, değerlendirmek ve gerekli görülmesi halinde yönetim kuruluna önerilerde bulunmak,
- ✓ Bölgenin potansiyelini harekete geçirmeye, sorunların çözümüne ve bölgenin tanıtımının yapılmasına yönetim kurulu ile birlikte karar vermek,
- ✓ Yapılan toplantılarda elde edilen sonuçları raporlamak ve bu raporları başta Kalkınma Bakanlığı olmak üzere ilgili kurum ve/veya kuruluşlara bildirmek (KAKKGHK, 2006: M/9).

2.2.4.2. Yönetim Kurulu

Kalkınma Ajansları Kanunu 10'uncu maddede yer verilen yönetim kurulu, ajansın karar organıdır. Yönetim kurulunun nasıl seçileceği kanunun ilgili maddesinde detaylı olarak açıklanmıştır. Kısacası tek ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulu üyeleri kalkınma kurulu tarafından seçilmektedir. Bu üyelerin görev süresi 2 yıl olup herhangi bir nedenle boşalan koltuğa kalan süreler göre yedek üyelerde atanır. Birden fazla ilden oluşan bölgelerde ise, kamu kurumu, STK'ları ve diğer kurum ve/veya kuruluşlardan seçilen kişiler oluşturmaktadır. Bu bölgelerde yönetim kurulu başkanlığını merkez ilin valisi yürütür, devam eden yıllarda diğer il valileri yönetim kurulu başkanlık görevini sürdürür. Yönetim kurulu başkanının görev süresi 1 yıldır (KAKKGHK, 2006: M/10).

5449 sayılı Kanunun 11'inci maddesine göre Yönetim Kurulunun görev ve yetkileri şunlardır:

- ✓ Ajansın hazırlamış olduğu yıllık çalışma programını kurulda görüşerek kabul etmek ve Kalkınma Bakanlığının onayına sunmak.

- ✓ Yıllık bütçeyi kurulda görüşerek kabul etmek, yıl içerisinde gerekli görülmesi halinde düzeltmek ve son gelişmeleri Kalkınma Bakanlığına bildirmek.
- ✓ Ajansın kesinleşen malî raporunu ve bütçe sonuçlarını onaylamak.
- ✓ İhtiyaçlar doğrultusunda taşınır/taşınmaz mal alımını, satışı ve kiraya verilmesi gibi işlemlerin yapılmasına karar vermek. Aynı zamanda ajansın hizmet alımlarına da karar vermek.
- ✓ Yıllık faaliyet raporlarını ve ara faaliyet raporlarını Kalkınma Bakanlığına bildirmek.
- ✓ Genel sekreteri belirleyip Kalkınma Bakanlığının onayına sunmak.
- ✓ Genel sekreter tarafından belirlenen program, proje ve faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin teklifler ile kişi ve kuruluşlara yapılacak yardımları onaylamak.
- ✓ Ajansa yapılacak bağış ve hibeleri kabul etmek.
- ✓ Ajans personelinin işe alınması ve işine son verilmesine karar vermek.
- ✓ Çalışma birimleri arasındaki iş birliğini sağlamak.
- ✓ Ajans tarafından sağlanacak proje teklif çağrılarının öncelik alanı dikkate alınarak destek konusunu belirleyerek Kalkınma Bakanlığının onayına sunmak.
- ✓ Açılan proje teklif çağrısı ve doğrudan faaliyet desteği programlarında destek almaya hak kazanan proje listesini ve bütçelerini onaylamak. Yönetim kurulu gerekli gördüğü hallerde yukarıda sayılan yetkilerinden bir kısmını, sınırlarını açıkça belirlemek şartıyla genel sekretere devredebilir (KAKKGHK, 2006: M/11).

2.2.4.3. Genel Sekreterlik

Kalkınma Ajansları Kanunu 12'inci maddesinde yer verilen Genel Sekreterlik, ajansın icra organıdır. Genel sekreterliğin ve yatırım destek ofislerinin en üst amiri genel sekreterdir. Genel sekreter, yönetim kurulunu teklifi Kalkınma Bakanlığı'nın onayı ile seçilir. Genel sekreter yönetim kuruluna karşı sorumludur (KAKKGHK, 2006: M/12).

5449 sayılı Kanununun 14'üncü maddesine göre Genel Sekreterlerin görev ve yetkileri şunlardır:

- ✓ Yönetim kurulunca alınan kararları uygulanmasını sağlamak ve izlemek.

- ✓ Ajansın yıllık bütçesini ve çalışma raporlarını hazırlamak ve yönetim kuruluna sunmak.
- ✓ Yıllık faaliyet raporlarını ve ara faaliyet raporlarını yönetim kuruluna sunmak.
- ✓ Ajans gelirlerini toplamak.
- ✓ Yönetim kurulu kararı ile harcamaları gerçekleştirmek.
- ✓ Yönetim kurulu tarafından belirlenen sınırlar içinde, taşıt (hariç) taşınır malların alımına, satımına, kiralanmasına karar vermek.
- ✓ Yönetim kurulunun belirlediği hizmet alımına karar vermek.
- ✓ Bölgedeki kişi, kurum ve kuruluşların proje yaratma ve uygulama kapasitesini geliştirici faaliyetlerde bulunmak. Bu kurumlara belirli aralıklar ile eğitimler vererek proje yaratma sürecini desteklemek.
- ✓ Özel kesim, STK ve yerel yönetimlerin proje ve faaliyet tekliflerini değerlendirerek malî destek sağlamak üzere yönetim kuruluna öneri götürmek.
- ✓ Destek almaya hak kazanan projeleri belirli aralıklarla denetlemek ve çalışma sonuçlarını raporlamak.
- ✓ Bölgesel kalkınmayı sağlamak için başta yerel ajanslar olarak üzere uluslararası ajanslar ile işbirliği içerisinde çalışmak ve ortak projeler geliştirmek.
- ✓ Yerel yönetimlerin çalışmalarını desteklemek ve danışmanlık hizmeti vermek.
- ✓ Ajans personeli hakkında performans değerlendirmesi yapmak
- ✓ Yeni personel istihdamı ve hâlihazırda çalışan personelin işine son verilmesi hususunda yönetim kuruluna teklif vermek.
- ✓ Ajansı temsilen, bölgesel gelişme ile ilgili ulusal ve uluslararası toplantılara, konferanslara, seminerlere vb. katılmak ve yurt dışı temaslarda bulunmak.
- ✓ Ajansın görev alanına giren işleri diğer birimler vasıtasıyla yürütülürken süreci yönetmek, koordine etmek.
- ✓ Yönetim kurulunun devrettiği yetkileri kullanmak (KAKKGHK, 2006: M/14).

2.2.4.4. Yatırım Destek Ofisleri

Kalkınma Ajansları Kanunu 15'inci maddesinde yer verilen Yatırım Destek Ofisleri, bölgeye yatırımcı çekmek ve işlemlerini tek elden takip etmek amacıyla kurulmuştur. Bölge illerinde, yönetim kurulu kararı ile biri koordinatör olmak üzere, en çok 5 uzmandan oluşan yatırım destek ofisleri teşkil edilir. Yatırım destek ofislerinde çalışan uzman personel sayısı, bölge ve ilin ihtiyaçlarına cevap veremez hale geldiği takdirde bu sayı, yönetim kurulu kararı ve Kalkınma Bakanlığı onayı ile artırılabilir. Yatırım destek ofisleri görevleri ile ilgili olarak genel sekreterliğe karşı sorumludur. Yatırım destek ofislerinde yatırımcılara sunulan hizmetler tamamen ücretsizdir (KAKKGHK, 2006: M/15).

5449 sayılı Kanununun 16'ncı maddesine Yatırım destek ofislerinin görev ve yetkileri şunlardır:

- ✓ Buldukları bölgeye yatırım yapacak yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşların yetki alanındaki izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini tek elden koordine etmek.
- ✓ Bölgeye yapılacak olan yatırımları izlemek ve danışmanlık hizmeti vermek.
- ✓ Bölgenin içinde bulunduğu sosyal, kültürel ve ekonomik değerlerinin yatırımcılara bildirilmesini sağlamak ve atıl kalmış alanlara yatırımları yönlendirmek.
- ✓ Ulusal ve uluslararası mali destekler konusunda yatırımcılara ön ayak olmak.
- ✓ Bölgenin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak.
- ✓ Başvuruda bulunacak olan kişilere ilgili mevzuattaki başvuru koşulları ve istenen belgeler doğrultusunda yatırımcı olmak, bilgi vermek ve yol göstermek.
- ✓ Yapılan tüm işlemlerin valiliğe ve genel sekreterliğe bilgisini vermek (KAKKGHK, 2006: M/16).

2.2.5. Türkiye'deki Kalkınma Ajanslarının Mali Yapısı

Kalkınma Ajansları Kanun 19'uncu maddesi uyarınca ajansın gelirleri ve yöneteceği fonlar şunlardır:

- ✓ Bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından, Yüksek Planlama Kurulunca her bir ajans için nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerine göre belirlenecek pay.
- ✓ Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar.
- ✓ Faaliyet gelirleri.
- ✓ Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, bölgedeki il özel idarelerinden %1 ve belediyelerden % 1 oranında pay, cari yıl bütçesine aktarılacak pay.
- ✓ Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin % 1 oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.
- ✓ Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar.
- ✓ Bir önceki yıldan devreden gelirler (KAKKGHK, 2006: M/19).

Kalkınma Ajansları Kanun 20'inci maddesi uyarınca ajansın giderleri şunlardır:

- ✓ Plân, program ve proje giderleri.
- ✓ Proje ve faaliyet destekleme giderleri.
- ✓ Araştırma ve geliştirme giderleri.
- ✓ Tanıtım ve eğitim giderleri.
- ✓ Taşınır ve taşınmaz mal ile hizmet alım giderleri.
- ✓ Yönetim ve personel giderleri.
- ✓ Görevlerle ilgili diğer giderler (KAKKGHK, 2006: M/20).

Ajansın yıllık personel giderleri toplamı, gerçekleşen en son yıl bütçe gelirlerinin %15'ini aşamaz. Ajansların malî ve finansal kaynakları üzerinde her türlü söz sahibi olan görevli ve yetkililer kaynakları yerinde, etkili, verimli ve hukuk kurallarına uygun olarak kullanmasından sorumludurlar. Ayrıca yapmış oldukları işlemleri raporlamak ve muhasebeleştirmek gibi görevleri de vardır (KAKKGHK, 2006: M/20).

2.2.6. Türkiye'deki Kalkınma Ajanslarının Personel Yapısı

Farklı koşullarda ve farklı dönemlerde kurulan BKA'ların personel yapılarına baktığımızda sergiledikleri yapı ve özellikleri itibariyle ortak bir personel yapısı çıkarmak oldukça güçtür (Demirci, 2005b: 73-75). Kalkınma Ajansları Kanun 18'inci maddesi uyarınca ajansların sundukları hizmetler uzman personel ve destek personeli eliyle yürütülür. Ayrıca, ajanslarda iç denetim yapmak üzere bir iç denetçi istihdam edilir. Sekreterlik, halkla ilişkiler, arşiv, idarî, mali ve personelle ilgili işlemleri yürütecek olan destek personelinin sayısı, ajans toplam personel sayısının % 20'sini geçemez. Ajans personeli, emeklilik ve sosyal güvenlik yönünden 16/06/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'na tabidir.

Uzman personel ve destek personel kadrosuna atanmak için Kanunun 18'inci maddesinde sayılan şartları taşımak gerekir. İç denetçi kadrosuna atanabilmek için ise, kamuda denetim elemanı olarak en az on yıl çalışmış olma şartı aranır. Ayrıca, ajans personeline ilişkin tüm ihtilaflar iş mahkemelerinde görülür.

Personel rejimi olarak esnek bir yapı benimseyen Ajansların personel sayıları bölgeye ve yerine getirdikleri faaliyetlere göre değişiklik gösterdiğine birinci bölümde değinmiştik. Bu kapsamda örneğin; Almanya'daki ajansların personel sayısı 10-50 arasında, Bulgaristan'daki ajansların personel sayısı 5-10 arasında, Fransa'daki ajansların personel sayısı 10-500 arasında, Polonya'daki ajansların personel sayısı 10-100 arasında ve Türkiye'deki ajansların personel sayısı 10-50 arasında olduğu görülmektedir.

2.2.7. Türkiye'deki Kalkınma Ajanslarının Denetimi

Kalkınma Ajansları 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun gereğince iç ve dış denetime, 6085 sayılı Sayıştay Kanun kapsamında Sayıştay denetimine tabidir. Kalkınma Ajansları Kanun 25'inci maddesi gereğince, iç denetimde; ajansın faaliyetleri, hesapları, işlemleri ve performansı yönetim kurulu başkanı veya genel sekreter ile bir iç denetçi tarafından denetlenir. İç denetim raporları yönetim kuruluna ve kalkınma kuruluna sunulur. Dış denetimde; İçişleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı ile Kalkınma Bakanlığınca müştereken belirlenecek esas ve usullere göre ajansın her türlü hesap ve işlemleri, yönetim kurulu tarafından her yıl en geç mart ayında ve gerekli görülen

hallerde her zaman Sermaye Piyasası Kurulu mevzuatına göre kurulmuş bağımsız denetim kuruluşlarına incelenir. Bağımsız dış denetim kuruluşları, hazırladıkları raporu eş zamanlı olarak İçişleri Bakanlığı ve Kalkınma Bakanlığına sunar. Denetim sonucu suç teşkil eden hususlarla ilgili gerekli işlemleri yapmaya İçişleri Bakanlığı, performansla ilgili değerlendirmeleri yapmaya ve gerekli tedbirleri almaya Kalkınma Bakanlığı yetkilidir. Denetim sonucunda hazırlanan raporda üç ana bölüm yer almaktadır bu bölümler mali denetim, iç kontrol sistemi denetimi ve performans denetimidir. (Kalkınma Bakanlığı, 2012: 52-53);

Sayıştay denetimi sonucunda tespit edilen belli başlı sorunlar ve çözüm önerileri şunlardır (Sayıştay, 2014: 18-21):

- ✓ Yönetim kurulu üyelerinin harcırah sorunu: Kalkınma Ajansları Kanun 18. maddesinde; genel sekreter, iç denetçi, uzman personel ve destek personelinin ücret ve gündelikleri ile diğer mali ve sosyal hakları Yüksek Planlama Kurulu Kararıyla tespit edilen alt ve üst limitleri geçmemek üzere yönetim kurulunca belirleneceği ifade edilmiştir. Görüldüğü gibi kalkınma kurulu ve yönetim kurulu üyelerine yönelik bir düzenleme bulunmamaktadır. Konunun bütün kalkınma ajanslarını ilgilendirmesi nedeniyle, konu ile ilgili bir mevzuat düzenlemesinin uygulamadaki sorunları çözeceği öngörülmüştür.
- ✓ Ajans gelirleri arasında yer alan genel yönetim bütçe paylarının zamanında aktarılmaması: Ajans üçer aylık dönemler itibariyle belirlediği harcama programındaki belirtilen işlerin zamanında ve yerine getirilebilmesi için Bakanlık tarafından bütçeye aktarılan payların zamanında ve eksiksiz olarak aktarılması uygun olacaktır.
- ✓ Yerel yönetim katkı paylarının kaydedildiği hesapların fiili durumu yansıtması: Konu ile ilgili aksaklığı giderilmesi için, yerel yönetimlerin bütçe gelir kesin hesap cetvellerinin kalkınma ajanslarına gönderilerek ödenecek katkı paylarının mali tablolara doğru olarak yansımalarının ve Kanunda yazılı süreler içerisinde kalkınma ajansları hesaplarına aktarılmasının sağlanması gerekmektedir.
- ✓ Taşınır mal yönetimi ile ilgili bir çerçeve düzenlemenin bulunmaması: Taşınır malların yönetimi ve kalkınma ajansları genelinde bir düzenlemenin yapılması için Kalkınma Bakanlığı tarafından hukuki bir düzenlemenin yapılması uygun olacaktır.

- ✓ Kalkınma ajansları mevzuatında iç denetçi istihdamına yönelik belirlenen koşulların uygulamada iç denetçi alımını zorlaştırması: Etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulabilmesi için iç denetçi istihdam koşullarında düzenlenen mevzuatta değişikliğin yapılması gerekmektedir. 2013 yılı itibariyle 26 kalkınma ajansında toplam 10 iç denetçinin olması bu uygulamanın bir an önce hayata geçirilmesini kanıtlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GÜNEY MARMARA KALKINMA AJANSININ BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİSİ

3.1. Güney Marmara Kalkınma Ajansı Hakkında Genel Bilgiler

T.C. Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA), 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilen 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının, Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un Bakanlar Kurulu'na verdiği yetkiye dayanarak 25 Temmuz 2009 tarihinde ve 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuştur. GMKA, Türkiye'de faaliyet gösteren 26 Kalkınma Ajansından biridir. TR22 Düzey 2 Bölgesi olarak isimlendirilen Güney Marmara Bölgesi, Balıkesir (TR221) ve Çanakkale (TR222) illerinden oluşmaktadır. Şekil 3'de TR22 Bölgesinin konumu gösterilmiştir.

Şekil 3. TR22 Kodlu Düzey 2 Bölgesinin Haritası

Kaynak: Güney Marmara Kalkınma Ajansı [GMKA]. (2014). 2014-2023 Bölge Planı. s.27.

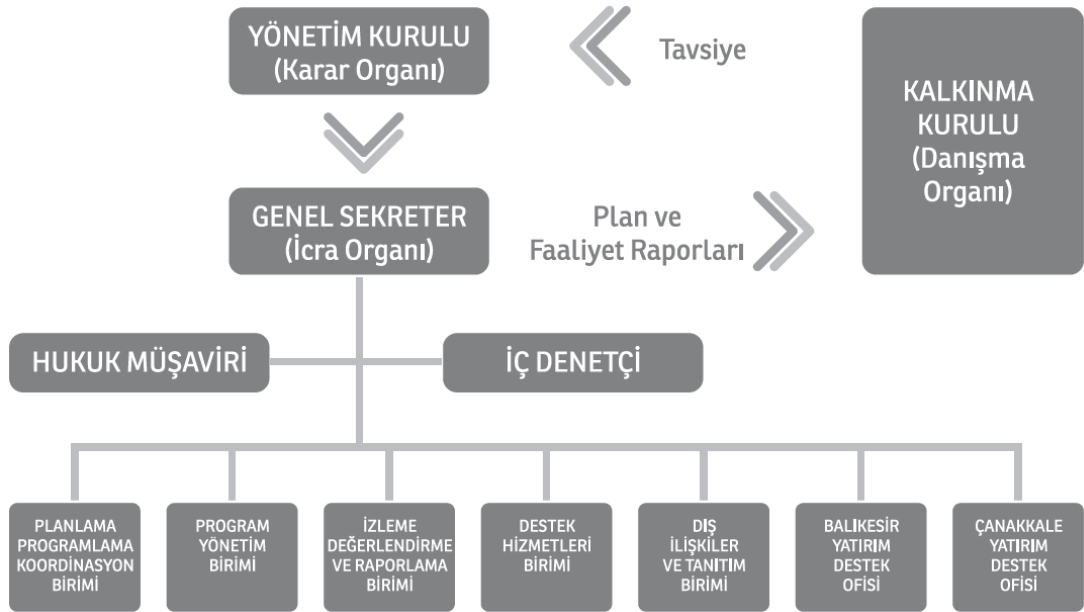
GMKA'nın temel amacı kamu kesimi, özel kesim ve STK'ları arasındaki iş birliğini geliştirmek, kaynakları etkin ve verimli bir şekilde kullanarak yerel potansiyeli harekete geçirmektir. Ayrıca ajans proje ve faaliyetlere sağlanacak mali ve teknik destek programları ile kurumların ve/veya kuruluşların proje üretme ve yönetme kapasitesini geliştirmeyi hedeflemiştir. GMKA, ulusal kalkınma planları ve programlarında öngörülen ilke ve politikalar çerçevesinde bölgenin rekabet gücünü arttırmak ve ekonomik sosyal kalkınmasını gerçekleştirmek için faaliyetlerine

başlamıştır. Ajans, 2009 yılında kurulmasına rağmen 2010 yılında 17 uzman ve 3 destek personeli ile göreve başlamıştır. Halen 25 uzman ve 7 destek personeli olarak çalışmalarına devam etmektedir. GMKA görevlerini itfa ederken, katılımcılık, şeffaflık, hesap verilebilirlik, tarafsızlık, güvenilirlik, verimlilik, etkinlik, çevreye ve kültürel değerlere duyarlılık, sürdürülebilirlik ve toplumsal sorumluluk gibi temel ilke ve değerler doğrultusunda gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda TR22 Bölgesinin misyonu ve vizyonu şu şekilde benimsemiştir (GMKA, 2014: 5):

TR22 Bölgesinin Misyonu, *“Bölgemizin sürdürülebilir kalkınması ve rekabet gücünün artırılması için nitelikli insan gücünü kullanarak ulusal ve uluslararası kaynakların etkili ve verimli bir şekilde değerlendirilmesi yoluyla bölgenin potansiyelini ortaya çıkarmak ve paydaşların kalkınma girişimlerini örgütlemek ve desteklemektir.”* TR22 Bölgesinin Vizyonu ise, *“Sürdürülebilir kalkınmasını sağlamış Güney Marmara'nın bilgi, düşünce, koordinasyon ve destek noktası olmaktır”* (www.gmka.org.tr).

3.2. GMKA Teşkilat Yapısı

5449 sayılı Kanunun 7'inci maddesine göre ajansın teşkilat yapısı Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik ve Yatırım Destek Ofislerinden oluşmaktadır. Kalkınma Kurulu danışma organı, Yönetim Kurulu karar organı, Genel Sekreterlik icra organıdır. GMKA'nın teşkilat yapısı şekil 4'te detaylı olarak açıklanmıştır.

Şekil 4. Güney Marmara Kalkınma Ajansının Teşkilat Yapısı

Kaynak: GMKA. (2014). GMKA 2014 Yılı Faaliyet Raporu. s.9

3.2.1. Kalkınma Kurulu

Ajansın danışma organı olan Kalkınma Kurulu, bölgenin sorunlarını ve fırsatlarını değerlendirme konusunda tavsiye kararları verir. Kalkınma Kurulu kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler ve STK'dan seçilmiş toplam 100 kişiden oluşur²¹. GMKA'da Kalkınma Kurulunu, Balıkesir'den 60, Çanakkale'den 40 üye temsil etmektedir. Yılda iki defa olmak üzere olağan Kalkınma Kurulu toplantısı yapılır. GMKA'da 2015 Aralık ayında 14. Kalkınma Kurulu toplantısı Çanakkale'de yapılmıştır.

3.2.2. Yönetim Kurulu

Yönetim Kurulu, GMKA'nın karar organıdır. 5449 sayılı Kanun'un 10'uncu maddesinde yönetim kurulunun kimlerden olacağı açıkça belirtilmiştir. Kısacası, bölgede yer alan il valileri, belediye başkanları, il genel meclis başkanları ve ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşur²².

GMKA'yı, Yönetim Kurulu Başkanı temsil etmektedir. Yönetim Kurulu'nun başkanı validir. Yönetim Kurulu, başkanın daveti üzerine üye tamsayısının

²¹ Kalkınma Kurulu'nun görev ve yetkileri 5449 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesinde açıkça belirtilmiştir. Bu madde hükümlerine göre Kalkınma Kurulu'nun görev ve yetkilerine 2. bölümde değinilmiştir.

²² Yönetim kurulunda yer alacak kişiler ajansların faaliyet gösterdiği illerin sayılarına göre farklılık arz etmektedir. Hali hazırda GMKA'nın yönetim kurulu 7 kişiden oluşur.

yarısından bir fazlası ile her ay en az bir kere toplanmaktadır. Yönetim Kurulu toplantılarına başkanın yokluğunda başkan vekili başkanlık eder. Yönetim Kurulu, toplantıya katılanların oy çokluğu ile karar alır. Eşitlik durumunda, başkanın oyu yönünde karar alınır. Ajans genel sekreteri, oy hakkı olmamak kaydı ile yönetim kurulu toplantılarına katılır²³.

Bu bağlamda, GMKA Yönetim Kurulu, Balıkesir ve Çanakkale Valileri, Balıkesir Büyükşehir Belediye Başkanı, Çanakkale Belediye Başkanı, Balıkesir Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı, Çanakkale İl Genel Meclis Başkanı ve Çanakkale Sanayi ve Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanından oluşmaktadır.

3.2.3. Genel Sekreterlik

Genel Sekreterlik, GMKA'nın icra organıdır. Genel Sekreterlik ve yatırım destek ofislerinin en üst amiri genel sekreterdir. Genel sekreter yönetim kuruluna karşı sorumludur.

GMKA Genel Sekreterliği; Planlama Programlama ve Koordinasyon Birimi, Program Yönetim Birimi, İzleme Değerlendirme ve Raporlama Birimi, Destek Hizmetleri Birimi, Dış İlişkiler ve Tanıtım Birimi, Balıkesir ve Çanakkale Yatırım Destek Ofisleri ile Hukuk Müşavirliği ve İç Denetçilik 'ten oluşmaktadır²⁴.

3.3. GMKA Amaç ve Hedefleri

GMKA temel amacı, TR22 Düzey 2 bölgesinin bilgi bankası olmak, bölgede kurumsal yapıyı güçlendirmek ve bölgede işbirliğini sağlamaktır. Bu amaçlara ek olarak 5449 sayılı Kanunda belirtilen görevleri yerine getirmek, bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak, nitelikli insan gücünden yararlanmak için kaynakların etkili ve verimli kullanılmasını sağlamak ve bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda gelişmesini hızlandırmak ve rekabet gücünü arttırmaktır (GMKA, 2014: 42).

Bu amaçlar doğrultusunda ulaşılmak istenen temel hedefler ise, kamu kurumları, özel sektör ve STK'lar arasında ortak iş yapma kültürünü geliştirmek, ajansın tanıtımının yaygınlaştırılması, personelin belirli alanlarda uzmanlaşmasının

²³ Yönetim Kurulu'nun görev ve yetkileri 5449 sayılı Kanun'un 11'inci maddesinde açıkça belirtilmiştir. Bu madde hükümlerine göre Yönetim Kurulu'nun görev ve yetkilerine 2. bölümde değinilmiştir.

²⁴ Genel Sekreterliğin görev ve yetkileri 5449 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesinde açıkça belirtilmiştir. Bu madde hükümlerine göre Genel Sekreterliğin görev ve yetkilerine 2. bölümde değinilmiştir.

sağlanması, diğer ajanslarla iş birliği içinde olunması ve bölge ile ilgili bülten oluşturulması hedeflenmiştir (GMKA, 2012: 31).

3.4. GMKA Temel Politikaları ve Öncelikleri

GMKA, Onuncu Kalkınma Planı dikkate alınarak 2014-2023 yıllarını kapsayan Bölge Planı'nda (GMKA, 2014: 207);

- ✓ Kaliteli Sosyal Yaşam ve Nitelikli İnsan
- ✓ Yaşanabilir Çevre ve Mekân
- ✓ Güçlü Ekonomi ve Rekabetçi Sektörler şeklinde 3 temel gelişme eksenini belirlenmiştir.

GMKA, tahsis edilen kaynakları stratejik amaç ve hedefler doğrultusunda etkin, etkili ve verimli bir şekilde kullanması için aşağıdaki temel görev ve öncelikleri gerçekleştirmeye çalışmaktadır (GMKA, 2014: 42).

- ✓ Bölge plan ve programlarının Anayasaya, kanunlara, genel hukuk kurallarına, ulusal plan ve programlara uygun olarak hazırlamak,
- ✓ TR22 bölgesinde (Balıkesir ve Çanakkale) kurumsal, idari ve beşeri kapasitenin gelişimine katkıda bulunmak,
- ✓ Doğal ve kültürel mirasın korunmasına, bölgenin beşeri sermayesi ve maddi kaynaklarının sürdürülebilir bir çerçevede, etkili ve verimli bir şekilde kullanılmasına, yatırım ortamının iyileştirilmesine, istihdam ve rekabet gücünün artırılmasına yönelik faaliyetlere destek vermek,
- ✓ Yapılacak işlemlerin tamamında açıklık, adalet, hakkaniyet, tarafsızlık, şeffaflık, katılımcılık, yenilikçilik, çevreye duyarlı, toplumsal sorumluluğa sahip ve çözüm odaklı bir anlayış çerçevesinde gerçekleştirmek,
- ✓ Belirtilen tüm bu amaçları gerçekleştirmek için, teknik kapasitesi yüksek, bölgesel gelişme politikalarının uygulanmasını desteklemek üzere yereldeki bütün aktörlerle birlikte etkin ve verimli bir kurumsallaşma sürecini tamamlamaktır.

GMKA, faaliyet ve projelerinde temel aldığı değer ve çalışma ilkeleri şekil 5'te gösterilmiştir.

Şekil 5. Temel Değerler ve Çalışma İlkeleri

Kaynak: GMKA. (2014). 2014 Yılı Faaliyet Raporu. s.43'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

3.5. GMKA 2014-2023 Bölge Planı

GMKA, 2023 vizyonunda “*Nitelikli insan yetiştiren, rekabet edebilen, yaşanabilir GÜNEY MARMARA*” kapsamında bölge potansiyelinin harekete geçirilmesini hedeflemektedir. Bu kapsamda 3 Gelişme Eksenini, 18 Öncelik Alanı, 119 Hedef ve 125 Tedbir ortaya koymuştur.

GMKA öncelikli alınması gereken tedbirleri belirlerken benimsediği temel yaklaşım, bölge potansiyelini etkili ve verimli bir şekilde kullanmak, dış ilişkilerde ortaya çıkan fırsatlardan en iyi verimi alırken, muhtemel tehditleri de en aza indirmek, bölgenin güçlü yanlarını daha da güçlendirerek zayıf yanlarının güçlendirilmesini sağlamaktır. Böylece, yaşam kalitesinin ve sektörel uzmanlaşmasının artması sonucu bölgede ulusal ve uluslararası rekabet, gelir, refah ve yaşam kalitesi insan mutluluğunu sağlayan en üst seviyeye çıkacaktır (GMKA, 2014: 207).

TR22 bölgesinde öncelikli yapılması gereken tedbirler şekil 6'da özetlenmiştir. Şekilde görüldüğü gibi Gelişme Eksenini 1, Gelişme Eksenini 2 ve Gelişme Eksenini 3 olmak üzere üç Gelişme Eksenini belirlenmiştir.

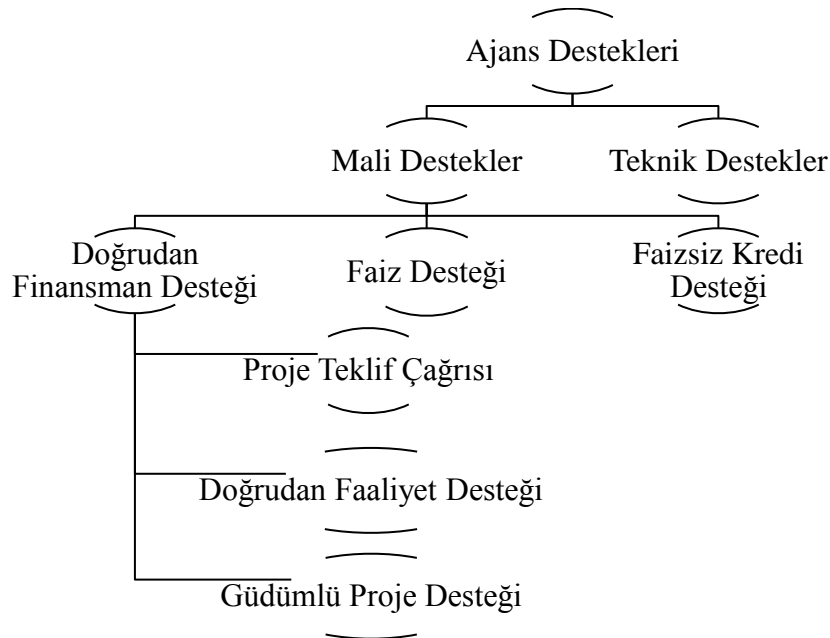
Şekil 6. TR22 Güney Marmara Bölgesinin Öncelikleri

Kaynak: GMKA. (2014). 2014-2023 Bölge Planı. s.12.

Genel anlamıyla incelendiğinde Gelişme Ekseni 1’de insana yatırımdan bahsedilmektedir. İnsanın gelirin, refahının, eğitiminin, sağlığının ve sosyal imkânlarının geliştirilmesinden söz edilmiştir. Kaliteli sosyal bir yaşamın olmadığı bir toplumda nitelikli insanın yetişmeyeceğine vurgu yapılmıştır. Gelişme Ekseni 2’de sosyal imkânların, altyapının, ulaşım ve haberleşmenin, doğal risk faktörlerinin ve çevresel değerlerin korunmasına değinilmiştir. Gelişme Ekseni 3’te ise, güçlü ekonomiye geçiş için rekabetçi sektörlerin geliştirilmesi, AR-GE, yenilikçilik ve markalaşmanın geliştirilerek dış ticaretin ve turizme verilen önemin artırılmasından söz edilmiştir.

3.6. GMKA Proje ve Faaliyet Destek Yöntemleri

Kalkınma ajanslarının sağlayacağı proje ve faaliyet destekleri, bütün ajansları kapsayacak şekilde olmak üzere Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde belirlenmiştir. Bu yönetmeliğin 2’inci maddesi, kamu kurum ve kuruluşlarına, özel sektöre, STK’lara ve diğer gerçek ve tüzel kişilere sağlanacak desteklerin kullandırılması, uygulanması, izlenmesi, değerlendirilmesi ve denetimini kapsar. Bu yönetmeliğin 10’uncu maddesinden hareketle destekleme yöntemi şekil 7’de özetlenmiştir.

Şekil 7. Ajans Destek Yöntemleri

Kaynak: Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği [KA-PFDY], 2008’den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ajansın destekleri mali destekler ve teknik destekler olarak ikiye ayrılır. Mali destekler ise doğrudan finansman desteği, faiz desteği ve faizsiz kredi desteği olmak üzere üçe ayrılır. Doğrudan finansman desteği de proje teklif çağrısı, doğrudan faaliyet desteği ve güdümlü proje desteği adı altında incelenmiştir.

3.6.1. Mali Destekler

Ajans bölge planını doğrultusunda kamu kurum ve kuruluşlarının, özel işletmelerin, STK'ların, üniversitelerin, kooperatiflerin ve diğer gerçek ve tüzel kişilerin aşağıda sayılan proje ve faaliyetlere mali finansman sağlayabilir (Devlet Planlama Teşkilatı Destekleme Yönetimi Kılavuzu [DPT-DYK], 2009: 25-26):

- ✓ Bölge plan ve programında öncelikli olarak belirlediği proje ve faaliyetler,
- ✓ Bölgenin kırsal ve yerel kalkınmasını sağlamak için gerçekleştirilecek proje ve faaliyetler,
- ✓ Kamu, özel ve STK ortaklaşa gerçekleştirdiği proje ve faaliyetler,
- ✓ Bölgenin iş ve yatırım olanaklarının tanıtımına ve geliştirilmesine yönelik proje ve faaliyetler,
- ✓ Bölgenin kaynaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal yapıyı geliştirmeye, rekabet gücünü ve yenilik kapasitesini arttırmaya yönelik her türlü araştırma, inceleme ve çalışmalar,
- ✓ KOBİ'lerin üretim, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve iş gücü eğitimi konusunda destekleyen proje ve faaliyetler,
- ✓ Bölge potansiyelinin ikili anlaşmalarda tanıtılmasını sağlayan proje ve faaliyetler,
- ✓ Bölgedeki kamu kurum ve kuruluşlarının proje üretme ve uygulama kapasitesini geliştirmesini ve insan kaynaklarını yönetimini destekleyen proje ve faaliyetler.

3.6.1.1. Doğrudan Finansman Desteği

Doğrudan finansman desteğine “Hibe Destekleri” de denilmektedir. Bu destek türü ajansın belli proje ve faaliyetlere yaptığı karşılıksız yardımlardır. Proje teklif çağrısı yöntemi, doğrudan faaliyet desteği yöntemi ve güdümlü proje desteği yöntemi olmak üzere üçe ayrılır.

3.6.1.1.1. Proje Teklif Çağrısı Yöntemi

Proje teklif çağrısı yöntemi bölge planı ve ulusal planlar çerçevesinde nitelikleri net bir şekilde belirlenmiş olan proje başvuru sahiplerinin, önceden belirlenmiş konu ve koşullara uygun olarak proje tekliflerinin sunulmaya davet edilmesidir. Proje tekliflerinin değerlendirilmesi ajans uzmanlarınca yapılan öninceleme ve ajans dışı görevliler tarafından yapılan teknik ve mali değerlendirmeyi kapsar (<http://www.gmka.org.tr/>).

3.6.1.1.2. Doğrudan Faaliyet Desteği Yöntemi

Ajanslar proje hazırlama sürecini hafifletmek ve destek sürecini hızlandırmak amacıyla doğrudan faaliyet desteği vermektedir. Bu destekler kar amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlara uygulanmaktadır. Bu kapsamda bölgesel kalkınma ve rekabet gücünün artırılmasına yönelik faaliyetlere, bölgesel tehditlerin ve risklerin önlenmesine yönelik faaliyetlere, bölge açısından önem arz eden araştırma ve planlama faaliyetlerine, iş geliştirme ve teknoloji geliştirme merkezlerinin oluşturulması ve geliştirilmesine yönelik faaliyetlere destekler verilebilir (DPT-DYK, 2009: 110).

3.6.1.1.3. GÜdümlü Proje Desteği Yöntemi

Bölgesel kalkınmaya destek sağlayan, bölgenin rekabet gücünü arttıran ve iş ortamının geliştirilmesine yönelik önem arz eden büyük projeler güdümlü proje desteği kapsamında yer almaktadır. Güdümlü proje desteğini diğerlerinden ayıran en önemli unsur ajansın proje uygulanmasına öncülük etmesidir. Bölgesel gelişmeyi hızlandıracak, girişimcilik ve yenilikçilik kapasitesini geliştirecek nitelikteki; iş geliştirme merkezleri, teknoparklar ve teknoloji geliştirme merkezleri kurulması, işletmelerin ortak kullanımına açık fuar, ticaret merkezi, sergi salonu, laboratuvar ve atölyelerin yapılması güdümlü proje desteği kapsamında destek alabilirler (DPT-DYK, 2009: 115).

3.6.1.2. Faiz Desteği

Faiz desteğinde kar amacı güden gerçek veya tüzel kişilerin ilgili aracı kuruluşlardan alacağı krediler karşılığında ödeyeceği faiz giderlerinin ajans tarafından karşılanmasını öngörmektedir. Faiz desteğinden KOBİ'ler, çiftçi ve çiftçi grupları ve bölgenin koşullarına göre nitelikleri ajans tarafından sınırlandırılacak olan serbest meslek sahipleri yararlanabilmektedir (KA-PFDY, 2008: M/29). Faiz

desteği mevzuattaki bilgi yetersizliği ve uygulama konusunda yaşanabilecek sıkıntılar nedeniyle uygulanma alanı bulamamıştır.

3.6.1.3. Faizsiz Kredi Desteği

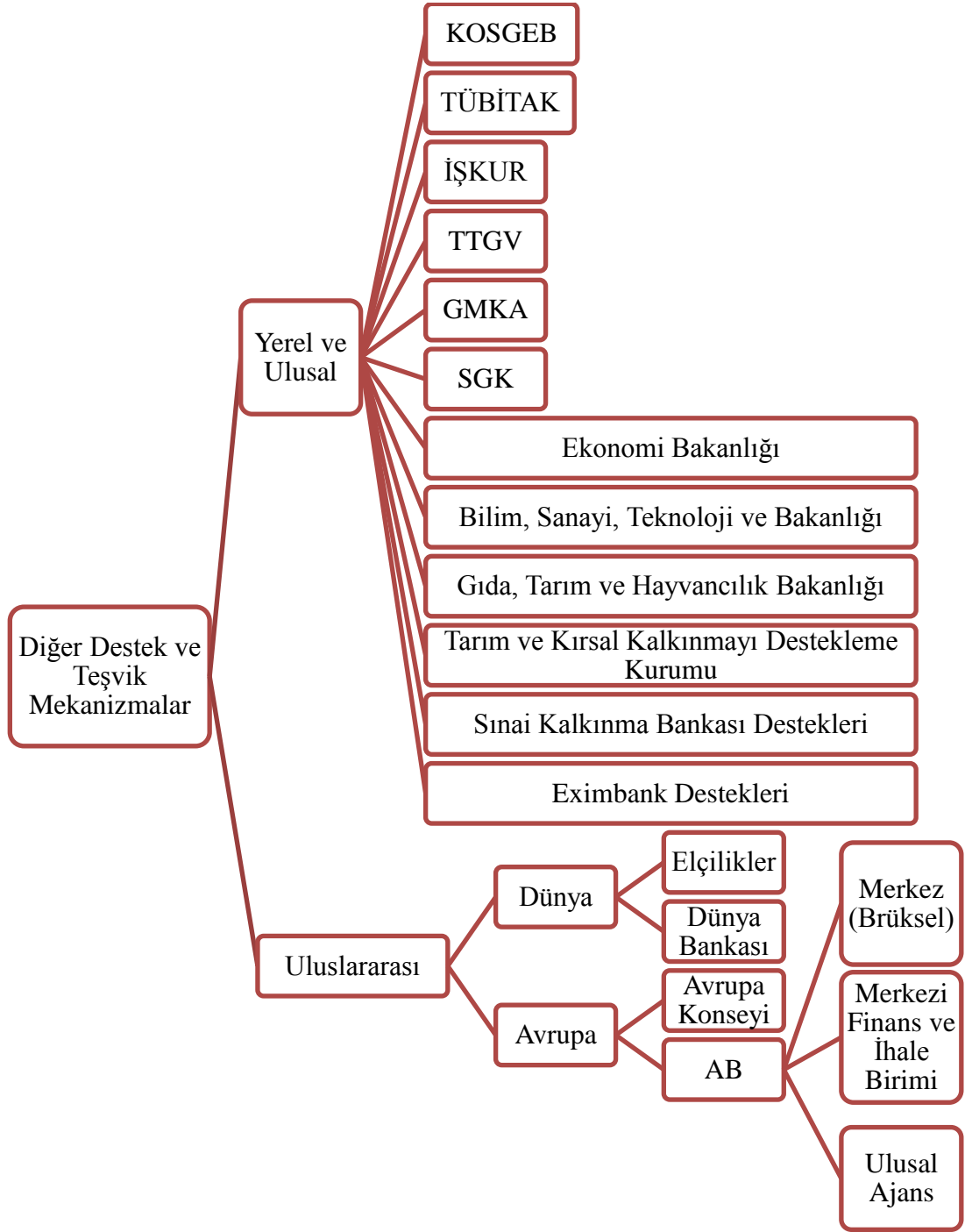
Faizsiz kredi desteğinde kar amacı güden gerçek veya tüzel kişilerin ilgili aracı kuruluşlardan alacağı krediler karşılığında ajansın faiz ödenmeksizin anaparanın taksitler halinde ödenmesini öngören karşılıksız destektir. Faizsiz kredi desteğinden küçük ve orta büyüklükteki işletmeler, çiftçi ve çiftçi grupları ve bölgenin koşullarına göre nitelikleri ajans tarafından sınırlandırılacak olan serbest meslek sahipleri yararlanabilmektedir (KA-PFDY, 2008: M/29). Faiz desteğinde olduğu gibi faizsiz kredi desteğini de mevzuattaki bilgi yetersizliği ve uygulama konusunda yaşanabilecek sıkıntılar nedeniyle uygulanma alanı bulamamıştır.

3.6.2. Teknik Destek

Teknik destek programının amacı, eğitim verme faaliyetleri, program ve proje hazırlama faaliyetleri, geçiçi uzman personel görevlendirme, danışmanlık sağlama, lobi faaliyetleri ve uluslararası ilişkiler kurma konularında bölgesel kalkınmayı sağlamak için bölgedeki kar amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlara destek vermesidir. Teknik destek faaliyetleri için ayrılabilir toplam yıllık tutar, ajansın yıllık gider bütçesinin % 2'sini geçemez (DPT-DYK, 2009: 134).

Ajansın proje ve faaliyetlere verdiği destek yöntemlerine ek olarak ulusal veya uluslararası kurum ve kuruluşlar da destek vermektedir. Bu destek mekanizması Şekil 8'de özetlenmiştir. Her kurum ve/veya kuruluş farklı içerikli proje ve faaliyetleri desteklemektedir. Buradaki amaç kamu kesimi, özel kesim, STK'lar, KOBİ'ler ve diğer tüm kuruluşlardan her girişimciye uygun desteğin sağlanmasıdır.

Diğer taraftan Destekleme Yönetmeliğinin 7'inci maddesinde "*Ajanslar, başka bir ulusal veya uluslararası program kapsamında mali destek alan ve uygulaması devam eden proje veya faaliyetlere eş zamanlı olarak mali destek sağlayamaz.*" hükmü yer almıştır (KA-PFDY, 2008: M/7).

Şekil 8. Diğer Proje ve Faaliyet Destek Mekanizmaları

Kaynak: <http://www.gmka.org.tr/>, <http://www.zafer.org.tr/> adreslerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

3.7. TR22 Güney Marmara Bölgesinde Yaşanan Değişim Süreci

GMKA kuruluşundan itibaren bölgesel sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, rekabet gücünü arttırmak, bölgesel stratejilerin uygulanmasına ön ayak olmak, paydaşların kalkınma girişimlerini koordine etmek ve bölgesel potansiyeli harekete geçirmeyi misyon edinmiştir. Bu misyon çerçevesinde belirli faaliyet alanlarında hibe programı çağrısına çıkmıştır. Bunun dışında koordinasyon, fuarlara katılım²⁵ kurum ve kuruluşlar arası iletişimin sağlanması ve bölgesel stratejilerin hayata geçirilmesi gibi hedefler doğrultusunda ajans faaliyetlerine devam etmektedir. Bu faaliyetleri yerine getirirken 2014-2023 Bölge Planını rehber olarak kullanmaktadır.

Hem GMKA'nın hem de diğer ajansların bölgesel potansiyeli harekete geçirmek ve bölgesel eşitsizliği ortadan kaldırmak adına hazırlamış olduğu bir takım destek programı mevcuttur. Bu destek programı, bölge planı başta olmak üzere ulusal plan ve programlar dikkate alınarak hazırlanır. GMKA'nın yıllar itibariyle vermiş olduğu destek programlarının ayrıntılı açıklamasına tablo 11'de değinilmiştir.

²⁵ GMKA'nın yıllar itibariyle katılmış olduğu ulusal ve uluslararası organizasyonlar şu şekildedir. 2010 yılında 1 ulusal 2 uluslararası olmak üzere 3, 2011 yılında 1 ulusal 1 uluslararası olmak üzere 2, 2012 yılında 3 uluslararası, 2013 yılında 6 ulusal 11 uluslararası olmak üzere 17, 2014 yılında 1 ulusal 11 uluslararası olmak üzere 12 oluşum içerisinde yer almıştır (GMKA faaliyet raporları dikkate alınarak hazırlanmıştır).

Tablo 11. GMKA'nın TR22 Güney Marmara Bölgesi İçin Verdiği Destekler

Destek Adı	2010	2011	2012	2013	2014	2015
İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (İKMDP)	✓					✓
Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı (SKMDP)		✓		✓	✓	✓
İhracat ve Yenilikçilik Mali Destek Programı (İYMDP)		✓				
Teknik Destek Programı (TDP)		✓	✓	✓		✓
Doğrudan Faaliyet Destek Programı (DFDP)		✓	✓	✓		✓
Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı (TDSGMDP)				✓		
Turizmde Rekabetçiliğin Arttırılması Mali Destek Programı (TRAMDP)				✓		
Öncelikli Sektörler Mali Destek Programı (ÖSMDP)					✓	
Lobicilik, Eğitim, Danışmanlık Teknik Destek Programı (LEDTDP)					✓	
Fizibilite, Araştırma ve Planlama Doğrudan Faaliyet Desteği Programı (FAPDFDP)					✓	
Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı (KÖAMDP)						✓

Kaynak: <http://www.gmka.org.tr/> adresinden tarafımızca hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi GMKA yıllar itibariyle belirli faaliyet alanlarında destek programları açmıştır. SKMDP, TDP ve DFDP'ye hemen hemen her yıl destek verilirken diğer alanlardaki destek programlarına yılda bir defa destek verildiği görülmektedir. Bu destek programlarının belirlenmesinde bölgenin ihtiyaçları, ülkenin izlemiş olduğu bölgesel stratejiler ve politikalar dikkate alınarak ajansın yönetim kurulunca karar verilir. Adı geçen destek programlarının amaçları, öncelikleri ve başvuracak kişi veya kurumlara aşağıda kısaca değinilmiştir.

3.7.1. İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı

Programın amacı, TR22 Bölgesinin daha güçlü bir ekonomik yapıya sahip olabilmesi ve ulusal ve uluslararası alanda etkinliğinin arttırılabilmesi için ürün/hizmet/insan kaynakları verimliliğinin/kalitesinin/kapasitesinin arttırılmasıdır (İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı [İKMDP], 2015: 8). Bu mali destek programına 2010 ve 2015 yılında ajans tarafından destek verilmiştir.

Programın öncelikleri, bölgedeki işletmelerin ihracat kapasitelerinin artırılmasına yönelik AR-GE, yenilik, markalaşma, kümeleme ve pazarlamanın geliştirilmesi, mevcut turizm faaliyetlerinin ve alternatif turizm faaliyetlerinin bölgeye sağladığı katma değer artırılması, yenilenebilir enerji sistemlerinin geliştirilmesi ve yüksek teknolojinin kullanıldığı sanayi ürünlerinde ithal ikameci ürünlerin kullanılmasıdır (İKMDP, 2015: 11). Bu mali destek programına KOBİ olarak faaliyet gösteren gerçek veya tüzel kişiler başvurabilmektedir.

3.7.2. Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı

Programın amacı, TR22 Bölgesinin sürdürülebilir ve sosyal kalkınması için; bireylere eşit ve kaliteli yaşam imkânı sunulması, toplumsal problemlerle mücadele yollarının geliştirilmesi, toplumun tüm kesimlerinin yaşam kalitesinin, refah düzeyinin ve etkinliğin arttırılmasıdır (Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı [SKMDP], 2015: 6).

Programın öncelikleri, başta gençler olmak üzere, dezavantajlı/kırılğan gurupların ve zararlı madde bağımlılarının sosyo-ekonomik hayata kazandırılması, çalışma çağındaki nüfusun istihdamı için var olan iş kollarının geliştirilmesi ve yenilerinin eklenmesi ve toplumsal problemlerle (göç, şiddet, suç, yoksulluk v.b.) mücadele yollarının geliştirilmesidir (SKMDP, 2015: 8-9). Bu mali destek programına²⁶ Kamu kurumları, mahalli idareler, sivil toplum kuruluşları,

²⁶ **Kamu Kurumlarından kasıt:** Valilikler, Kaymakamlıklar, İl/İlçe/Bölge Müdürlükleri, Liseler ve Bakanlıklara Bağlı Enstitüler; **Mahalli İdarelerden kasıt:** İl Belediyesi, İlçe Belediyesi, Belde Belediyesi, İl Özel İdaresi, Köy Muhtarlığı ve Mahalli İdare Birlikleri; **Sivil Toplum Kuruluşlarından kasıt:** Dernek veya Birlik, Vakıf, Sendika, Federasyon, Konfederasyon; **Üniversiteler:** Üniversite, Fakülte, Enstitü, Üniversite Araştırma Merkezi, Meslek Yüksekokulu, Rektörlüğe Bağlı Merkez; **Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşundan kasıt:** Odalar, Borsalar, Birlikler; **Kooperatif – Birliklerden kasıt:** Kar Amacı Güden/Gütmeyen Kooperatifler, Kar Amacı Güden/Gütmeyen Birlikler; **Bölgeler – Sitelerden kasıt:** Organize Sanayi Bölgesi, Küçük Sanayi Sitelerinden oluşmaktadır.

üniversiteler, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu, kooperatif – birlikler ve bölgeler – siteler başvurabilmektedir.

3.7.3. İhracat ve Yenilikçilik Mali Destek Programı

Programın amacı, TR22 Bölgesinin AR-GE ve yenilikçilik potansiyelinin güçlendirilmesi suretiyle Balıkesir ve Çanakkale bölgesinin daha rekabetçi hale gelmesini sağlamak amaçlanmıştır (İhracat ve Yenilikçilik Mali Destek Programı [İYMDP], 2011: 6).

Programın öncelikleri, mevcut sanayi işletmelerinin ihracat kapasitelerinin ve pazarlama stratejileri geliştirmesi, AR-GE çalışmalarının ve yeniliğin ticaret ile entegrasyonun sağlamasıdır (İYMDP, 2011: 7). Bu mali destek programına KOBİ olarak faaliyet gösteren gerçek veya tüzel kişiler başvurabilmektedir.

3.7.4. Teknik Destek Programı

Programın amacı, TR22 Bölgesinde bölgesel kalkınma için önem arz eden fakat kurumsal kapasite eksikliği nedeniyle hazırlık ve uygulama aşamasında zorluk çeken çalışmalara destek verilmesidir (Teknik Destek Programı [TDP], 2015: 5).

Programın öncelikleri, AR-GE, ihracat ve yenilikçilik kapasitesinin geliştirilmesi, yenilenebilir enerji, tarım, turizm, madencilik ve imalat sanayide kümeleme potansiyelinin geliştirilmesi ve doğal kaynakların kullanımı, çevresel değerlerin korunması ve kurumun hizmet kalitesinin artırılmasına yönelik eğitim ve danışmanlık faaliyetleridir (TDP, 2015: 6).

3.7.5. Doğrudan Faaliyet Destek Programı

Programın amacı, TR22 Bölgesinde bölgesel kalkınmaya hız kazandıracak ve rekabet gücünü arttıracak altyapı, araştırma ve planlama çalışmalarının gerçekleştirilmesidir (Doğrudan Faaliyet Destek Programı [DFDP], 2015: 8). Programın öncelikleri, ihracat, AR-GE, yenilikçilik kapasitesi, sosyal imkânlar ve iş olanaklarının artırılmasıdır (DFDP, 2015: 9).

3.7.6. Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Programın amacı, TR22 Bölgesinde tarıma dayalı faaliyet gösteren kuruluşların desteklenmesi ve çevresel sürdürülebilirliğe önem verilmesidir (Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı [TDSMDMP], 2013: 5). Programın öncelikleri, tarıma dayalı sanayinin desteklenmesi için bu alanda yenilenebilir enerji kullanımının ve ihracatın artırılması, tarıma dayalı sanayi sektörlerinde yeni pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi ve yenilikçiliğin desteklenmesidir (TDSMDMP, 2013: 8). Bu mali destek programına KOBİ'ler, Kooperatifler, Birlikler ve Ticaret Borsaları başvurabilmektedir.

3.7.7. Turizmde Rekabetçiliğin Arttırılması Mali Destek Programı

Programın amacı, TR22 Bölgesinde konaklayan turistlerin bölgede kalma sürelerinin ve turizmden elde edilen gelirlerin arttırılmasını sağlamaktır (Turizmde Rekabetçiliğin Arttırılması Mali Destek Programı [TRAMDP], 2012: 8). Programın öncelikleri, bölgenin turistik alanlarının ulusal ve uluslararası alanda tanıtılması, alternatif turizm faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, mevcutlarının geliştirilmesi ve turizm için kullanılan enerjinin yenilenebilir enerji kaynakları ile sağlanmasıdır (TRAMDP, 2012: 8-9). Bu mali destek programına Kamu kurumları, mahalli idareler, üniversiteler, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu, kooperatif – birlikler ve bölgeler – siteler başvurabilmektedir.

3.7.8. Öncelikli Sektörler Mali Destek Programı

Programın amacı, TR22 Bölgesinde güçlü ekonomiye sahip olabilmek ve ulusal ve uluslararası alanda etkinliğin sağlanabilmesi için bölgenin öne çıkan sektörlerinin geliştirilmesini sağlamaktır (Öncelikli Sektörler Mali Destek Programı [ÖSMDP], 2013: 12). Her bölgenin kendine has özellikleri olduğu için bu destek programını ajansların belirlediği amaçlar doğrultusunda şekillenmektedir.

Programın öncelikleri, tarıma dayalı sanayi, orman ürünleri sanayi, yenilenebilir enerji, turizm olanakları ve bölgesel atıkların değerlendirilmesi ve/veya geliştirilmesidir (ÖSMDP, 2013: 13). Bu programda belirtilen öncelikler GMKA'nın geliştirilmesini düşündüğü alanlardır. Her bölgenin farklı önceliklerinin olduğu unutulmamalıdır.

3.7.9. Lobicilik, Eğitim, Danışmanlık Teknik Destek Programı

Bu programın amacı ve öncelikleri teknik destek programı ile benzerlik gösterdiğinden burada değinilmemiştir.

3.7.10. Fizibilite, Araştırma ve Planlama Doğrudan Faaliyet Desteği Programı

Programın amacı, TR22 Bölgesinin bölgesel kalkınmaya hız kazandıracak fizibilite, araştırma ve planlama çalışmalarının gerçekleştirilmesini sağlamaktır (Fizibilite, Araştırma ve Planlama Doğrudan Faaliyet Desteği Programı [FAPDFDP], 2014: 9). Programın öncelikleri, bölgenin tarım, turizm, AR-GE, yenilikçilik, ihracat, istihdam, girişimcilik ve çevresel değerleri korumaya yönelik fizibilite, araştırma ve planlama çalışmaları yapmaktır (FAPDFDP, 2014: 9).

3.7.11. Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı

Programın amacı: TR22 bölgesinde sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanması için iş ve yatırım ortamının iyileştirilmesi ve sosyal imkânların zenginleştirilmesini sağlamaktır (Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı [KÖAMDP], 2015: 8). Programın öncelikleri, bölgede iş ve yatırım olanaklarının iyileştirilmesi, OSB'lerin ve sosyal imkânların geliştirilmesine yönelik altyapının güçlendirilmesidir (KÖAMDP, 2015: 9).

Sonuç itibarıyla, her destek programı farklı zamanlarda uygulamaya konularak bölgede atıl kalan kapasitenin gün yüzüne çıkarılmasını sağlamak için tasarlanmıştır. Bu destek programlarında, programların amaçlarına ve önceliklerine değinilmiştir. Çalışmada böyle bir ayrıntıya yer verilmesindeki amaç, bu programlardan yararlanacak olan kişi veya kurumların destek programları hakkında bilgi sahibi olmasıdır. Bu vesile ile bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesine katkı sağlayacak plan ve projelerin doğru destek programını kapsamında amacına ulaşmış olacaktır.

Tablo 12. Proje Teklif Çağrısı Kapsamında Sağlanan Mali Desteklere İlişkin Bilgiler

Yılı	Destek Programının Adı	Programın Toplam Bütçesi	Ajansın Sağlayacağı Destek Miktarı		Toplam Proje Başvuru sayısı	Sözleşme İmzalanan Proje Sayısı	Proje Kabul Oranı (%)	Balhkesir İçin İmzalanan Proje	%	Çanak kale İçin İmzalanan Proje	%	Toplam Destek Miktarı	Eş Finansman Dahil Toplam Proje Bütçeleri
			Asgari Tutar	Azami Tutar									
2010	İktisadi Kalkınma MDP	-	-	-	388	58	14,95	36	62,07	22	37,93	10.509.625,58	19.810.463,35
2011	Sosyal Kalkınma MDP	4.200.000	40.000	200.000	39	39	100	21	53,85	18	46,15	4.158.186,31	-
2011	İhracat ve Yenilikçilik MDP	11.000.000	100.000	700.000	33	33	100	23	69,70	10	30,30	10.535.864,44	-
2011	Teknik Destek Programı	418.000	-	-	21	21	100	10	47,62	11	52,38	-	-
2011	Doğrudan Faaliyet Desteği	400.000	20.000	75.000	10	10	100	3	30,00	7	70,00	400.352,52	505.894,94
2012	Teknik Destek Programı	200.000	-	-	34	18	52,94	10	55,56	8	44,44	-	-
2012	Doğrudan Faaliyet Desteği	200.000	-	50.000	22	7	31,82	1	14,29	6	85,71	-	-
2013	Sosyal Kalkınma MDP	5.000.000	50.000	250.000	162	46	28,40	-	-	-	0,00	6.264.253,76	7.110.519,89
2013	Teknik Destek Programı	300.000	-	15.000	61	33	54,10	22	66,67	11	33,33	-	-
2013	Doğrudan Faaliyet Destek Programı	500.000	-	75.000	34	11	32,35	4	36,36	7	63,64	-	-
2013	Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi MDP	6.000.000	50.000	450.000	92	64	69,57	28	43,75	22	34,38	5.976.545,70	12.060.249,54
2013	Turizmde Rekabetçiliğin Arttırılması MDP	5.000.000	50.000	450.000	50	19	38,00	-	-	-	-	3.672.869,96	5.972.892,89
2014	Sosyal Kalkınma MDP	3.000.000	45.000	225.000	164	21	12,80	-	-	-	-	3.836.286,93	-
2014	Öncelikli Sektörler MDP	11.200.000	50.000	500.000	141	45	31,91	-	-	-	-	9.168.118,87	-
2014	Lobicilik, Eğitim, Danışmanlık Teknik Destek Programı	200.000	-	15.000	59	24	40,68	23	95,83	1	4,17	-	-
2014	Fizibilite, Araştırma ve Planlama Doğrudan Faaliyet Desteği Programı	480.000	-	75.000	23	9	39,13	6	66,67	3	33,33	-	-
2015	İktisadi Kalkınma MDP	5.500.000	50.000	500.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2015	Sosyal Kalkınma MDP	2.000.000	50.000	200.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2015	Teknik Destek Programı	200.000	-	10.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2015	Doğrudan Faaliyet Destek Programı	500.000	-	100.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2015	Küçük Ölçekli Altyapı MDP	5.500.000	250.000	1.375.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kaynak: GMKA 2010-2015 yılları arasındaki faaliyet raporları dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Tablo 12’de yıllar itibariyle GMKA’nın vermiş olduğu destek programlarına ait veriler yer almaktadır. Bu bilgiler çerçevesinde GMKA’nın bölgesel kalkınmaya etkilerine değinilmiştir. Bu etkiler kimi zaman doğrudan kimi zaman dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Etkilerin kapsamı yıllar itibariyle incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır.

2010 yılı İKMDP’na yapılan 388 başvurunun 140 tanesi Kar Amacı Güden firmalar tarafından yapılmıştır. Bu proje için tahsis edilen bütçe 8.000.000,00 TL olarak hesaplanmış sözleşmeye bağlanan toplam bütçe 6.830.233,87 TL (%64,99) olarak gerçekleşmiştir. Yapılan başvuruların 248 tanesi ise Kar Amacı Gütmeyen kurum ve/veya kuruluşlar tarafından yapılmıştır. Bu proje için tahsis edilen bütçe 4.000.000,00 TL olarak hesaplanmış sözleşmeye bağlanan toplam bütçe 3.679.391,67 TL (%35,01) olarak gerçekleşmiştir. Yapılan başvurular sonucunda 36 (%62,07) proje Balıkesir, 22 (%37,93) proje Çanakkale’den olmak üzere toplam 58 projeye 10.509.625,55 TL destek verilmiştir. Proje kabul oranı %14,95 olarak gerçekleşmiştir. Proje kabul oranının bu kadar düşük olmasının nedeni GMKA’nın hem yeni kurulmuş olması hem de bölgede tanınmamış bir kurum olmasıdır. Daha çok kurum veya kuruluşun destek alması bölgesel kalkınma vizyonunun sağlanması adına önemli bir hamledir. GMKA bu hamleyi gelecek yıllarda yakaladığı görülmektedir.

2011 yılı İYMDP, SKMDP, TDP ve DFD’ye toplam yapılan 103 başvuru yapılmıştır. İYMDP için tahsis edilen bütçe 11.000.000,00 TL olarak hesaplanmış sözleşmeye bağlanan toplam bütçe 10.535.864,44 TL (%71,70) olarak gerçekleşmiştir. SKMDP’ye için tahsis edilen bütçe ise 4.200.000,00 TL olarak hesaplanmış sözleşmeye bağlanan toplam bütçe 4.158.186,31 (%28,30) olarak gerçekleşmiştir. İYMDP yapılan başvurular sonucunda 23 (%69,7) proje Balıkesir, 10 (%30,3) proje Çanakkale’den olmak üzere toplam 33 projeye 10.535.864,44 TL destek verilmiştir. SKMDP yapılan 21 (%53,85) proje Balıkesir, 18 (%46,15) proje Çanakkale’den olmak üzere toplam 39 projeye 4.158.186,31 TL destek almıştır. Proje başarı oranı tüm destek programları için %100 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında GMKA’nın tüm başvuruları kabul ederek desteklemesi ajansın 2010 yılına göre başarısını göstermektedir.

2012 yılı TDP'ye Balıkesir'den 10 ve Çanakkale'den 8 olmak üzere toplam 18 proje destek almıştır. DFD'ye ise, Balıkesir'den 1 ve Çanakkale'den 6 olmak üzere toplam 7 proje destek almıştır. 2012 yılı içerisinde toplamda 215.997,03 TL destek verilmiştir. Proje başarı oranı TDP için %52,94 DFD için 31,84 olarak gerçekleşmiştir.

2013 yılı değerlendirildiğinde SKMDP'ye yapılan toplam 162 başvurunun 46 tanesine, TDSGMDP'ye yapılan toplam 92 başvurunun 22 tanesine ve TRAMDP'ye yapılan toplam 50 başvurunun 19 tanesine mali destek sağlanmıştır. Diğer yandan TDP'ye Balıkesir'den 22 ve Çanakkale'den 11 olmak üzere toplam 33 proje DFD'ye ise, Balıkesir'den 4 ve Çanakkale'den 7 olmak üzere toplam 11 proje destek almıştır. Ajans TDSGMSP için 5.976.545,70 TL, TRAMDP için 3.672.869,96 TL ve SKMDP için 6.264.253,76 TL olmak üzere toplam 15.913.669,42 TL kaynak bölgeye aktarılmıştır.

2014 yılı değerlendirildiğinde ise SKMDP'ye yapılan toplam 164 başvurunun 21 tanesine, ÖSMDP'ye yapılan toplam 141 başvurunun 45 tanesine mali destek sağlanmıştır. Diğer yandan LEDTDP'ye Balıkesir'den 23 ve Çanakkale'den 1 olmak üzere toplam 24 proje FAPDFDP'ye ise, Balıkesir'den 6 ve Çanakkale'den 3 olmak üzere toplam 9 proje destek almıştır. Ajans ÖSMDP için 9.168.118,87 TL ve SKMDP için 3.836.286,93 TL olmak üzere toplam 13.004.405,80 TL kaynak bölgeye aktarılmıştır.

İKMDP, GMKA'nın yürütmüş olduğu ilk program olması ve bölgede projeciliğin duyulmamış ve gelişmemiş olması bu programın temel amaçlarında birisi olan "kurumsal kapasitenin geliştirilmesini" önemli hale getirmiştir. Programlar genel anlamıyla değerlendirildiğinde, projede öngörülen performans göstergelerinin bir kısmı başarıyla tamamlanmış, bir kısmı ise ilerleyen dönemlerde etkilerini göstereceği görülmektedir. Programlar neticesinde gerçekleştirilmek istenilen hedeflere ulaşılabilmesi için kısa süreli bir zaman zarfı net sonuçlar vermeyebilir. Doğru sonuçların elde edilebilmesi için uzun sürelere ihtiyaç olduğu unutulmamalıdır. Bu kapsamda 2010 ve 2011 yıllarında uygulanan MDP neticesinde gerçekleştirilen performans göstergeleri tablo 13'te özetlenmiştir. 2012, 2013 ve 2014 yılı destek programlarının etkileri ajans tarafından hazırlık aşamasında olduğu için bu yıllara değinilmemiştir. Son olarak 2015 yılı ele alındığında bu yılın faaliyet

raporu hazırlık aşamasında olduğu için toplam proje başvuruları, destek alan proje sayısını, aldığı destek miktarı ve diğer bilgilere değinilmemiştir.

Tablo 13. 2010 ve 2011 Yılları Mali Destek Programlarının Performans Göstergeleri

Gösterge	Birim	2010	2011	Toplam
Tam zamanlı istihdam edilen kişi	Kişi	171	279	450
Yarı zamanlı istihdam edilen kişi	Kişi	50	-	50
Alınan kalite belgesi	Adet	15	28	43
Marka, Patent tescili	Adet	11	-	11
Verilen eğitim sayısı	Adet	436	5.383	5.819
Gerçekleştirilen eğitim sayısı	Saat	133.163	8.972	142.135
Eğitim gören kişi sayısı	Kişi	598	256	854
Verilen sertifika sayısı	Adet	272	1.844	2.116
Alınan makine ekipman sayısı	Adet	1.458	14.826	16.284
Kurulan laboratuvar sayısı	Adet	4	-	4
Rehabilite edilen tesis sayısı	Adet	9	101	110
Ürün gamına eklenen yeni ürün	Adet	112	170	282
Turizme kazandırılan alan	M ²	13.900	-	13.900
Üretim kapasitesindeki artış	%	-	3,41	3.41
İhracat yapılan ülke sayısı artışı	Adet	-	53	53

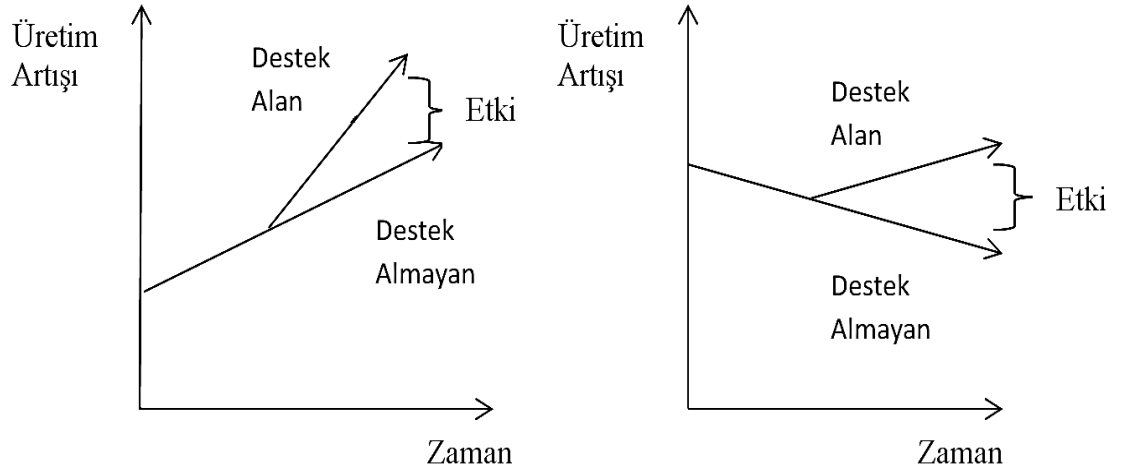
Kaynak: <http://www.gmka.org.tr/projeler> ve GMKA. 2010 ve 2011 Mali Destek Programları Tamamlanan Projeler ve Etkileri Kataloğu. s. 15,47.

Tablo 13'teki göstergeler incelendiğinde toplamda 500 kişiye yeni istihdam sağlanmış, toplam 142.135 saat kurum içi ve kurum dışı eğitim verilmiş, 282 adet yeni ürün geliştirilmiş, 53 yeni ülkeye ihracat yapılmış, üretim miktarı %3,41 oranında artmış ve etkilerini uzun vadede gösterecek eğitimler, toplantılar yapılmış ve sertifikalar verilmiştir.

3.8. GMKA'nın TR22 Güney Marmara Bölgesindeki Sosyo-Ekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesi

Kalkınma ajansları kurulduğu yıldan itibaren faaliyet gösterdikleri bölgelerde sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamak için görevlerini yerine getirmektedirler. Bu süreçte ajanslardan destek alan firmalar dönemler itibariyle farklı etkilenebilmektedir. Şekil 9'da normal dönemde genişleme ve daralma gösteren

firmaların ajans tarafından desteklenmesi ile yararlandığı etkiyi göstermektedir. Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinin 47'inci maddesine göre, ajans bir yıl içinde desteklediği proje ve faaliyetlerin istihdam, üretim, yatırım, ihracat, ithalat, turizm ve diğer faaliyet kollarında bölgesel kalkınma yönünden nasıl etkilediğini analiz eder. Elde ettiği sonuçları en geç iki yılda bir olmak üzere faaliyet raporları, diğer çalışma programlarında veya ajansların resmi internet sitelerinde bu etkilere yer verir.

Şekil 9. Kalkınma Ajansları Tarafından Verilen Desteklerin Etkisi

Kaynak: Pınari Abuzer. (2010). 2010 Yılı Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı Etki Analiz Raporu. s.12.

Yukarıdaki şekillerde görüldüğü gibi kurum ve/veya kuruluşların muhtemel dönemde üretim miktarındaki artışı veya azalışı gösterilmiştir. Aynı zamanda kurum ve/veya kuruluşların ajanstan destek aldıktan sonraki durumlarına da değinilmiştir.

Sol taraftaki şekilde firmaların destek almadan üretim ve satış hacmi artış eğilimindedir. Böyle bir dönemde firmalara yapılacak olan desteğin artış eğiliminde olan üretim ve satış hacmini kısa ok yönünde değiştirecek biçimde beklenenden daha yüksek performans göstermiştir. Sağ taraftaki şekilde ise, firmaların destek almadan önceki ve destek aldıktan sonraki durumu verilmiştir. Destek almadan önce firmaların iktisadi faaliyetleri zamana göre azalan bir seyir izlemektedir. Firmalara verilen desteklerin etkisini göstermeye başlaması ile kısa okun gösterdiği alan kadar üretim ve satış hacmi genişleyecektir. Kısacası iktisadi faaliyetleri artış veya azalış eğiliminde olan firmalar ajanstan destek alması durumunda üretim, yatırım, istihdam ve satış hacmi pozitif yönlü olarak etkilenmektedir. Firmaların durumlarına veya

aldıkları destek miktarına göre her firma aynı boyutta etkilenmemektedir. Etkinin boyutu zamana göre artmakta olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

GMKA özelinde desteklerin etkisini incelendiğinde, destek alan kişi veya kurumların olumlu yönde etkilendiği görülmüştür. Bu etkinin boyutu zamana, destek miktarına, alınan desteğin verimli kullanılmasına ve kar amacı güden veya gütmeyen kuruluş olmasına göre farklılık göstermiştir.

3.8.1. GMKA Tarafından Hazırlanan Sektör, Araştırma ve Çalıştay Raporların Değerlendirilmesi

GMKA bölgesel sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve rekabet gücünün artırılabilmesi için birçok araştırma faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu raporların hazırlanması ajans personelinin uzman ekibi ile gerçekleştirilir. Ancak bu sürece bölgedeki üniversite öğretim üyeleri ve diğer kurumda yer alan uzman personel de doğrudan veya dolaylı destek vermektedir. Bu raporların hazırlanmasındaki temel amaç, bölgede yatırım yapmak isteyen girişimcilere yol göstermektir. Balıkesir ve Çanakkale bölgeleri için hazırlanana belli başlı raporlar şunlardır.

TR22 Güney Marmara Bölgesinin, İstanbul sanayisinin yer değiştirmesi için en uygun ulaşım ve lojistik altyapısına sahip olması, Bandırmada yer alan limanın dış dünya ile iletişimin kurulmasında önemli bir yeri olması ve üretilen ürünlerin Bursa, İzmir ve Eskişehir gibi büyük şehirlere dağıtımında tampon bölgede bulunması nedeniyle “Çevreye Duyarlı Olarak Sürdürülebilir Kalkınma” vizyonu çerçevesinde “İstanbul’dan Sanayinin Taşınmasına GMKA Yaklaşım Raporu” hazırlanmıştır (GMKA, 2012a: 13-15).

Türkiye, Dünyada madencilik ile ilgilenen 132 ülke arasında üretim bakımından 28’inci, maden çeşitliliği bakımından 10’uncu sırada yer almaktadır. Dünyada ticareti yapılan 90 çeşit madenden 60’ı Türkiye’de mevcuttur. Dünyada bor rezervlerinin %72’sine sahip olan Türkiye bu oranla dünyada birinci sırada yer almaktadır. Bigadiç bölgesinde bulunan kolemanit minerali Dünya’nın en büyük bor yatağıdır. Bor ürünü çok geniş kullanım yelpazesi ile bölgenin kalkınmasında önemli bir yere sahip olacaktır. Madenciliğin GSMH içindeki payı cumhuriyetin ilk yıllarında %30 iken, 1960’larda %5’e düşmüş günümüzde ise %1,5 dolaylarındadır. “Balıkesir İli Maden Potansiyeline Bakış” raporunun hazırlanması bölgede bulunan

madenciliğin varlığına vurgu yapılmıştır. Madenciliğin gelecekte yaratacağı yeni fırsatlara değinilmiştir (GMKA, 2011a: 7-9).

TÜİK tarafından 2011 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları kapsamında TR22 bölgesi için toplam nüfus, yerleşim yeri nüfusu, yaş grubu ve nüfusa kayıtlı olunan il kalemleri bazında birçok sınıflandırma yapılmıştır. Bu veriler ışığında “*TR22 Güney Marmara Bölgesi'nin Nüfus Dinamikleri*” adlı rapor hazırlanmıştır. Rapora göre, 2011 yılı için Türkiye'nin toplam nüfusu 74.724.269 'dur. Balıkesir'in nüfusu 1.154.314, Çanakkale'nin nüfusu ise 486.445 olarak açıklanmıştır. TR22 Bölgesi'nin toplam nüfusu ise 1.640.759'dur. Balıkesir, nüfus sıralamasında Türkiye genelinde 17. sırada, Çanakkale 41. sırada bulunmaktadır. Türkiye nüfusunun %1,54'ü Balıkesir'de; %0,65'i Çanakkale'de ikamet etmektedir (GMKA, 2011b, 3).

Büyükşehirler farklı gelişmişlik düzeylerine sahip yerleşim birimlerinin bir arada yer aldığı mekânlardır. Belirli bölgelerde ulaşım ve altyapı ihtiyaçların geliştirilmesi gerekirken belirli bölgelerin eğitim ve sağlık gibi alanlarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Bu yerleşim birimlerinde ekonomik, toplumsal ve yönetsel anlamda ortaya çıkan karışıklığı gidermek ve yol gösterici bir rehber olmak için “*Büyükşehir Olma Yolunda Bir Kent: Balıkesir GMKA Değerlendirme Raporu*” hazırlanmıştır (GMKA, 2012b: 38).

Helal sertifikalı ürünler, İslam ülkeleri ile yapılan ihracatın artırılması açısından geleceği parlak sektörlerden biridir. Mevcut üretimin kalitesini, ihracatta ülke çeşitliliğini ve pazar payını arttırmak için helal sertifikası önemli fırsatlar sunduğundan “*İhracat İçin Helal Sertifikası Sempozyumu Bildirileri*” adlı rapor hazırlanmıştır (GMKA, 2012: 42).

Bozcaada ve Gökçeada TR22 Güney Marmara Bölgesinin turizm potansiyeli için önemli bölgelerdir. Ajans personeli tarafından oluşturulan 5 kişilik uzman ekip bu adalar hakkında gerekli incelemeleri yaparak elde ettiği verileri “*Bozcaada ve Gökçeada Değerlendirme Raporu*” halinde hazırlamıştır. Bu raporda adalar hakkında alınması gereken önlemler sıralanmıştır. Bunların başında adadaki kalıcı nüfusun artırılması, altyapının iyileştirilmesi, yaz aylarında ulaşım imkânlarının artırılması gibi alınması gereken bir dizi önlem sıralanmıştır (GMKA, 2012c: 35).

Türkiye’de OSB 1962 yılında Dünya Bankasından alınan krediyle, sanayinin disipline edilmesi, birbirine yan ürün olan sanayi maddelerinin üretilerek verimliliğin sağlanması, az gelişmiş bölgelerde sanayinin yaygınlaştırılması ve bölgenin kamu gücü kullanılarak kendi organlarınıca yönetiminin sağlanması için kurulmuştur. TR22 Güney Marmara Bölgesinde 5’i Balıkesir’de, 2’si Çanakkale’de olmak üzere 7 adet OSB bulunmaktadır. “*TR22 Güney Marmara OSB Araştırması Raporu*” ile bölgesel potansiyelin harekete geçirilmesi için yapılması gereken düzenlemelerden söz edilmiştir (GMKA, 2012d: 7).

“*TR22 Güney Marmara Bölgesi Yenilenebilir Enerji Araştırması*” ile bölgede önemli potansiyele sahip yenilenebilir enerji sektörünün²⁷ mevcut durumu incelenerek, ulaşılması gereken hedeflere yönetim kapsamında nasıl stratejilerin ortaya konulması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu sektörlerin bölge ve ülke ekonomisine sağladığı katkıların artırılması hedeflenmiştir (GMKA, 2013: 49).

İçinde bulunduğumuz toplumun bir gerekliliği olarak GMKA tarafından “*TR22 Güney Marmara Bölgesi Sosyal Yapı Araştırma Raporunu*” hazırlanmıştır. Bu ve buna benzer raporlar sadece GMKA ajansı tarafından değil Türkiye’de faaliyet gösteren 26 ajansın öncelikli belirlemiş olduğu politikaların başında gelmektedir. Sosyal anlamda kalkınmayı sağlayamamış bir toplum gerçek anlamda kalkınması mümkün değildir. Bu kapsamda ajanslar işbirliği içerisine girerek mesleki eğitim, insan kaynağı kapasitesinin geliştirilmesi ve girişimcilik gibi konular hakkında fikir alışverişinde bulunurken az sayıda ajans ise kültür-sanat, çevresel sürdürülebilirlik ve erişilebilirlik gibi konuları ele almaktadır (GMKA, 2012e: 4). Ajanslar tarafından çıkarılan teklif çağrılarında öne çıkan sosyal politika konuları sırasıyla dezavantajlı gruplara yönelik, istihdama yönelik, kadınlar–yaşlılar-engellilere yönelik, sosyal uyum-sosyal içerme ve kültür gibi konular üzerindedir. 2009-2011 yılları arasında Ajanslar tarafından sosyal politika alanında verilen destek miktarı 114,7 milyon TL’dir. Bu alanda mali destek veren ajans sayısı 10’dur (GMKA, 2012e: 37).

GMKA “*TR22 Güney Marmara Bölgesi Tarım ve Hayvancılık Araştırma Raporunu*” hazırlamıştır. Bu raporun amacı, TR22 Güney Marmara Bölgesi için

²⁷ Yenilenebilir enerji kaynakları; Hidroelektrik Enerji, Rüzgar Enerjisi, Jeotermal Enerji, Biyokütle Enerjisi, Güneş Enerjisi, Hidrojen Enerjisi ve Dalga ve Deniz Akıntı Enerjileridir.

büyük öneme sahip olan tarım ve hayvancılık sektörünün mevcut durumu hakkında bilgi vermek ve bu konuda yaşanan sorunlara çözüm aramaktır. Yapılan araştırmalar sonucunda bitkisel üretim, hayvansal üretim, tarımsal örgütlenme, tohum ve fidancılık, zeytin ve zeytinyağı, kanatlı, süt ve süt ürünleri olmak üzere toplam yedi grupta sorunlar belirlenmiştir. Ağırlıklı olan sorunların başında sulama, üretim maliyetlerinin yüksekliği, pazarlama sorunu, hastalıklar, çevre kirliliği ve eğitim gibi konular gelmektedir. Bu sorunlara ise, arazi toplulaştırılması (miras yoluyla arazinin parçalanmasını engelleme), uygun destek politikaları, tarıma dayalı sanayi yatırımı yapacak kişilere uygun kredilerin sağlanması ve düzenli olarak eğitimler verilmesi gibi çözüm önerileri sunulmuştur (GMKA, 2012f: 245-253).

GMKA tarafından yapılan sektör araştırmaları sonucunda 2012 ve 2013 yıllarında 14 adet araştırma ve rapor hazırlanmıştır. Bu çalışmaların detayına yukarıdaki paragraflarda değinilmiştir. Bu çalışmaların yapılması bölgede katma değeri yüksek sektörlerin ortaya çıkarılması, geliştirilmeye müsait alanların belirlenmesi ve bölgesel kalkınmaya etkisi yüksek sektörler incelenmiştir. Çalışmalar sektörlerin mevcut durumu, sorunları, sorunlara çözüm önerileri ve gelecek projeksiyonları hakkında bilgi vermektedir. Kısacası bu sektörlerin dünü, bugünü ve yarını incelenmiştir. Hazırlanan bu raporlar fuar, kongre, seminer, sempozyum ve toplantılarda dağıtılmakta ve sunumlar yapılmaktadır. Böylece yatırımcıların bölge hakkında bilgi edinmesi sağlanmış, yatırımların bölgeye çekilmesi amaçlanmıştır. Yatırımlar ile bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda kalkınması sağlanacaktır. GMKA geliştirilmesi ve iyileştirilmesi düşünülen alanlarda çalışmalarına devam etmektedir.

3.8.2. GMKA'nın TR22 Güney Marmara Bölgenin Dış Ticareti Üzerindeki Etkileri

Bölgede dış ticaret hacminin gelişmesindeki en önemli faktör lojistik ağlarının tesis edilmesidir. Balıkesir ve Çanakkale illerinin İstanbul, İzmir ve Bursa gibi büyük şehirlere yakın olması dış ticaretin gelişmesindeki bir diğer etkidir. Dolayısıyla üretilen mal ve hizmetlerin kısa sürede alıcılarına teslim edilmesi ticari hayatın canlanmasına ve hız kazanmasına zemin hazırlamaktadır. Bunun yanında bölge içindeki ulaşım hizmetlerinin sık ve kolay olması bölge içi ticari hayatı olumlu etkilemektedir. 2011 yılında GMKA tarafından İYMDP'nin açılması ve diğer

MDP'nin etkileri kapsamında TR22 Güney Marmara Bölgesinde gerçekleşen ihracat ve ithalat verilerine tablo 14'te değinilmiştir.

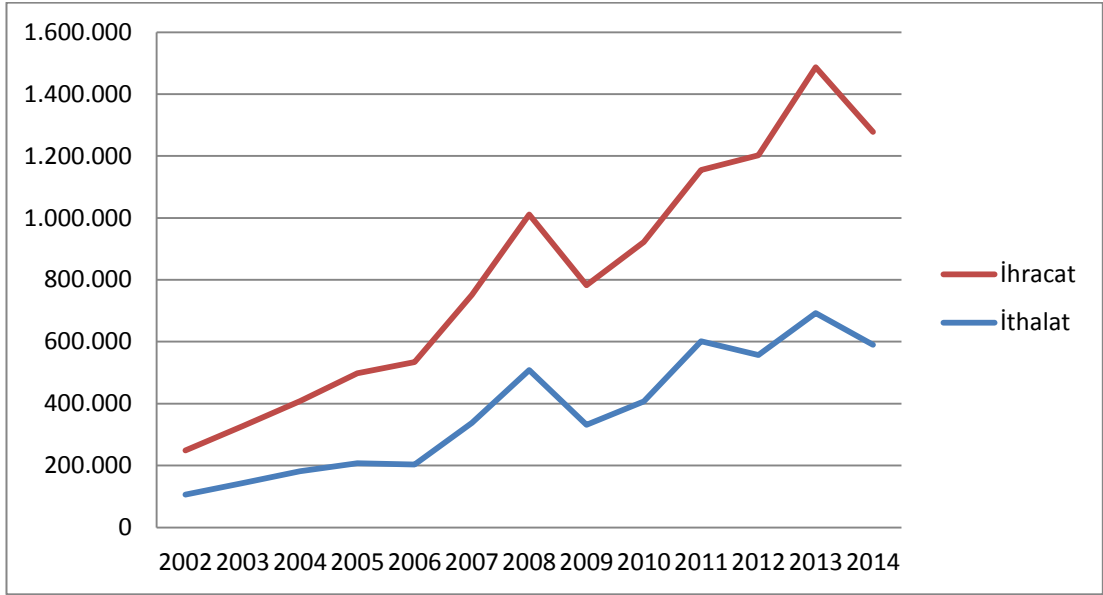
Tablo 14. TR22 Güney Marmara Bölgesinin İhracatı ve İthalatı (Bin \$)

Yılar	İhracat	Bir önceki yıla göre artış %	İthalat	Bir önceki yıla göre artış %	Nüfus	Kişi başına ihracat	Kişi başına ithalat
2002	142.781		105.634		-	-	-
2003	183.856	28,77	143.181	35,54	-	-	-
2004	226.121	22,99	181.949	27,08	-	-	-
2005	290.803	28,61	207.693	14,15	-	-	-
2006	330.860	13,77	203.051	-2,23	-	-	-
2007	413.561	25	338.055	66,49	1.594.322	259	212
2008	502.785	21,57	508.151	50,32	1.605.067	313	317
2009	450.918	-10,31	331.427	-34,77	1.617.820	279	205
2010	514.473	14,09	407.451	22,94	1.642.720	313	248
2011	553.073	7,5	601.377	47,59	1.640.759	337	367
2012	645.249	16,67	557.046	-7,37	1.654.422	390	337
2013	794.861	23,19	692.284	24,28	1.665.289	477	416
2014*	687.580	-13,49	590.532	-14,69	1.700.847	404	347

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 adresinden 01 Ocak 2016'da alındı. *2014 yılı 9 aylık dönemi kapsamaktadır.

Tablo 14'te yer alan veriler incelendiğinde, ihracat ve ithalat 2009 yılı hariç yıllar itibariyle artış göstermiştir. 2002 yılından 2014 yılına kadar 12 yıllık süreçte ihracatta 4,8 kat, ithalatta ise 5,5 kat artış olmuştur. Bir önceki yıla göre ihracat ve ithalattaki artışa baktığımızda GMKA'nın kurulduğu 2009 yılı önsesi ve sonrasında pek bir farkın olmadığı görülmüştür. Bölgede gerçekleşen potansiyel ile TR22 Bölgesinin ihracat ve ithalat verileri ile tam olarak örtüşmemektedir. Bunun başlıca nedeni şirket merkezlerinin İstanbul, İzmir ve Bursa gibi büyük şehirlerde olmasıdır. Bu durumda ihracat ve ithalat verileri bölge içerisinde yer almayıp şirketin merkezinin bulunduğu yerde kayıtlara alınmaktadır (GMKA, 2014: 137). Konunun daha iyi anlaşılabilmesi adına ihracat ve ithalat grafik 1'e yansıtılarak açıklanmıştır.

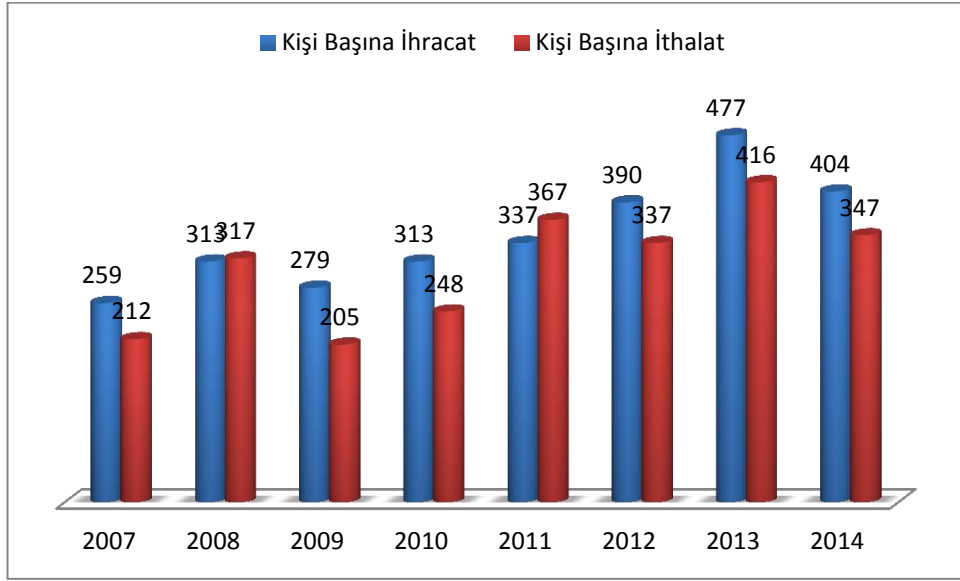
Grafik 1. TR22 Güney Marmara Bölgesinin Yıllar İtibariyle İhracatı ve İthalatı

Kaynak: Tablo 14'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

Grafik 1'de görüldüğü üzere İhracat ve ithalat verilerinde yıllar itibariyle bir artış görülmektedir. Yalnız 2009 yılındaki ekonomik krizin etkisi bölgede hem ihracatı hem de ithalatı olumsuz etkilemiştir. İncelenen tüm yıllarda ihracatın ithalatı karşılayabilme oranı yüksektir. Bu durum bölge ekonomisinin dış ticarete (küresel kriz, dış talep daralmaları, uluslararası ticaretteki ekonomik durgunluk) kırılganlığının düşük olduğunu göstermektedir. Ajans tarafından açılan hibe programları kapsamında ihracatın ve ithalatın arttığı göz ardı edilemez. Gelecek 10 yıllık bir süreçte bu etkinin kapsamı daha da genişleyecek, ihracat bölgesel kalkınmada öncü bir rol oynayacaktır. Kişi başına düşen ihracat ve ithalat ise grafik 2'ye yansıtılarak açıklanmıştır.

Grafik 2. TR22 Güney Marmara Bölgesinin Kişi başına İhracatı ve İthalatı

Kaynak: Tablo 14'ten yararlanılarak oluşturulmuştur.

2007-2014 yılları arasında kişi başına düşen dış ticaret verilerine baktığımızda, 2009 yılı hariç genel anlamıyla bir artış olduğu görülmektedir. Kişi başına düşen ihracat 2011 yılı haricinde ithalatın önünde seyretmektedir. TÜİK 2011 yılı verilerine bakıldığında, Türkiye’de kişi başına düşen ihracat 2.016 \$ iken, ithalat ise 3.128 \$ olarak gerçekleşmiştir. Bu durum Bölgenin kişi başına düşen dış ticaret rakamlarının Türkiye’ye kıyasla düşük olduğunu göstermektedir (GMKA, 2014: 138).

3.8.3. GMKA’nın TR22 Güney Marmara Bölgenin İstihdamı Üzerindeki Etkileri

GMKA “*nitelikli insan yetiştiren, rekabet edebilen, yaşanabilir GÜNEY MARMARA*” vizyonunda belirlemiş olduğu önceliklerden biriside gölgede istihdam sorununun çözülmesi ve yeni iş olanaklarının geliştirilmesidir. 2010 ve 2011 hibe programları kapsamında toplam 500 kişi istihdam edilmiştir. 2012, 2013 ve 2014 hibe programlarının etkileri hazır olmadığından değerlendirilmeye alınamamıştır. GMKA ulusal ve uluslararası kurum ve/veya kuruluşlara çeşitli sunumlar ve tanıtımlar yaparak bölgedeki potansiyel harekete geçirilmek istenmiştir. Bu kapsamda yapılan çalışmalar aşağıda özetlenmiştir (GMKA, 2014: 82-86):

- ✓ Texhong Textile (İplik Yatırımı): Balıkesir Organize Sanayi Bölgesi'nde (OSB) 204.000 m2 alanda yer almıştır. Toplam yatırım, 180 milyon \$ değerinde olup 1.200 kişiye istihdam sağlanacaktır.
- ✓ Akdeniz Sınai ve Liman Yatırımları A.Ş. (Petro-kimya Yatırımı): Bandırma yakınlarında yaklaşık 85 hektarlık alanda kimyasal ve petrokimyasal ara ürünler üretmek amacıyla bir petrokimya tesisi kurmayı planlamaktadır. Toplam yatırım, 250 milyon \$ değerinde olup, 750 kişiye istihdam sağlanacaktır.
- ✓ Kepekler Termal (Termal Turizm Yatırımı): Susurluk, Kepekler Bölgesinde yapılacak olan termal turizm yatırım 250 milyon \$ değerinde olup, 1.000 kişiye istihdam sağlanacaktır.
- ✓ Troy Fireworks International Havaifışek Piroteknik Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Patlayıcı Madde Ve Havai Fişek İmalatı Yatırımı): Balıkesir'de yapılacak olan yatırım 3.000.000 € büyüklüğünde olup 300 kişilik istihdam sağlanması planlanmaktadır.
- ✓ Armadi Art Banyo Mobilyaları Üretim Tesisi: 1974 yılından beri İstanbul Dudullu Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren firma, ürettiği ürünlerin %60'ını ihraç etmektedir. Ajans aracılığı ile firma ile görüşülerek Balıkesir OSB bir yer satılmış burada faaliyet göstermesi için desteklenmiştir.
- ✓ Rüzgâr Enerjisi Yatırımı: Rüzgâr Enerjisi alanında 3.000.000 Euro'luk bir yatırım yapmayı planlayan firma Ajansımıza başvurarak yatırım sürecinde destek talep etmiştir. Firmanın izin ve ruhsat işlemleri takip edilmiş ve yatırıma başlanmıştır.
- ✓ Dardanel Önentaş A.Ş. (Gıda Yatırımı): Çanakkale merkezde gıda tesisi olarak çalışan firma bu tesisi kapatarak OSB'ye taşınmayı planlamaktadır. Ayrıca Gökçeada'da da 300 kişilik istihdam oluşturacak bir yatırım yapmayı da planlamaktadır.

Ajans sadece yatırım destek faaliyetleri ile yetinmeyip bölgeye yatırım yapmak isteyen firmaların kuruluş aşamasından başlayıp faaliyete geçinceye kadar her türlü bilgiye ulaşmasına ön ayak olmaktadır. Ajansın bu tutumu yatırım kanallarına geniş bir perspektiften baktığını ve sürdürülebilir bir yatırım potansiyelinin oluşmasını sağlamaktır.

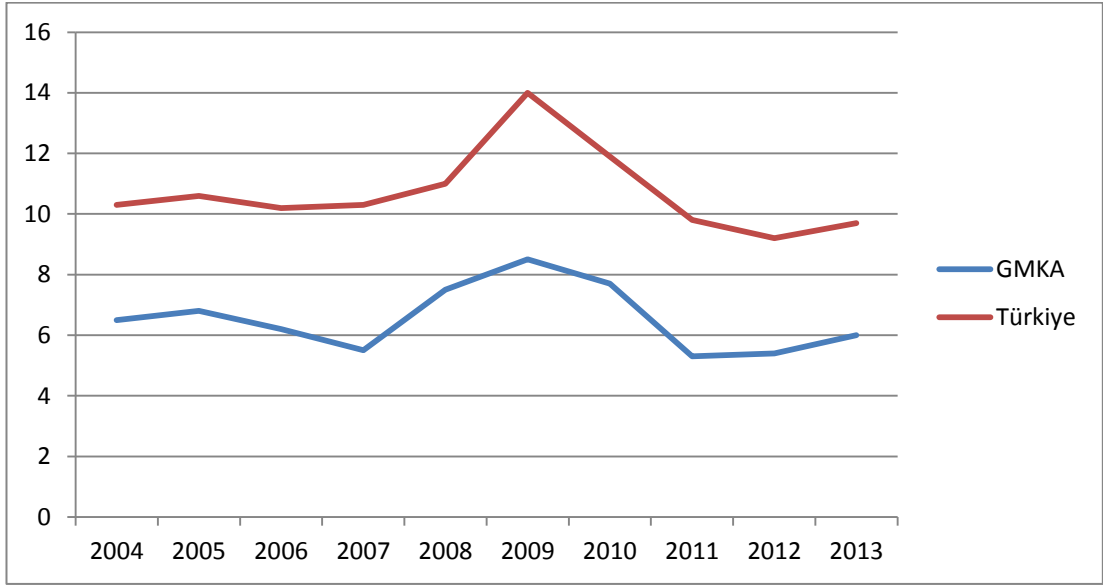
Tablo 15. TR22 Güney Marmara Bölgesinin Yıllara ve Kurumsal Olmayan Nüfusa Göre İşgücü Durumu (Bin kişi, 15+yaş)

Yıllar	15+ yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	İşsiz	Türkiye İşsiz	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)	İşgücüne dahil olmayan nüfus
2004	1.223	578	541	38	10,3	47,3	6,5	44,2	645
2005	1.203	590	549	40	10,6	49	6,8	45,7	613
2006	1.207	586	550	36	10,2	48,6	6,2	45,6	621
2007	1.229	627	592	35	10,3	51	5,5	48,2	603
2008	1.261	594	550	45	11	47,1	7,5	43,6	666
2009	1.264	612	560	52	14	48,4	8,5	44,3	652
2010	1.274	615	568	48	11,9	48,3	7,7	44,6	658
2011	1.289	607	575	32	9,8	47,1	5,3	44,6	682
2012	1.312	620	587	33	9,2	47,3	5,4	44,7	692
2013	1.319	625	587	38	9,7	47,4	6	44,5	694

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, <http://www.tuik.gov.tr/> adresinden 04 Ocak 2016'da alındı.

GMKA tarafından açılan hibe programları, yatırım destek faaliyetleri ve diğer çalışmalar neticesinde işgücüne katılım oranının, işsizliğin ve istihdam oranının geldiği son durum tablo 15'te gösterilmiştir. Ajans tarafından yapılan çalışmalar sonucunda istihdamda genel anlamıyla bir artış yaşanmıştır, fakat TÜİK verilerine baktığımızda bu artışın etkileri görülmemektedir. Bu sonuç ajansın 2010 yılında faaliyete başlamasına rağmen istihdam açısından hiçbir etki yaratmadı mı? Sorununu gündeme getirmektedir. 2010 ve 2011 yılında yapılan çalışmaların etki analizi 500 kişiye istihdam sağlandığını gösterse de orta ve uzun vadede istihdam konusunda TR22 bölgesi önemli bir vizyona sahip olacağını görmekteyiz. 2014 yılı faaliyet raporunda gündeme alınan yatırım destek faaliyetlerinin hayata geçirilmesiyle bu etkinin kapsamı daha da artacak bölgede işsizlik büyük oranda çözülecektir. Türkiye'deki işsizlik ve TR22 bölgesindeki işsizlik oranları grafik 3'e yansıtılarak açıklanmıştır.

Grafik 3. Türkiye ve TR22 Güney Marmara Bölgesinin İşsizlik oranı

Kaynak: Tablo 15'ten yararlanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 3'te Türkiye'de ve TR22 bölgesinde işsizliğin genel görünümü yansıtılmıştır. Türkiye'de ve TR22 bölgesinde işsizliğin izlenmiş olduğu seyir birbirine paralellik göstermektedir. TR22 bölgesi özelinde orta ve uzun vadede işsizliğin gözle görülür bir şekilde azalacağı GMKA'nın bölgeye yaptığı yatırımlardan anlaşılmaktadır. 2014 faaliyet raporunda bahsi geçen İplik Yatırımı, Petro-kimya Yatırımı, Termal Turizm Yatırımı, Patlayıcı Madde ve Havai Fişek İmalatı Yatırımı, Armadi Art Banyo Mobilyaları Üretim Tesisi Rüzgâr Enerjisi Yatırımı ve Gıda Yatırımı hayata geçirilir ise 3.550 kişiye istihdam sağlanarak, bölgede işsizlik ciddi oranda azalacaktır.

3.8.4. GMKA'nın Bütçe Uygulama Sonuçlarının Analizi ve TR22 Güney Marmara Bölgesinin Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

GMKA, 5449 sayılı Kanunda belirtilen görevler başta olmak üzere Bölge Planı, çalışma raporları ve diğer kanunlarda belirtilen görevleri yerine getirebilmek için bir takım gelir kalemlerine ihtiyaç duymaktadır²⁸. Bu gelirleri çeşitli gider türleri ile bölgeye aktarırlar. 2010 yılında faaliyete başlayan GMKA'nın bütçe uygulama sonuçları tablo 16'da gösterilmiştir.

²⁸ Ajansların gelir ve gider kalemlerine ikinci bölümde değinilmiştir.

Tablo 16. GMKA'nın Yıllar İtibariyle Bütçe Uygulama Sonuçları

GELİRLER	2010		2011		2012		2013		2014	
	Gerçekleşme Oranı %	Toplam Gelirin % Dağılımı	Gerçekleşme Oranı %	Toplam Gelirin % Dağılımı	Gerçekleşme Oranı %	Toplam Gelirin % Dağılımı	Gerçekleşme Oranı %	Toplam Gelirin % Dağılımı	Gerçekleşme Oranı %	Toplam Gelirin % Dağılımı
Merkezi Yönetim Bütçesinden Aktarılan Pay	99,98	69,49	20,00	37,95	67,78	67,97	90,71	55,54	109,43	50,31
İl Özel İdareleri, Belediye ve Sanayi ve Ticaret Odalarından Aktarılan Pay	18,89	4,78	34,86	28,85	59,12	15,71	52,29	9,96	64,23	9,87
Faaliyet Gelirleri	17,94	0,37	202,71	11,14	61,36	2,59	85,10	1,62	97,58	1,25
Bir Önceki Yıldan Devreden Nakit	67,60	25,35	0,00	0,00	-	0,00	-	0,00	-	0,00
Bir Önceki Yıldan Devreden Alacaklar	-	0,00	38,73	22,06	57,73	13,73	98,35	32,89	72,62	7,74
MDP Ön Ödemeleri(Bütçe Dışı Avanslar)	-	0,00	-	0,00	-	0,00	-	0,00	-	0,00
DFD Ön Ödemeleri (Bütçe Dışı Avanslar)	-	0,00	-	0,00	-	0,00	-	0,00	-	0,00
Emanetler-Ödenecek Diğer Yükümlülükler(-)	-	0,00	-	0,00	-	0,00	-	0,00	-	0,00
Toplam	74,40	100,00	19,19	100,00	47,50	100,00	72,66	100,00	96,23	100,00
GİDERLER	2010		2011		2012		2013		2014	
	Gerçekleşme Oranı %	Toplam Giderin % Dağılımı	Gerçekleşme Oranı %	Toplam Giderin % Dağılımı	Gerçekleşme Oranı %	Toplam Giderin % Dağılımı	Gerçekleşme Oranı %	Toplam Giderin % Dağılımı	Gerçekleşme Oranı %	Toplam Giderin % Dağılımı
Genel Yönetim Hizmetleri	100,00	100,00	72,99	62,78	67,14	22,14	70,25	24,86	87,63	34,20
İzleme Değerlendirme ve Koordinasyon Hizmetleri	-	0,00	21,22	0,43	41,38	0,20	35,52	0,22	47,43	0,15
Plan, Program ve Proje Hizmetleri	-	0,00	41,16	1,35	31,77	1,64	26,97	1,32	58,23	1,82
Araştırma ve Geliştirme Hizmetleri	-	0,00	0,42	0,01	5,21	0,31	49,22	1,98	7,17	0,13
Tanıtım ve Eğitim Hizmetleri	-	0,00	63,20	8,60	55,25	3,44	88,30	8,12	65,22	5,10
Proje ve Faaliyet Destekleme Hizmetleri	-	0,00	9,40	26,83	73,60	72,27	54,59	63,50	45,29	58,59
Toplam	100,00	100,00	25,43	100,00	67,12	100,00	58,67	100,00	55,09	100,00

Kaynak: GMKA 2010-2015 yılları arasındaki faaliyet raporları dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Tablo 16’da 2010 yılından 2014 yılına kadar GMKA’nın gelirlerinin ve giderlerinin gerçekleşme oranı ve toplam gelir veya gider içindeki kalemlerin yüzde dağılımı gösterilmiştir. Gider kalemleri içerisinde yer alan genel yönetim hizmetleri, personel gideri, mal ve hizmet alım gideri ve yedek ödeneklerden oluşmaktadır. İzleme değerlendirme ve koordinasyon hizmetleri, plan, program ve proje hizmetleri, araştırma ve geliştirme hizmetleri, tanıtım ve eğitim hizmetleri ise, mal ve hizmet alım gideri ve alınan bu malların her türlü giderlerinden (bakım, onarım, taşıma v.b.) oluşur. Son olarak en önemli diğer kalemlerinden olan proje ve faaliyet destekleme hizmetleri ise, doğrudan finansman, doğrudan faaliyet ve teknik desteklerden oluşur. Genel giderler kapsamında bu gider türü ne kadar fazla ise giderlerin doğrudan bölgeye sağlandığını söylemek mümkündür. Yıllar itibariyle bütçe performans gerçekleştirmelerine baktığımızda elde edilen sonuçlar şu şekildedir.

2010 yılında tahmin edilen bütçe 27.497.966,63 TL olarak hesaplanmış, 20.459.607,93 TL olarak gerçekleşmiştir. Gerçekleşme oranı % 74,4’tür. Gerçekleşen geliri % 69,49’u merkezi yönetimden aktarılmıştır. Bu yılda yapılan giderlere baktığımızda, tahmin edilen gider 6.863.778,55 TL’nin tamamı genel yönetim giderlerine harcanmıştır. Ajans bu yılda faaliyete yeni başladığı için proje ve faaliyet destekleme hizmetlerine pay ayıramamıştır.

2011 yılı incelendiğinde tahmin edilen bütçe 38.420.989,52 TL olarak hesaplanmış, 7.372.443,19 TL olarak gerçekleşmiştir. Gerçekleşme oranı % 19,19 ile en düşük bu yılda görülmüştür. Bu yılda gerçekleşen gelirin düşük olmasının nedeni merkezi yönetimden aktarılan payın % 20 oranında gerçekleşmesidir. Bu yılda yapılan giderlere baktığımızda, tahmin edilen gider 38.420.989,52 TL olarak hesaplanmış, 9.770.033,01 TL olarak gerçekleşmiştir. Gerçekleşme oranı % 25,43’tür. Proje ve faaliyet destekleme hizmetleri için yapılan gider, toplam giderin % 26,83’ünü oluşturmaktadır. GMKA’nın kurumsallaşmayı tamamlayarak bölgedeki kişi veya kurumlara destek verdiği görülmektedir.

2012 yılı incelendiğinde bütçe gelirlerinin gerçekleşme oranı % 47,5 olarak görülmektedir. Gelirlerin % 67,97’si merkezi yönetimden aktarılan paylardan oluşmuştur. Bu yılda yapılan giderlere baktığımızda, tahmin edilen gider 30.973.524,86 TL olarak hesaplanmış, 20.789.683,17 TL olarak gerçekleşmiştir. Gerçekleşme oranı % 67,12’dir. Proje ve faaliyet destekleme hizmetleri için yapılan gider, toplam giderin % 72,27’sini oluşturmaktadır. Bu oranın 2010 ve 2011 yılına

göre artmasının nedeni, bu yılında açılan Mali Destek Programına aşamalı olarak ödemelerinin yapılmasıdır.

2013 ve 2014 yılları birlikte incelendiğinde gelir gerçekleşme oranı 2013 yılı için % 72,66, 2014 yılı için % 96,23 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranların artması tahmin edilen bütçenin çok az yanılma payı ile gerçekleştiğini gösterir. Bu yıllarda yapılan giderler için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. 2013 yılında bütçe giderleri gerçekleşme oranı % 58,67, 2014 yılında % 55,09 olarak gerçekleştiği görülmüştür. Proje ve faaliyet destekleme hizmetleri için ayrılan pay 2013 ve 2014 yılları için sırasıyla %63,50, %45,29 olarak gerçekleşmiştir. GMKA'nın bu yıllarda bu gider kalemi için yeteri kadar pay ayırmaması hem yapılan toplam giderdeki azalıştan hem de genel yönetim giderlerindeki artıştan kaynaklanmaktadır. Tablo 12'deki proje kabul oranının bu yıllardaki düşüşü proje ve faaliyet destekleme hizmetlerine ayrılan payın azalmasındaki bir diğer etkidir.

Sonuç olarak çalışmamızın önceki bölümlerinde bahsettiğimiz gibi GMKA 2009 yılında kurulmasına rağmen 2010 yılında aktif olarak çalışmalarına başlamıştır. 2010-2014 yılları arasında TR22 Güney Marmara Bölgesinin kalkınması için hibe programlarına çıkmış 2010 yılında 10.509.625,52 TL, 2011 yılında 14.694.050,75 TL, 2013 yılında 15.913.669,42 TL ve 2014 yılında 13.004.405,80 TL bölgedeki projelere aktararak bölge ekonomisinin kalkınması hedeflenmiştir.

Sağlanan bu destekler neticesinde, TR22 Bölgesinin ülkenin toplam katma değerine katkısı 2011 yılı için % 2,14 olarak hesaplanmıştır. Bu katma değer önemli bir bölümü % 5,32 ile tarım sektöründen gelirken, ikinci sırada % 1,87 ile hizmetler sektörü ve üçüncü sırada %1,73 civarındaki bir oranla sanayi sektörü gelmektedir. TR22 bölgesi kişi başına düşen katma değerde ise 26 bölge arasında 16. sırada yer almaktadır (TÜİK, 2014: 18). Tekrar tekrar yenilemek gerekirse GMKA'nın çalışmalarından birçok kurum ve/veya kuruluş etkilenmiştir. Bu etkinin kapsamı hemen görülmesine de 10 yıllık bir süreçte daha net anlaşılacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmanın yapılmasındaki amaç, Türkiye’de 2006 yılında kurulmaya başlayan BKA’ların bölgesel düzeyde yapmak istedikleri projelere, hedeflere ve amaçlara değinerek, GMKA özelinde TR22 bölgesinin sosyo-ekonomik yapısı, ihracatı, ithalatı ve istihdamı üzerindeki etkileri incelenmiştir. TR22 Güney Marmara (Balıkesir-Çanakkale) Bölgesinde faaliyet gösteren ajansın çalışmaları sonucunda elde edilen veriler incelenerek bir takım önerilerde bulunulmuştur.

1929 yılında Dünyada yaşanan “Büyük Bunalım” ve İkinci Dünya Savaşının yıkıcı etkilerini gidermek için 1950’li yıllarda bölgesel kalkınma politikaları önem kazanmıştır. 1950’li yıllardan 1980’li yıllara kadar merkezi hükümetin kontrolünde ortaya atılan bölgesel kalkınma politikaları, 1980’li yıllardan sonra yönetim ekseninin yer değiştirmesiyle yerelden merkeze doğru “adem-i merkezizetçi” bir anlayışla uygulanmaya başlanmıştır. ABD’de 1933 yılında Tennessee Valley Authority adında ilk ajans kurulmuştur. Ajanslar Fransa, Belçika ve Avusturya’da 1950’li yıllarda; Almanya ve İngiltere’de 1960-70’li yıllarda; İspanya ve Yunanistan’da 1980’li yıllarda; Polonya, Çek Cumhuriyeti ve İsveç’te 1990’lı yıllarda; Türkiye’de ise 2000’li yıllarda kurulmaya başlanmıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra Türkiye’de bölgelerarası gelişmişlik farkları gözle görülür bir şekilde artmaya başlamıştır. Bu farkı azaltmak için 1960’lı yıllardan 2000’li yıllara kadar, dengeli bölgesel kalkınma politikası uygulanmaya çalışılmıştır. Bu dönemde merkezi hükümet tarafından beş yıllık kalkınma planları, yatırım teşvik politikaları, kırsal kalkınmayı sağlamak için geliştirilen plan ve projeler, Organize Sanayi Bölgelerini ve Küçük Sanayi Sitelerini geliştirme projeleri uygulanmıştır. Hazırlanan bu plan ve projelerin yanında illerin ve bölgelerin geliştirilmesine katkı sağlamak adına bölgesel planlara da yer verilmiştir.

Avrupa Birliğine uyum süreci kapsamında, 5449 sayılı Kanunun kabul edilmesiyle ajansların kurulması için hukuki süreç başlamıştır. Bu süreçte 5449 sayılı Kanun, Anayasa Mahkemesinde iptal davasına konu olmuştur. Anayasa Mahkemesi Kanunu Anayasaya aykırı bulmamış bu kurumları kamu tüzel kişiliğine haiz ve özerk kurumlar olarak ilan etmiştir. Dava sürecinin yaşandığı zaman zarfında ajanslar kurulamamış bu süreç 2006 yılına kadar uzamıştır. Bu yılda iki pilot uygulama (İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansı) ile ajanslar resmen kurulmuştur. 2008 yılında 8 ve 2009 yılında 16 ajans Bakanlar Kurulu kararı ile kurularak Bölge Planları

hazırlık çalışmalarına başlanmıştır. GMKA'da 2009 yılında kurulmuş fakat görevine 2010 yılında başlamıştır. İlk olarak 2010-2013 bölge planını hazırlayan ajans kısa sürede 2014-2023 vizyonlu bölge olanı ile çalışmalarını sürdürmektedir.

Bu kapsamda çalışma üç bölüm halinde hazırlanmıştır. Birinci bölümde bölge, kalkınma, bölgesel kalkınma ve kalkınma ajanslarının kuruluşundan başlayarak geldiği son durum incelenerek, seçilmiş ülkelerdeki BKA'lara değinilmiştir. İkinci bölümde Türkiye'de planlı dönem öncesi ve planlı dönem sonrası uygulanan bölgesel politikalar ve bölgelerde uygulanan plan ve projeler incelenmiştir. İkinci bölümün son kısmında Türkiye'deki kurulmuş olan ajansların kuruluş amaçlarına, görev ve yetkilerine, teşkilat yapılarına, gelir ve giderlerine, personel yapılarına ve denetimine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, geniş bir perspektiften GMKA ele alınmıştır. Örnek olarak seçilen bu ajansın temel amacı, teşkilat yapısı, temel politika ve öncelikleri, proje ve faaliyet destek mekanizmaları anlatılmış, devamında ajansın TR22 Güney Marmara Bölgesinin kalkınmasına katkısı detaylı olarak incelenmiştir.

Ajans tarafından sağlanan hibe programlarının etkilerine baktığımızda 2010 yılından 2015 yılına kadar farklı alanlarda Mali Destek Programları açılmıştır. Bu programların etkileri halen devam etmekte olup 2010 ve 2011 yılı tamamlanan proje etkileri şu şekilde gerçekleşmiştir. Bu iki yıllık süreçte 500 kişiye yeni istihdam sağlanmış, üretim kapasitesinde % 3,41'lik bir artış gerçekleşmiş, 282 yeni ürün piyasaya sürülmüş, 4 yeni laboratuvar kurulmuş ve 9 tanesi onarılmış, 13.900 m2 alan turizme açılmış, 16.284 yeni ekipman bölgeye kazandırılmış, 5.972 kişiye 8.972 saat eğitim verilmiş ve bölge 53 yeni ülkeyle ihracat yapmaya başlarken ihracat 4,5 kat, ithalat ise 5,5 kat artmıştır. Bu gerçekleşme verileri 2010 ve 2011 yılına ait olduğu unutulmamalıdır. Diğer yıllar için yapılan mali destek programlarının etkileri ise ajans tarafından hazırlık aşamasında olduğu için çalışmada yer verilememiştir.

GMKA'nın bölgeye sağlamış olduğu katkılar çeşitli yollarla anlatılmıştır. Ajansın bölgesel kalkınma yolunda attığı adımlar irdelenirken çeşitli problemler/sorunlar ile karşılaşmıştır. Etkilerin arttırılması ve kaynakların yerinde kullanılması için bu problemlerin/sorunların analiz edilerek çözümlenmesi gerekir. Bunlar kısaca şu şekilde ifade edilmiştir.

- ✓ GMKA'nın ve diğer ajansların yaşadığı en büyük problem bütçe tahminleri ile bütçe gerçekleştirmeleri arasındaki farkın çok düşük olmasıdır. Bu fark ne

kadar yüksek olursa tahmin edilen bütçenin gerçekleşme oranı o kadar yüksek olacaktır. Örneğin: GMKA 2014 yılında bütçe gerçekleştirmeleri/bütçe tahmini oranı %66,56, 2013 yılında %72,66 ve 2012 yılında %47,50 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde faaliyet gösteren ajanslarda bu oran yaklaşık olarak %50 civarındadır. Hem GMKA hem de diğer ajansların 5449 sayılı Kanunda verilen görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmek için finansman konusunda sıkıntı yaşamamaları gerekir, bunun için tahmin edilen bütçe eksiksiz olarak temin edilmelidir. Bu sorun ajansların başarısını etkileyen en önemli sorunların başında gelmektedir. Yaratıcı fikirlerin ortaya atılması için bu sorunun çözülmesi gerekir.

- ✓ Seçilmiş ülkelerdeki ajansların yapıları incelendiğinde, ülkelerin gelişmişlik düzeyine, coğrafi yapılarına, demografik özelliklerine ve daha birçok unsura bağlı olarak farklılık göstermekte, ayrıca aynı ülke içinde farklı türden kalkınma ajansı yapılarının olduğu açıkça görülmektedir. Türkiye'de bölgelerarasında sahip olunana kaynaklar, ekonomik ve sosyal gelişmişlik, yatırım ve ulaşım imkânları gibi birçok konuda farklılık bulunmasına rağmen; kalkınma ajansları gerek yönetim gerekse çalışma prensipleri olarak tek tip bir örgütlenme modelini benimsediklerini görmekteyiz. Bu durum 5449 sayılı Kanunun 3'üncü maddesinin gerekçesinde "*Her bölgenin kendine has sorunları, potansiyeli ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi farklılık gösterebilir. Buna bağlı olarak ajansların yapıları farklılık arz edebilir. Bu nedenle esneklik sağlamak ve dinamik bir yapı oluşturmak için ajansların kuruluşuna dair düzenleme yapma yetkisi Bakanlar Kuruluna aittir.*" belirtilen amaca uygun değildir. Bunun için, rekabet gücü zayıf, gelişmişlik düzeyi düşük, yatırım imkânlarının yetersiz olduğu bölgeler için istihdamı, üretimi, yatırımı, girişimciliği ve bölgenin potansiyelini harekete geçirecek ajans modeli; gelişmiş bölgeler için ise uzmanlaşmaya, markalaşmaya ve iş birliğini geliştirmeye yönelik bir ajans modeli uygulanabilir.
- ✓ GMKA'dan hareketle yapılan incelemeler sonucunda elde edilen bilgilerin (ihracat, istihdam, üretim, yatırım v.b. veriler) bazıları diğer kurum veya kuruluşlardan elde edilen bilgiler ile uyum sağlamadığı görülmüştür. Birbiriyle uyum sağlamayan bilgiler ile yapılacak olan çalışma sadece GMKA'nın değil diğer ajanslarında bölge planlarını, destek programlarını, öncelikli sektörleri veya diğer çalışma raporlarını hazırlarken yanlış hedeflerin ortaya konulmasını

sağlayacaktır. Ajans ile yapılan görüşmeler sırasında ajans personelinin, bölgedeki kurum veya kuruluşlardan bölgesel verileri istediklerinde ya eksik, ya yanlış ya da farklı bilgilerin verildiğini ve bilgilerin güncel olmadığını söylemektedirler. Bunun için yapılması gereken, Kalkınma Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu ve diğer ajanslar birlikte çalışmalı, ajanslar bölgedeki kurum veya kuruluşlarla ortak çalışmalarına özen göstermelidir.

- ✓ Kalkınma ajanslarının faaliyet destek mekanizmaları kapsamında doğrudan finansman desteği, faiz desteği ve faizsiz kredi desteği olmak üzere üç mali destekleme mekanizması vardır. Ajanslar doğrudan finansman desteğini kullanırken faiz desteği ve faizsiz kredi desteğini kullanmamaktadırlar. Bölgesel potansiyeli harekete geçirerek, üretimde çeşitliliğin, yatırım olanaklarının, rekabetçiliğin ve istihdamın artırılabilmesi için bu destek mekanizmalarının harekete geçirilmesi veya yeni etkin destekleme yöntemlerinin uygulamaya konulması gerekmektedir.
- ✓ Kalkınma ajanslarının en önemli sorunlarından biriside, sağladığı mali desteklerin etkilerinin tam olarak ölçülememesidir. Son yıllarda etki analizi, performans ölçümü ve çalışma sonuçları adı altında yapılan bir takım çalışmaların arttığı görülse de yeterli düzeyde değildir. Bu konuda ajanslara düşen en önemli görev, etki analizini her yıl düzenli olarak yaparak kamuoyunu bilgilendirmeli ve faaliyet raporlarında detaylı olarak bu sonuçlara yer verilmesini sağlamalıdır. Bu konudaki bir diğer sorun ise, etki analizi veya performans ölçümü gibi yapılacak çalışmalar konusunda bir standardizasyonun sağlanamamasıdır. Her ajansın bu konuda yaptığı çalışmaların ölçülmesi, güvenilirliği, hesap verebilirliği ve geçerliliği aynı olmayıp yanıltıcı sonuçlar vermektedir.
- ✓ 5449 sayılı Kanununun 5'inci maddesinde “Ajansın faaliyetleri, gelir ve giderlerinin gösterilmesi ve ajansla ilgili diğer konuların güncel olarak yayımlandığı ve takip edildiği bir internet sitesi oluşturmak” ajansların görevleri arasında sayılmıştır. Kalkınma ajanslarının internet siteleri incelenmiş olup bazı ajansların internet sitelerinde güncel olmayan bilgilere yer verildiği ve faaliyet raporlarının, çalışma programlarının ve bölgesel raporların çok uzun süreler geçtikten sonra yayımlandığı görülmüştür. Bu konuda ajanslara ciddi sorumluluk düşmektedir. Her ajans Kanunda belirtildiği gibi görev ve sorumluluklarını yeri ve zamanı geldiğinde

yapmalıdır. Bu konudaki bir diğ er sorun ise, mevzuatlarda yapılan değ iş ikliğ in son halinin ajansların internet sitelerinde yer almaması ve sitelerin uzun aralıklarla güncellenmesidir.

Çalışmada GMKA'dan hareketle diğ er ajanslarda ele alınarak bir takım sorunlar ortaya atılmış ve bu sorunlara çö züm önerileri sunulmuştur. Çalışma sonucunda elde edilen bilgilere göre, bu kurumların bölgesel kalkınma adına önemli etkilerinin oldu ğ u görö lü mdedir. Sadece GMKA'nın değ il diğ er ajanslarında bölgenin kalkınması için çeş itli alanlarda çalışma yaptıklarını görmekteyiz. Bu çalışmalara KOBİ'lere sağ lanan mali destekler, STK'ların geliştirilmesine yönelik yapılan çalışmalar, yatırım ve tanıtım faaliyetleri ve AR-GE çalışmaları örnek olarak gösterilebilir. Kısacası bölgede sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmenin sağ lanması ve yaşam standartlarının artması gibi birçok konuda ajanslar önemli bir görevi itfa etmektedirler.

Son yıllarda BKA'ların görevlerini yerine getiremediğ i için kaldırılması gündeme gelmiştir. Örneğ in: İngiltere'de 2010 yılında iktidara gelen Liberal Demokrat ve Muhafazakâr parti BKA'ları kaldırmıştır. Bunun nedeni ajansların faydadan çok zarar sağ ladığ ı, gelirden çok harcama yaptığ ı ve asıl görevlerini yerine getirmediğ i görüşüdür. İngiltere ajansların kapatılması sürecinde 3 milyar £ maliyete katlanmıştır. Her bölgenin kendine özgü yapılanma ve yönetim biçiminin oldu ğ u göz önüne alınırsa İngiltere hükümeti bu yapıda BKA'lara yer vermek istememiş, onun yerine Yerel Giriş im Ortaklığ ı adında yapılanmalara yer vermiştir. İngiltere'de bu olaylar yaşanırken Dünya gündemine ajansların kapatılması konusu gelse de Türkiye bu olayların dışında yer almıştır.

Sonuç olarak, ajansların bölgeye katkı sağ ladıkları açıkça görö lü mdedir. Fakat yeni oluş umlar olması nedeniyle yapılan çalışmaların etkileri tam olarak ölçülememektedir. Yapılan bu çalışmaların etkilerinin tam olarak ölçülebilmesi için en az 10 yıllık bir süreye ihtiyaç vardır. Bu kapsamda unutulmamalıdır ki her bölgede aynı proje aynı etkiyi göstermeyebilir, bunun için doç ru projelerin doç ru bölgelerde uygulanması gerekir. Tüm bunlara ek olarak, ö lkemizin refahı ve kalkınması için bölgesel kalkınma önemli bir araçtır, bu aracın zamanında, doç ru ve adaletli yönetilmesi gerekir. Bu çalışmanın ilgililere yol gösterici bir kaynak olması temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, İsmet. (2015). Yerel Girişim Ortaklıkları ve İngiltere’de Kalkınma Ajanslarının Kapatılması. *Journal Of Business Economics and Political Science* 4 (8). 83-96.
- Akpınar, Rasim. (2004). Bölgesel Gelişme Dinamikleri ve Kurumsal Yansımaları: Yerel Büyüme Koalisyonları/Bölgesel Kalkınma Ajansları Deneyimi. Planlama Uzmanlığı Tezi. Ankara.
- Aksu, Ceren. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre, Güney Ege Kalkınma Ajansı. Web: <http://geka.org.tr> adresinden 15 Ağustos 2015’te alındı.
- Altay, O., Gacaner, A. ve Çatık, N. (Mart 2004). Ege Bölgesinin Kalkınmasında Finansal Kurumsallaşma Araç Olabilir Mi? DPT Pamukkale Üniversitesi: Kentsel Ekonomik Araştırma Sempozyumunda Sunuldu. Cilt: 1. Denizli.
- Altınışik, İ. ve Peker, H.S. (2010). Bölgesel Kalkınma Ajansları, Ekonomik Önemi, Avrupa Birliği ve Türkiye’deki Durumu. *Bütçe Dünyası Dergisi*, 34, 145-156.
- Apan, Ahmet. (2004). Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *Çağdaş Yerel Yönetimler*. 13 (4). 39-58.
- Arslan, Erdal. (2010). Kalkınma Ajansları ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları. *Kamu-İş Dergisi*, 11 (3), 85-108.
- Arslan, G.E. ve Demirel, B. (2010). Türkiye’de Bölgesel Politikaların Gelişimi ve Bölgesel Dengeler. Ankara Sanayi Odası Yayını, 50-64.
- Bache, Lan, (2010). *The Politics of European Union Regional Policy: Multi-Level Governance or Flexible Gatekeeping?* Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Bayramoğlu, Sonay. (2005). Türkiye’de Bölgesel Politikaların Gelişimi. (Editör). Menaf Turan. *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?* Ankara: Paragraf Yayınları. 35-120.
- Berber, M. ve Çelepci, E. (13-14 Ekim 2005). Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumunda Sunuldu. Trabzon.

- Bilen, Ömer. (2003). Bölgesel/Yerel Kalkınmada Kullanılabilecek Finansal Sistemler, Aracı Kurumlar ve Türkiye için Önermeler. Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi. Ankara.
- Brussels. (2001). European Governance A White Paper. Commission Of The European Communities. Web: http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_6_raporlar/1_1_white_papers/com2001_white_paper_european_governance.pdf adresinden 16 Ağustos 2015'te alındı.
- Can, Ergüder. (2007). Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Aracı Olarak Kalkınma Ajansları: İzmir Kalkınma Ajansı Örneği. II. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu "Çok Düzlemli Yönetişim" Bildiri Kitabı. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Yayını, 37. Ankara.
- Can, Ergüder. (2011). Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajanslarının Rolü İzmir Kalkınma Ajansı Örneği. İzmir : Altın Nokta.
- Coşkun, Ali. (2003). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi. Atatürkçü Düşünce Dergisi, 4. 72-77.
- Çakmak, Erol. (2006). Yerel Ekonomi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. Ankara : İmaj Yayınevi.
- Çamur, K.C. ve Gümüş, Ö. (2005). İstatistikî Bölge Birimleri (NUTS Sistemi). (Editör). Menaf Turan. Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir? Ankara : Paragraf Yayınları. 147-156.
- Çelen, Mustafa. (2-5 Mayıs 2011). Kalkınma Ajansları ve Yönetişim. 26. Türkiye Maliye Sempozyumunda Sunuldu. Antalya.
- Dall'olio, Roberta. (7-8 Eylül 2006). Emilia-Romagna'da Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim: ERVET Deneyimi. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumunda Sunuldu.
- Danson, M. ve Whittam, G. (1999). Regional Governance, Institutions and Development. Regional Research Institute-West Wirginia University. Aktaran: Filiz Turan ve Mehmet Demiral. (2007). Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2 (1). 65-83.

- Dawkins, C. J. (2003). Regional development theory: conceptual foundations, classic works and recent developments. *Journal of Planning Literature* 18 (2). 131-172.
- Dehnert, Joerg. (2010). *Yerel Kalkınma. Yerel Kalkınmanın Yönetişimi*. Friedrich Naumann Vakfı Yayını. İstanbul.
- Demirci, A.G. (2005a). Farklı Ülkelerde Bölgesel Kalkınma Ajansları. (Editör). Menaf Turan. *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?* Ankara : Paragraf Yayınları. 181-195.
- Demirci, A.G. (4 Mart 2005b). Bölge Kalkınma Ajanslarının Personel Yapısı. Kamu Yönetimi 'Reform'u, Çevre ve Bölge Kalkınma Ajansları Yasa Tasarısı Sempozyumunda Sunuldu. Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı. (2000a). *Doğu Karadeniz Bölgesi Bölgesel Gelişme Planı, Nihai Rapor, Cilt II: Ana Rapor*. Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı. (2000b). *Doğu Karadeniz Bölgesi Bölgesel Gelişme Planı, Nihai Rapor, Cilt II: Yönetici Özeti*. Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*. Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1968). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*. Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*. Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*. Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1984). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*. Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*. Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*. Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı.

- Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005). Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013). Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). Dokuzuncu Kalkınma Planı, Kamuda İyi Yönetişim. Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2009). Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü Destek Yönetim Kılavuzu. DPT Yayınları, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2013). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018). Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı.
- Dinler, Zeynel. (1986). Bölgesel İktisat. Bursa : Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Dinler, Zeynel. (2010). Cumhuriyetimizin Kuruluşundan Günümüze İzlenen Bölgesel Kalkınma Politikalarını ve Kalkınma Ajansları. (Editör): Birol Akgül ve Nispet Uzay. Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları. Bursa: Ekin Yayın Dağıtım.
- Doğu Anadolu Projesi TRA1 Düzey 2 Bölgesi İçin Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi Raporu. Web: http://www.kudaka.org.tr/ekler/433e3-dap_TRA_duzey2_bolgesi_icin_uygulanabilirliginin_degerlendirilmesi.pdf adresinden 22 Kasım 2015’te alındı.
- Doğu Anadolu Projesi. (2014). Doğu Anadolu Projesi Eylem Planı (2014-2018).
- Doğu Anadolu Projesi’nin (DAP) TRA 1 Düzey 2 Bölgesi İçin Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi Raporu, Web: http://www.kudaka.org.tr/ekler/433e3-dap_TRA_duzey2_bolgesi_icin_uygulanabilirliginin_degerlendirilmesi.pdf adresinden 06 Eylül 2015’te alındı.
- Dulupçu, M.A. (2006). Bölgesel Politikalar Kopyalanabilir Mi? Bölgeselleş(tir)me (Yönetim) Karşısında (Yeni) Bölge(sel)cilik (Yönetişim). Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumunda Sunuldu. Ankara.

- Dülgeroğlu, Ercan. (2000). Kalkınma Ekonomisi. 5. Baskı. Bursa : Vipaş Yayınları.
- Emrealp, Sadun. (2005). Türkiye Yerel Gündem 21 Programı. Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler Elkitabı. İstanbul : Birmat Matbaası.
- Emrealp, Sadun. (2010). Yerel Kalkınmanın Yöneti(şi)mi Bağlamında Türkiye Yerel Gündem 21 Programı. Yerel Kalkınmanın Yönetişimi. Friedrich Naumann Vakfı Yayını. İstanbul.
- Erdoğan, Ali. (2014). Bölge Kalkınma Ajansları: Türkiye ve Avrupa Birliği Deneyimlerinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Balıkesir.
- Ergun, Turgay. (1993). Bölgelerarası Dengesizliklerin Giderilmesinde Bölgesel Örgütlenmelerin Önemi: Tennessee Valley Auuthority. Amme İdaresi Dergisi. 26 (1). 71-82.
- Erkut, G. ve Gönül, D. (2010). Türkiye’de ve Dünyada Bölge Planlama Politikalarının Evrimi ve İzmir Kalkınma Ajansı Deneyiminden Yansımalar. (Editör): Birol Akgül ve Nisfet Uzay. Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları. Bursa: Ekin Yayın Dağıtım.
- European Association of Development Agencies. (1999). Creation, Development and Management of RDAs Does it have to be so difficult? Bruxelles, European Association of Development Agencies.
- Göyman, Korel. (1999). Türk Yerel Yönetiminde Katılımcılığın Evrimi: Merkezîyetçi Bir Devlette Yönetişim Dinamikleri. Amme İdaresi Dergisi. 32 (4). 67-83.
- Güler, B.A. (2005). Sunuş. (Editör). Menaf Turan. Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir? Ankara : Paragraf Yayınları. 3-10.
- Güler, V., Türkoğlu, İ. ve Üstün, Ü.S. (2005). Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikaları. 26. Türkiye Maliye Sempozyumunda Sunuldu. Antalya.
- Güler, Volkan. (2010). Bölgesel Kalkınma Politikası Aracı Olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları: Türkiye Uygulaması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans

Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Maliye Anabilim Dalı. Ankara.

- Gündüz, A.Y. (2006). Bölgesel Kalkınma Politikası. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. 2010 ve 2011 Mali Destek Programları Tamamlanan Projeler ve Etkileri Kataloğu.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. (2011). 2010 Yılı Faaliyet Raporu.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. (2012). 2011 Yılı Faaliyet Raporu.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. (2013). 2012 Yılı Faaliyet Raporu.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. (2014). 2013 Yılı Faaliyet Raporu.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. (2014). TR22 Güney Marmara Bölgesi Bölge Planı (2014-2023).
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. (2015). 2014 Yılı Faaliyet Raporu.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. 2011a. Balıkesir ili maden potansiyeline bakış
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. 2011b. TR22 Güney Marmara Bölgesinin Nüfus Dinamikleri
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. 2012a. İstanbul'dan sanayinin taşınması (Desantralizasyon) GMKA yaklaşımı
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. 2012b. Büyükşehir Olma Yolunda Bir Kent: Balıkesir GMKA Değerlendirme Raporu
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. 2012c. Bozcaada ve Gökçeada değerlendirme raporu
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. 2012d. TR22 Güney Marmara Organize Sanayi Bölgeleri Araştırması
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. 2012e. Kuruluştan Bugüne Kalkınma Ajanslarında Sosyal Politikalar: Genel Değerlendirme ve Önerilerle
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. 2012f. Tarım Araştırma Raporu
- Güneydoğu Anadolu Projesi Kalkınma İdaresi Başkanlığı. (2015). 2014 Yılı Faaliyet Raporu.
- Han, E. ve Kaya, E.A. (2004). İktisadi Kalkınma ve Büyüme. Eskişehir : Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Hasanoğlu, M. ve Aliyev, Z. (2006). Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları. Sayıştay Dergisi. 60. 81-103.
- Hekimoğlu, B. ve Altindeğer, M. (2006). Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Bölgesel Kalkınma Ajansları. Web: http://samsun.tarim.gov.tr/Belgeler/Yayinlar/Tarimsal_strateji/bolgesel_gelisme_politikalarinda_yasanan_degisim_bolgesel_kalkinma_ajanslari.pdf adresinden 26 Kasım 2015’te alındı.
- Helvacıoğlu Kuyucu, A.D. ve Tektaş, A. (2010). Bölgesel Kalkınma Ajansları: Etkin Fon Kullanımı ve Çok Düzeyli Yönetişime Geçiş. (Editör): Birol Akgül ve Nısfet Uzay. Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları. Bursa: Ekin Yayın Dağıtım.
- Hirschman, A.O. (1958). The Strategy of Economics Development. New Haven. Aktaran: Erol Solmaz. (2008). İktisadi Kalkınma Kuramlarının Yoksulluk Konusuna Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Bakış. Mevzuat Dergisi. Web: <http://www.mevzuatdergisi.com/2008/12a/01.htm> adresinden 04 Eylül 2015’te alındı.
- Ildırar, Mustafa. (2004). Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri. Ankara : Nobel Yayınları.
- İzmir Kalkınma Ajansı. (2008). Avrupa’da Kalkınma Ajansları. İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı Yayını.
- Kalkınma Bakanlığı. (2011). Yerel Desenler. Kalkınma Ajansları 2011 Genel Faaliyet Raporu.
- Kalkınma Bakanlığı. (2012). Kalkınma Ajansları 2012 Genel Faaliyet Raporu.
- Karaca, Yakup. (2013). Yönetişim Perspektifinden Kalkınma Ajansları: Ankara ve Güney Ege Kalkınma Ajansı Örnekleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Aydın.
- Karasu, Koray. (2005). İngiltere’de Bölge Kalkınma Ajansları. (Editör). Menaf Turan. Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir? Ankara : Paragraf Yayınları. 197-238.

- Karasu, Koray. (2015). Kalkınma Ajansları: "Modelimi Kaybetti. Hükümsüzdür" (Ölçek Siyasetinin Yerelliği). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi. 70 (2). 273-316.
- Kayan, Ahmet. (2012). Türkiye’de Bölge Planlaması: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 9 (20). 103-134.
- Kayasü, S. ve Yaşar, S.S. (2004). Bölgesel Kalkınma Ajansları: Türkiye Üzerine Öneriler. DPT Pamukkale Üniversitesi: Kentsel Ekonomik Araştırma Sempozyumunda Sunuldu. Denizli.
- Kayasü, S., Pınarcıoğlu, M., Yaşar, S.S. ve Dere, S. (2003). Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Arttırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları. İstanbul : İstanbul Ticaret Odası Yayını.
- Keleş, Ruşen. (2010). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kesim, H.K. ve Petek, A. (2005). Avrupa Komisyonu’nca Belirlenen İyi Yönetişimin İlkeleri Çerçevesinde Türk Kamu Yönetimi Reformunun Bir Eleştirisi. Amme İdaresi Dergisi. 38 (4). 39-58.
- Kilianski, Tomasz. (2011). Regional Development Agencies Country Case Study: Poland. Web: <http://www.rsedp2serbia.eu/wp-content/uploads/2011/09/RDA-Case-Study-Poland-2011-03-03.pdf> adresinden 26 Kasım 2015’te alındı.
- Koçberber, Seyit. (2006). Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi. Sayıştay Dergisi. 61. 37-55.
- Kovacs, I.P. (2006). Macaristan’da Bölge İnşası, Güney Trans Tuna Bölgesi Örneği. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumunda Sunuldu. Ankara.
- Köse, S. ve Konur F. (2011). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolü ve Etkililiği: Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. 7 (7). 95-137.
- Kumral, Neşe. (1994). Ekonomik Kalkınma Ajansları ve Girişimciliğin Teşviki. İzmir: Ege Genç İş Adamları Derneği Ekonomik Raporlar.
- Kutlu, Erol. (2004). İktisadi Kalkınma ve Büyüme. 1. Basım. Eskişehir : Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Mengi, A. ve Algan, N. (2003). Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Mengi, Ayşegül. (1998). Avrupa Birliği'nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Meriç, M. ve Can, E. (2011). Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajansları Modeli: İzmir Kalkınma Ajansı. 26. Türkiye Maliye Sempozyumunda Sunuldu. Antalya.
- Milli Güvenlik Kurulu. (1993). Türkiye'de Bölge Planlamasının Evreleri. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği. Ankara, Milli Güvenlik Kurulu.
- Muradov, Elman. (2012). Azerbaycan ve Almanya'nın Bölgesel Kalkınma Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 5 (1). 103-115.
- Mutlu, Servet. (2008). Türkiye'de Bölge Planlama Deneyimleri Eleştirel Bir Yaklaşım. 3. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumunda Sunuldu. Ankara.
- Okçu, Murat. (2005). Avrupa Yönetişel Alanına Doğru Türk Kamu Yönetimi: Çok Düzlemli Yönetişim, Web: http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/Murat_Okcu_cok_duzlemli_yonetisim_26_10_05.pdf adresinden 07 Temmuz 2015'te alındı.
- Övgün, Barış. (2011). Türk Kamu Yönetiminde Yeni Bir Örgütlenme: Kalkınma Ajansları. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 66 (3). 233-255.
- Özcan, Ümit. (1997). Zonguldak-Bartın-Karabük Gelişme Projesinin Öteki Yüzü. Kent Planlamacıları İletişim Dergisi. 2-3. 25-30.
- Özel, Mehmet. (2003). Avrupa Birliği'nde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi. 58 (1). 97-117.
- Özen, Pınar, (2005). Bölgesel Kalkınma Ajansları. Web: http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271245092r8246.Bolgesel_Kalkinma_Ajanslari.pdf adresinden 16 Kasım 2015'te alındı.
- Özkara, Gonca. (2012). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikası Aracı Olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans

- Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İktisat Anabilim Dalı. Isparta.
- Özmen, Fatma. (2008). AB Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Karşılaşabilecekleri Temel Sorun Alanları. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 13 (3). 327-340.
- Pehlivan, Pınar. (2013). Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Yerel Ekonomi Üzerine Etkileri: Zafer Kalkınma Ajansı Örneği. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 11 (3). 412-438.
- Regional Development Agencies Act. (1998). <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/45/section/4> adresinden 10 Ekim 2015’te alındı.
- Roberts P.W. and Lloyd M.G. (2000). Regional Development Agencies In England: New Strategic Regional Planning Issues. Regional Studies. 34 (1).
- Sakal, Mustafa. (2010). Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kalkınma Ajansları. İzmir : Altın Nokta Yayınevi.
- Sayıştay Başkanlığı. (2014). Kalkınma Ajansları 2013 Yılı Genel Denetim Raporu.
- Sevinç, Haktan. (2011). Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi. 6 (2). 35-54.
- Sinemillioğlu, Oğuz. (2009). Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma ve Türkiye Süreci. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. 8 (27). 245-268.
- Swinburn, G. Goga S. and Murphy, F. (2006). Local Economic Development: A Primer Developing and Implementing Local Economic Development Strategies and Action Plans. The World Bank: Bertelsmann Stiftung.
- Şen, Zelal. (2004). Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi. Ankara: Ekonomik ve Mali Konular Dairesi Başkanlığı.
- Şengül, Ü., Eslemian, S. ve Eren, M. (2013). Türkiye’de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Düzey 2 Bölgelerinin Ekonomik Etkinliklerinin VZA Yöntemi ile Belirlenmesi ve Tobit Model Uygulaması. Yönetim Bilimleri Dergisi. 11 (21). 75-99.

- Taşıyan, M. ve Korkmaz, H. (2012). Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Sorunların Çözümünde ve Kalkınmadaki Önemi ve Katkıları: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, İpekyolu Kalkınma Ajansı ve Zafer Kalkınma Ajansı Örneği. II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumunda Sunuldu.
- Taştekin, Abdullah. (2007). Avrupa Birliği'nde Bölgeselleşme Politikaları ve Türkiye'de Bölgesel Stratejiler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Tek, Murat. (1999). Türkiye'de Kentleşme Politikalarında Bölge Planlaması ve Çukurova Bölgesi Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Tiftikçigil, B.Y. (2010). Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Kalkınma Ajansları. İstanbul: Derin Yayınları.
- Tsarouhas, U.Ö. (2010). AB Perspektifinden Yerel Yönetişim: İlkeleri, Beklentiler ve Tecrübeler. Yerel Kalkınmanın Yönetişimi. Friedrich Naumann Vakfı Yayını. İstanbul.
- Türkiye Sanayicileri ve İş Adamları Derneği. (2008). Türkiye'de Bölgesel Farklar ve Politikalar. Web: http://www.tusiad.org.tr/__rsc/shared/file/bolgeselfarklar.pdf adresinden 15 Ağustos 2015'te alındı.
- Uçar, D. ve Doğru, A.Ö. (2005). CBS Projelerinin Stratejik Planlaması ve SWOT Analizinin Yeri. Türk Mühendis ve Mimmar Odaları Birliği Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası. 10'uncu Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayında Sunuldu.
- Uğuş, Burcu. (2006). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. Web: <http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=avrupa%20b%ddrl%dd%d0%dd%20ve%20t%dcrk%ddye%92de%20b%d6lgesel%20kalkınma%20pol%ddt%ddkaları%20ve%20b%d6lgesel%20kalkınma%20%20ajansları&kimlik=1141334723&url=makaleler/bugus-1.htm> adresinden 12 Kasım 2015'te alındı.
- Uzay, Nisfet. (2005). Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. Ankara : Seçkin Yayınevi.

Ward, M. ve Hardy S. (2012). Changing Gear - Is Localism the New Regionalism, (London: The Smith Institute). Web: http://www.regionalstudies.org/uploads/documents/Changing_Gear.pdf adresinden 19.02.2016'da alındı.

Yavilioğlu, Cengiz. (2002). Kalkınmanın Anlam Bilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 3 (1). 59-77.

İNTERNET KAYNAKLARI:

5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun. (2006). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm> adresinden 05 Ocak 2016'da alındı.

Dünya Bankası.
http://info.worldbank.org/etools/docs/library/166856/UCMP/UCMP/7_leda.html adresinden 13 Temmuz 2015'te alındı.

GAP. http://www.gap.gov.tr/site-icerik/gap_genel_sunum.aspx adresinden 24 Ekim 2015'te alındı.

GAP. http://www.gap.gov.tr/site-icerik/gap_in_hedefleri.aspx adresinden 24 Ekim 2015'te alındı.

GAP. http://www.gap.gov.tr/site-icerik/gap_nedir.aspx adresinden 24 Ekim 2015'te alındı.

Güney Marmara Kalkınma Ajansı. (2011). İhracat ve Yenilikçilik Mali Destek Programı
<http://www.gmka.org.tr/uploads/downloads/dosya/destekler/iy2011/%C4%B0hracat%20ve%20Yenilik%C3%A7ilik%20Ba%C5%9Fvuru%20Rehberi.pdf> adresinden 06 Ocak 2016'da alındı.

Güney Marmara Kalkınma Ajansı. (2012). Turizmde Rekabetçiliğin Arttırılması Mali Destek Programı
http://www.gmka.org.tr/uploads/downloads/dosya/destekler/2013/GMKA_Turizmde_Rekabetciligin_Artirilmasi.pdf adresinden 06 Ocak 2016'da alındı.

Güney Marmara Kalkınma Ajansı. (2013). Öncelikli Sektörler Mali Destek Programı
http://www.gmka.org.tr/uploads/downloads/dosya/destekler/2014/oncelikli_sektorler/GMKA%202014%20%C3%96ncelikli%20Sekt%C3%B6rler%20MDP%20Rehber.pdf adresinden 06 Ocak 2016'da alındı.

Güney Marmara Kalkınma Ajansı. (2013). Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı

<http://www.en.marr.pl/about-the-company.html> adresinden 16 Kasım 2015'te alındı.

<http://www.ervet.it/ervet/> adresinden 26 Kasım 2015'te alındı.

<http://www.hamburg-economy.de> adresinden 09 Kasım 2015'te alındı.

<http://www.idaireland.com> adresinden 26 Kasım 2015'te alındı.

<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/BesYillikKalkinmaPlani.aspx> adresinden 13 Temmuz 2015'te alındı.

<http://www.shannonproperties.ie> adresinden 26 Kasım 2015'te alındı.

<https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-local-enterprise-partnerships-leps-and-enterprise-zones/2010-to-2015-government-policy-local-enterprise-partnerships-leps-and-enterprise-zones> adresinden 05 Aralık 2015'te alındı.

<https://www.nrwinvest.com> adresinden 07 Kasım 2015'te alındı.

<https://www.tva.com> adresinden 23 Temmuz 2015'te alındı.

<https://www.usaid.gov/> adresinden 17 Temmuz 2015'te alındı.

Kalkına Ajansları Denetim Yönetmeliği. (2009).
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/08/20090803-1..htm> adresinden 06 Ocak 2016'da alındı.

Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği. (2006).
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060928-4.htm> adresinden 06 Ocak 2016'da alındı.

Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliği. (2006).
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060725-5.htm> adresinden 06 Ocak 2016'da alındı.

Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği. (2008).
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081108-3.htm> adresinden 05 Ocak 2016'da alındı.

Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. (2006).
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060725-4.htm> adresinden 06 Ocak 2016'da alındı.

OECD. <http://www.oecd.org/gov/regional-policy/regionaldevelopment.htm> adresinden 16 Ağustos 2015'te alındı.

EKLER

EK 1: Türkiye'nin İBBS'ye Göre Sınıflandırılması

Kod	Düzy 1 (12 Bölge)	Kod	Düzy 2 (26 Bölge)	Kod	Düzy 3 (81 Bölge)		
TR1	İSTANBUL	TR10	İstanbul alt bölgesi	TR100	İstanbul		
TR2	BATI MARMARA	TR21	Tekirdağ alt bölgesi	TR211	Tekirdağ		
				TR212	Edirne		
				TR213	Kırklareli		
		TR22	Balıkesir alt bölgesi	TR221	Balıkesir		
				TR222	Çanakkale		
TR3	EGE	TR31	İzmir alt bölgesi	TR310	İzmir		
		TR32	Aydın alt bölgesi	TR321	Aydın		
				TR322	Denizli		
				TR323	Muğla		
		TR33	Manisa alt bölgesi	TR331	Manisa		
				TR332	Afyonkarahisar		
				TR333	Kütahya		
				TR334	Uşak		
		TR4	DOĞU MARMARA	TR41	Bursa alt bölgesi	TR411	Bursa
						TR412	Eskişehir
TR413	Bilecik						
TR42	Kocaeli alt bölgesi			TR421	Kocaeli		
				TR422	Sakarya		
				TR423	Düzce		
				TR424	Bolu		
				TR425	Yalova		
TR5	BATI ANADOLU	TR51	Ankara alt bölgesi	TR511	Ankara		
		TR52	Konya alt bölgesi	TR521	Konya		
TR6	AKDENİZ	TR61	Antalya alt bölgesi	TR522	Karaman		
				TR611	Antalya		
				TR612	Isparta		
		TR62	Adana alt bölgesi	TR613	Burdur		
				TR621	Adana		
		TR63	Hatay alt bölgesi	TR622	Mersin		
				TR631	Hatay		
				TR632	Kahramanmaraş		
				TR613	Osmaniye		
TR7	ORTA ANADOLU	TR71	Kırıkkale alt bölgesi	TR711	Kırıkkale		
				TR712	Aksaray		
				TR713	Niğde		
				TR714	Nevşehir		
				TR715	Kırşehir		
		TR72	Kayseri alt bölgesi	TR721	Kayseri		
				TR722	Sivas		
		TR723	Yozgat				

TR8	BATI KARADENİZ	TR81	Zonguldak alt bölgesi	TR811	Zonguldak
				TR812	Karabük
				TR813	Bartın
		TR82	Kastamonu alt bölgesi	TR821	Kastamonu
				TR822	Çankırı
				TR823	Sinop
		TR83	Samsun alt bölgesi	TR831	Samsun
				TR832	Tokat
				TR833	Çorum
TR834	Amasya				
TR9	DOĞU KARADENİZ	TR90	Trabzon alt bölgesi	TR901	Trabzon
				TR902	Ordu
				TR903	Giresun
				TR904	Rize
				TR905	Artvin
				TR906	Gümüşhane
TRA	KUZEYDOĞU ANADOLU	TRA1	Erzurum alt bölgesi	TRA11	Erzurum
				TRA12	Erzincan
				TRA13	Bayburt
		TRA2	Ağrı alt bölgesi	TRA21	Ağrı
				TRA22	Kars
				TRA23	Iğdır
				TRA24	Ardahan
TRB	ORTADOĞU ANADOLU	TRB1	Malatya alt bölgesi	TRB11	Malatya
				TRB12	Elazığ
				TRB13	Bingöl
				TRB14	Tunceli
		TRB2	Van alt bölgesi	TRB21	Van
				TRB22	Muş
				TRB23	Bitlis
				TRB24	Hakkâri
TRC	GÜNEYDOĞU ANADOLU	TRC1	Gaziantep alt bölgesi	TRC11	Gaziantep
				TRC12	Adıyaman
				TRC13	Kilis
		TRC2	Şanlıurfa alt bölgesi	TRC21	Şanlıurfa
				TRC22	Diyarbakır
		TRC3	Mardin alt bölgesi	TRC31	Mardin
				TRC32	Batman
				TRC33	Şırnak
				TRC34	Siirt

Kaynak: Şengül, Ü., Eslemian, S. ve Eren, M. (2013). Türkiye’de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Düzey 2 Bölgelerinin Ekonomik Etkinliklerinin VZA Yöntemi ile Belirlenmesi ve Tobit Model Uygulaması. Yönetim Bilimleri Dergisi. 11 (21). s.78.